

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ROLLO MAY PSİKOLOJİSİNDE DİN VE KİŞİLİK ÖZER ÇETİN

ROLLO MAY PSİKOLOJİSİNDE

DİN VE KİŞİLİK

ÖZER ÇETİN

Rollo May Psikolojisinde
Din ve Kişilik

ÖZER ÇETİN

© İz Yayıncılık Limited Şirketi, 2019
Sertifika no: 17313

İZ YAYINCILIK: 1166
inceleme araştırma dizisi: 416
ISBN: 978-605-326-402-6
İstanbul, 2019

Litros Yolu, Fatih Sanayi Sitesi 12/280, Topkapı-İstanbul
telefon: (212) 5207210 • faks: (212) 5115791
www.iz.com.tr • bilgi@iz.com.tr

kapak: Hamdi Akyol

Basıldığı yer: Alemdar Ofset Matbaacılık Davutpaşa Caddesi
Besler İş Merkezi No: 20/29 Topkapı/İstanbul (Sertifika no: 22953)

Rollo May Psikolojisinde
Din ve Kişilik

ÖZER ÇETİN

ÖZER ÇETİN; 1966 yılında Uşak Ulubey Gedikler Köyünde doğdu. İlkokulu köyünde, ortaokulu Uşak'ta, lise eğitimini ise Afyon'da bitirdi. 1987 yılında Dokuz Eylül Üniversitesinden mezun oldu. 1993 yılında aynı üniversitenin sosyal bilimler enstitüsünde yüksek lisansını, 2008 yılında Uludağ Üniversitesi Sosyal Enstitüsünde doktorasını tamamladı. 2012 yılında öğretmenlik görevinden ayrılarak Uşak Üniversitesi Halil Kaya Gedik Eğitim Fakültesi PDR Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak göreve başladı. 2014 yılında doçent oldu. 2017 Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümüne atandı. Yazarın kitap ve kitap bölümleri yanında ulusal ve uluslararası dergilerde Türkçe ve İngilizce bilimsel makaleleri bulunmaktadır.

İçindekiler

Önsöz.....	9
Giriş.....	11
Araştırmanın Yöntemi.....	18
Araştırmanın Amacı	19

I.BÖLÜM

ROLLO MAY

1. Rollo May'in Biyografisi.....	21
2. Rollo May'in Eserleri.....	29
3. Rollo May'in Başlıca Makaleleri.....	34
4. Rollo May Psikolojisinin Kaynakları.....	39
4.1. <i>Din</i>	39
4.2. <i>Mit</i>	40
4.3. <i>Sanat ve Edebiyat</i>	42
4.4. <i>May'in Etkilendiği Psikologlar</i>	43
4.4.1. Alfred Adler	43
4.4.2. Sigmund Freud	43
4.4.3. Otto Rank	44
4.4.4. Carl Gustav Jung.....	45
4.4.5. Erich Fromm.....	45
4.5. <i>Varoluşçuluk</i>	46
4.5.1. Varoluşçu felsefenin psikolojiye aktarımı.....	47
4.5.2. Varoluşçu psikolojinin başlıca temel ilkeleri.....	48
4.5.3. R. May'in hümanist psikologlardan ayrıldığı noktalar....	49

II. BÖLÜM

ROLLO MAY PSİKOLOJİSİNDE DİN

1. Rollo May'in Dine Yaklaşımı.....	51
2. Rollo May'in Sağlıklı ve Sağlıksız Din Yaklaşımı	54
3. Rollo May'e Göre Dini Geleniğin Olumlu ve Olumsuz Yönleri	55
4. Rollo May'e Göre Din ve Anlam İlişkisi	58
5. Rollo May'in Ateizme Yaklaşımı.....	59
6. Rollo May Psikolojisinde Tanrı	60
7. Rollo May'in Tanrı Tasavvuruna Yaklaşımı.....	62
8. Rollo May'e Göre Psikoterapi ve Din İlişkisi	68
8.1. May'e göre psikoterapinin dine olan ihtiyacı.....	68
8.2. May'e göre din görevlisi ve psikoterapistler arasındaki benzerlikler	69
8.3. May'e göre psikolojik ve dini problemler arasındaki benzerlikler	69
8.4. May'e göre psikoterapi sonrası psikolojik sorunlardan arınma ile dini tecrübe arasındaki benzerlikler	70
8.5. May'e göre din ve psikoterapi arasındaki çatışmanın nedenleri	71
8.6. May'e göre din ve psikoterapiyi uzlaştırma çabaları	71
8.7. May'e göre din ve psikoterapinin sınırları ve öncelikli olmaları.....	73
8.8. May'e göre din ve psikoterapi niçin dayanışma içinde olmalıdır?	73
9. Rollo May'in Dindarlık Konusuna Yaklaşımı	74
9.1. Rollo May'e göre sağlıklı dindarlık.....	75
9.2. Sağlıksız (Nevrotik) Dindarlık.....	78
10. Rollo May'in Freud'un Dine Yaklaşımına Yönelik Değerlendirmeleri.....	82
11. Sağlıksız Dindarlıkla İlgili Vaka Örnekleri.....	85
11.1. Bastırılmış arzuların neden olduğu sağlıksız dindarlık örneği: Mr. Allan W. Vakası.....	85
11.2. Özgür karar alamayan, sorumluluk duygusu zayıf ve kendine hizmet eden Tanrı tasavvuruna sahip sağlıksız dindarlık örneği: Miss Mary C. Vakası.....	89
11.3. Bencilliğin neden olduğu sağlıksız dindarlık örneği: May, Harold K. Vakası.....	91

III. BÖLÜM

ROLLO MAY PSİKOLOJİSİNDE KİŞİLİK

1. May'in Varoluşçu Psikoloji Öncesi Kişilik Yaklaşımı.....	96
---	----

2. Kişiliğin Temel İlkeleri	96
2.1. Özgür İrade	96
2.2. Bireyin Evrende Biricik Olması (Kendine Özgürlük)	99
2.3. Sosyal Uyum.....	100
2.4. Dini Gerilim.....	101
3. Sağlıklı (Normal) ve Sağlıksız (Nevrotik) Kişilik	104
4. Rollo May'ın Varoluşçu Psikoloji Sonrası Kişiliğe Yaklaşımı	106
5. Var olmak.....	107
6. Var Olmamak	109
6.1. Ölüme karşı nevroitik tutumlar	110
6.2. Ölüme karşı sağlıklı tutum.....	111
7. Kaygı.....	112
8. Benlik Bilinci.....	114
9. Özgürlük	115
10. Kader.....	117
11. Suçluluk	119
11.2.1. Umweltle uyumda yaşanan suçluluk	120
11.2.2. Mitweltle ilişkide yaşanan suçluluk ve nedenleri	120
11.2.3. Eigenwelt düzeyinde yaşanan suçluluk ve nedenleri	121
12. Amaçlılık.....	122
13. Cesaret.....	123
14. Yaratıcılık.....	124
15. Sevgi.....	125
16. Güç	131
17. Saldırganlık	134
18. Şiddet.....	135
19. Diamonic.....	136
20. May'ın Varoluşçu Psikoloji Öncesi ve Sonrası Kişilik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi.....	139
Sonuç.....	141
Kaynaklar.....	151
Dizin	157

Önsöz

Rollo May, Alfred Adler'den etkilenecek psikolojiye ilgi duymuş, Paul Tillich'in teoloji alanında yüksek lisans öğrencisi olmuş ve eğitimi sonrası hocasının ölümüne kadar dostluklarını sürdürüp ondan yararlanmış, Erich Fromm ve Harry Stack Sullivan'dan psikoloji ve terapi dersleri almış, Carl Rogers ve Abraham Maslow'la yakın ilişkiler kurmuş, Amerika'da varoluşçu psikolojinin temsilcisi olarak yazdığı eserlerle büyük bir okuyucu kitlesine hitap etmiş, önemli üniversitelerinde dersler vermiş ve günümüzde oldukça popüler olan Irvin D. Yalom'un hocası olmuş ve son yıllarını onunla birlikte geçirmiştir. Yaşamı boyunca psikoloji yanında mitoloji, sanat, edebiyat, felsefe ve dine ilgisini sürdüren Rollo May ölümü sonrası Amerika'da William James'ten sonra gelen en büyük ikinci psikolog olarak kabul edilmiş ve haklı olarak psikoloji kitaplarında önemli psikologlardan birisi olarak yerini almıştır.

Psikolojide iz bırakmış önemli psikologlar üzerine yapılan çalışmalar hem psikoloji tarihindeki gelişim ve değişimleri daha iyi anlamak hem de geleceğe dönük çalışmalar açısından önem arz etmektedir. Bu bakış açısıyla, araştırmanın konusu olarak Rollo May'in din ve kişiliğe dair yaklaşımları seçilmiştir.

Varoluşçu bir psikolog olarak bilinen Rollo May'in dünya çapında ilgi görmüş önemli yapıtlarından bazıları dilimize

çevrilmiş olmasına karşın din, dindarlık, Tanrı tasavvuru, din ve psikoloji, din ve kişilik ilişkisi gibi konulara dair yaklaşımları yeterince bilinmemektedir. Rollo May'ın bilinmeyen yönlerinin ele alındığı bu çalışma onun daha iyi tanınmasına katkı sağlayacaktır.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde May'ın biyografisi, eserleri, bilgi kaynakları ve bağlı olduğu psikolojik akımın temel özelliklerine yer verilmiştir. İkinci bölümde din, üçüncü bölümde ise kişilik konusundaki görüşleri ele alınmıştır. Kitabın psikoloji, din psikolojisi, kişilik psikolojisi, psikolojik danışmanlık, manevi danışmanlık ve rehberlik alanlarına ilgi duyanlara yararlı olacağı düşünülmektedir.

Kitabın yayına hazırlanmasında emeği geçen İz Yayıncılık çalışanlarına, yetişmemde emekleri olan başta annem babam ve tüm hocalarıma şükranlarımı sunuyor, bu çalışmamı bana gösterdikleri anlayış dolayısıyla çocuklarıma ve eşime ithaf ediyorum.

Özer Çetin
2019-Balıkesir

Giriş

Her bilim dalının kurulup gelişmesinde önemli roller oynamış ve kaleme aldıkları metinlerle daha sonraki bilimsel çalışmalara ilham kaynağı olmuş önemli bilim insanları bulunmaktadır. Konuya psikoloji bilimi açısından bakıldığında hepsinin adını zikretmek bu araştırmanın sınırlarını aşmakla birlikte W. Wundt, W. James, G. W. Allport, S. Freud, A. Adler, C. G. Jung, O. Rank, K. Horney, E. H. Erikson, M. Klein, H. Kohut, H. S. Sullivan, I. Pavlov, J. B. Watson, B. F. Skinner, G. Kelly, A. Bandura, H. Eysenck, E. Fromm, C. Rogers, A. Maslow, R. McCrea, P. T. Costa, W. Frankl, R. May, J. Bowlby ve M. Seligman önemli psikologlar olarak sayılabilir.

Önemli psikologların geliştirdikleri kuramlar ve ürettikleri kavramlardan esinlenen araştırmacıların yaptıkları çalışmalar psikolojide büyük bir birikim oluşturmuştur. Wundt'un yapısalcı, James'in işlevci, Freud'un psikanaltik, Jung'un analitik, Adler'in bireysel, Erikson'un psikososyal, Sullivan'ın kişilerarası, Pavlov'un klasik koşullanma, Skinner'in edimsel koşullanma, Horney'in nevroitik, Klein'in nesne ilişkileri, Kelly'nin kişisel yapılar, Eysenck'in biyolojik temelli faktör analitik ayırıcı özellik, Bandura'nın sosyal bilişsel, Allport ve Cattell'in temsil ettikleri ayırıcı özellik, McCrea ve Costa'nın beş faktör, Rogers'ın birey merkezli, Maslow'un kendini gerçekleştirme, Bowlby'nin bağlanma kuramları, Seligman'ın pozitif psikolo-

ji, Frankl ve May'in varoluşçu yaklaşımları psikolojiye hayat vermiştir (Feist-Feist, 2006; Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013; Boree, 2006; Gençtanırm Kurt-Çetinkaya Yıldız, 2017; Cervone-Lawrence, 2016; Schultz-Schultz, 2007).

Bu psikologların katkıları aynı zamanda psikolojinin alt dallarına yansımış ve onların kurulup gelişmesini hızlandırmıştır. Din psikolojisi açısından bakıldığında, S. Freud'un baba komplesi, obsesif nevroz ve yanulsama kavramları (Freud, 1984; Freud, 2016; Köse, 2011), Jung'un kolektif bilinçdışı ve self arketipi kavramları (Jung, 1997), Adler'in insanın gelişimi için Tanrı fikrinin gerekli olduğunu ileri sürmesi (May, 1939; Ferah, 2014), O. Rank'ın insandaki özgür iradeyi Âdem kıssasıyla ilişkilendirmesi (May, 1939), James'in din ve mizaç arasında ilişki kurması (James, 1985), Allport'un iç ve dış güdümlü dini yönelim yaklaşımı (Allport, 2004), Fromm'un otoriter ve humaniter din yaklaşımı (Fromm, 1991), Klein'in nesne ilişkileri ve Bowlby'nin bağlanma kuramının insanın Tanrı'yla ilişkilerini anlama ve yorumlamada kullanılması (Klein, 2008; Klein 2015; Rizzuto, 1979; Hayta, 2010; Hayta, 2016), Maslow'un doruk deneyimlerle dindarlık arasında bağ kurması (Maslow, 1994), Frankl (Ayten, 2015; Forsyty, 2017) ve May'in anlam arayışında metafiziğe vurgu yapmaları (May, 1939; May, 1940) alana canlılık katmıştır. Olaya tersinden bakıp adı geçen psikologların katkılarını bir anlığına yok saymak onların din psikolojisi açısından ne kadar önemli olduklarını anlamaya yetecektir.

Kişilik psikolojisi açısından bakıldığında ise Freud'un bilinçdışı, bilinçöncesi ve bilinci kapsayan topografik modeliyle id, ego, süperegö kavramlarından oluşan yapısal modeli ve tutkulu, narsist, tutucu kişilik modelleri; Jung'un dört arketip, içe ve dışa dönük kişilik modelleri; Adler'in aşağılık duygusu, sosyal ilgi, yaşam stili, erkeksi protesto kavramları yanında baskın, alıcı, kaçınan ve sosyal yetkin kişilik modelleri; Rank'ın doğum sarsıntısı ve rahim özlemi kavramları yanında ortalama, nevrotik ve artist (sanatçı) kişilik modelleri; Horney'in ideal benlik, nevrotik gurur, nevrotik eğilim, nevrotik talepler, öz-

nefret ve öz-yıkım kavramlarını içeren nevrotik kişilik kuramı; Sullivan, tek tip önermesi, yaşantı modları ve kişileştirme kavramlarını kapsayan kişilerarası kişilik kuramı; Pavlov'un koşullu uyarıcı, koşullu tepki, genelleme, ayırt etme ve sönme kavramlarını içeren klasik koşullanma; Skinnerin pekiştirme, biçimlendirme ve pekiştirme tarifeleri kavramlarını içine alan edimsel koşullanma, Erikson'un sekiz aşamadan oluşan psikososyal kuramı; Klein'in nesne ilişkileri kuramında vurguladığı şükran ve haset kavramları; Kohut'un kendilik kuramı, Kelly'nin kişiliğe bilişsel yaklaşımı, Bandura'nın çevre ve bireyin bilişsel yapısını dikkate alan sosyal bilişsel kişilik kuramı; Eysenck'in biyolojik temelli faktör analitik ayırıcı özellik kuramıyla kişiliğin biyolojik yönüne vurgu yapması; Fromm'un özgürlük, kök bilinci, kendini aşma kavramları yanında alıcı, sömürücü, istifçi, pazarlamacı ve üretken kişilik modelleri; Rogers'ın benlik, organizmik değer verme ve kendini gerçekleştirme kavramlarını içeren birey merkezli yaklaşımı; Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisini kapsayan kendini gerçekleştirme kuramı ve kendini gerçekleştirmiş ve gerçekleştirememiş kişilik modelleri; Allport'un işlevsel otonomi ve proprium kavramlarının yer aldığı ayırıcı özellikler kuramıyla olgunlaşmış ve olgunlaşmamış kişilik modelleri; Bowlby'nin anne-çocuk ilişkilerindeki üç bağlanma stili üzerine kurulu güvenli, kaygılı ve kaçınmalı kişilik modellerinden oluşan bağlanma kuramı; McCrea ve Costa'nın merkezi bileşenler ve periferik bileşenler kavramlarıyla kişiliği dışadönüklük, nevrotizm, deneyime açıklık, uyumluluk ve öz-disiplin olarak beş boyutlu olarak ele aldıkları beş faktör kuramları kişilik araştırmalarına kaynak olmuştur (Feist-Feist, 2006; Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013; Boeree, 2006; Gençtanırım Kurt-Çetinkaya Yıldız, 2017; Cervone-Lawrence, 2016).

Görüldüğü gibi psikologların bazıları yalnızca kişilikle ilgili kuram ve kavramlar geliştirirken bazıları hem kişilik hem de din konusunda psikolojik kuramlar ve kavramlar geliştirmişlerdir. İkinci guruba giren psikologlar din ve kişilik konu-

sundaki yaklaşımlarıyla din psikolojisinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Bu psikologlar ise kendi içlerinde dine olumsuz yaklaşanlar, olumlu yaklaşanlar, dini olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayıranlar olmak üzere üç guruba ayrılmaktadır.

Freud'un öncülüğünü yaptığı psikologlar dine olumsuz yaklaştıkları için dini kişilik gelişimi açısından zararlı bulmuşlardır. Bu görüşün ortaya çıkışında psikolojinin bağımsız bilim dalı olarak kurulduktan sonra yöntemlerinin ve konularının belirlenip sınırlarının çizilmesinin zaman alması etkili olmuştur. Psikolojinin sınırlarının yeterince belli olmadığı dönemlerde bazı psikologlar bilimsel çizginin dışına çıkarak dinin insan psikolojisi üzerindeki etkilerini inceleme yerine bilimsel kaygı taşımaksızın dinin kaynağı ve geçerliliği gibi konularda entelektüel birikimlerinin verdiği güvenle olumsuz görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu durumdan hoşnut olmayan kilise çevrelerinin savunmaya geçmesiyle din ve psikolojinin arası açılmış ve soğukluğa neden olmuştur (May, 1939).

Freud'un olumsuz görüşlerine karşı çıkıp dinin kişiliği olumlu etkilediği yönündeki yaklaşımın temsilcisi C. G. Jung olmuştur. Fakat onun etkisi Freud'un estirdiği olumsuz rüzgâra karşı fazla etkili olmamıştır. İlk dönem yaşanan çatışmalar zaman içerisinde etkisini önemli derecede kaybetmiş daha sonraki dönemlerde bazı psikologlar dinin kişiliği olumlu ve olumsuz etkileyeceğini savunan görüşler ileri sürmeye başlamışlardır. Gelineen noktada üçüncü guruba giren psikologların görüşleri daha çok kabul görmüştür.

Gerek dine yönelik, gerekse kişiliğe dair kuramlar açısından Rollo May'i değerlendirip onun psikoloji tarihi açısından önemine bakıldığında herhangi bir kuram geliştirmeyip din ve kişiliği daha çok anlamaya ve açıklamaya yönelik bir yöntem izlediği görülmektedir. May, varoluşçu bir psikolog olarak kuram geliştirmekten uzak durmuş ve geliştirilen kuramları yetersiz bulmuştur. May'in pozitivist bilimsel yaklaşımlar dışında farklı bakış açıları geliştirmenin mümkün olduğunu göstermesi, kuramların yetersizliklerine ve olumsuzluklarına

dikkat çekip kuramsız olarak da insanın anlaşılabilirliğini vurgulaması önem arz etmektedir (Feist-Feist, 2006; Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013).

Din psikolojisi açısından bakıldığında May, psikolojik yaklaşımlarının merkezine Tanrıyı koyan teist bir psikologdur. Tanrı fikrini insani bir olgu olarak gören hümanistleri ve kökenlerini ilkel dönemlerdeki baba katline bağlayan, bireyin hayatında ise çocukluk dönemi baba çocuk ilişkisinin gelişmiş hali olarak değerlendiren Freud'u eleştirirken, Tanrı'yı self arketipiyle ilişkilendiren Jung'un yaklaşımını Tanrı'nın aşkınlığı açısından yetersiz bulmakta, ateizmi kişilik gelişimi ve ruh sağlığı bakımından sakıncalı görmektedir (May, 1939; May, 1940).

May, Tanrı'yı insanın gelişimi için ön koşul olarak ileri sürmektedir. Dini sağlıklı ve sağlıklı olarak ikiye ayırıp sağlıklı dini kişilik gelişimi için gerekli görmekte, insanı anlamada ve insan doğasında var olduğunu savunduğu fenomenlerin analizinde dini bilgi kaynağı olarak kullanmaktadır (May, 1939; May, 1940). Fakat kaynak olarak Ahd-i Atık, İncil ve Eski Yunan dinlerini kullanması onun yaklaşımlarında bazı olumsuzluklara neden olmaktadır.

May'ın din psikolojisi bakımından en önemli özelliği teodideki din ve psikolojiyi uzlaştırmaya dönük görüşlerinin nasıl hayata geçirileceğinin pratiklerini kendi psikoterapi çalışmalarında göstermiş olmasıdır. Ona göre din bir anlam arayışı olup, psikolojinin görevi bu arayışta yaşanan olumsuzlukları giderip insanın tekrar anlam arayışına yönelmesine yardımcı olmaktır. May, dine yaklaşım konusunda bazı psikologların görüşlerinden yararlanmakla birlikte katılmadığı konularda onları eleştirmekten geri durmamıştır. Örneğin Freud'un yaklaşımlarını ayırt etmeksizin tüm dinlere yönelik olması bakımından eleştirirken sağlıklı dinin tespiti açısından önemli bulmakta ve bu konuda Freud'un zamanla daha iyi anlaşılacağını savunmaktadır (May, 1939; May, 1940).

Kişilik psikolojisi açısından bakıldığında May, tüm kişilik kuramlarını ve kişiliğe yönelik bilimsel yöntemleri yetersiz bu-

lup eleştirmektedir. Kişiliği genelleyen, sınırlandıran, formüllere indirgeyen ve statik olarak ele alan yaklaşımları kişiliği anlamaktan uzak bulmaktadır. Genel bir bakış açısıyla tüm insanlar için birkaç kişilik modeli sunan kuramları, herkesin diğer insanlardan farklı kendine özgü bir kişiliğe sahip olması ve kişiliğin dinamik yapısına bağlı olarak sürekli gelişmesi ve gerçekleşmesi nedeniyle yetersiz bulmaktadır. Ona göre, kişilik bireye özgü olup sürekli gelişen dinamik bir yapıya sahip olması nedeniyle birkaç faktöre indirgenerek formüle edilemez (Feist-Feist, 2006; Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013).

May, kişiliği daha çok varoluşun boyutları ve dinle ilişkilendirip insanın yapısında olduğunu düşündüğü fenomenlerin analizini yaparak anlamaya çalışmaktadır. Varoluşun boyutlarıyla dinin gerçekleştirmek istediği amaçların örtüştüğünü belirten May, varoluşu onaylamakla dini özdeşleştirmektedir. Sağlıklı kişilik için dinî anlam yüklediği varoluşun boyutlarının uyumlu bir bütün olarak hayata geçirilmesini şart koşmaktadır (May, 1939; May, 1940; May, 1953).

May'ın eserleri incelendiğinde bazı özellikler dikkat çekmektedir. Bunların başında sade ve anlaşılır bir dil kullanmasına karşılık benzer görüşlerini sıklıkla tekrar etmesi gelmektedir. Bunun bir nedeni kişiliği dinle ilişkilendirip, kişilik konusunda önemli bulduğu fenomenlerin analizinde dinden yararlanırken; diğer taraftan dindarlığı kişilikle ilişkilendirip açıklamaya çalışmasıdır. Bu durumda benzer görüşler iç içe girmektedir. Bir diğer neden ise, May'ın psikolojik yaklaşımlarında anahtar kavramların bulunması ve bu kavramları birbirleriyle ilişkilendirerek neredeyse tüm yaklaşımlarında kullanmasıdır. Örneğin onun düşünce sisteminde merkezi konuma sahip özgürlük kavramını ele aldığı benlik bilinci, sorumluluk, kişilik, Tanrı tasavvuru, kader, sağlıklı din ve dindarlık vb. bütün konularla ilişkilendirmektedir. Bu durum May'ın benzer görüşleri sıklıkla tekrarladığı izlenimi vermektedir. Onun tarzı doğal olarak araştırmaya yansıdığı için okuyucunun kitabın farklı yerlerinde benzer görüşlerle karşılaşması kaçınılmaz olmaktadır.

May'ın eserlerinde dikkate değer bir diğer özellik felsefe, sanat, edebiyat, din ve mitolojiye sıklıkla atıflarda bulunmasıdır. Bu yaklaşımı günümüz bilimsel anlayışına pek uymadığı için eleştirilere neden olmuştur. May, eleştirileri fazla önemsemekle birlikte kendisini bilim insanı olmaktan çok düşünür-terapist olarak gördüğünü belirterek yanıtlamıştır. Bunların yanında çok sayıda psikologdan yararlandığı ve onların kavramlarını kullandığı için yeni bir şey ortaya koymadığı yönünde eleştiriler almıştır. Yüzeysel bir okuma sonucu bu eleştiriler akla gelebilir fakat dikkatlice incelendiğinde haksız ve yüzeysel oldukları görülmektedir. Tüm eserleri okunup dikkatlice incelendiğinde May'ın bazı psikologların ürettiği kavramları farklı ve yeni anlamlar yükleyerek kullandığı anlaşılmaktadır. Örneğin özgürlük konusundaki fikirleri Fromm'u akla getirmekte fakat incelendiğinde her ikisinin özgürlüğe yaklaşımlarında çok farklılıklar olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir başka örnek olarak Freud'un geliştirdiği savunma mekanizmalarından olan bastırma yöntemine yaklaşımı gösterilebilir. May, bastırmanın temelinde çatışma olduğu savunan Freud'a katılmayıp bastırmaya neden olarak cesaret yoksunluğuna bağlı olarak kaçınma ve yanlış seçimi göstermekte, yanlış seçimin altında ise varoluşun boyutlarının yeterince deneyimlenmemesi bulunduğunu belirtip çözüm için bireyin tehdit edici faktörlerle cesaretle yüzleşmesini ve sağlıklı seçimlerle varoluşunu güçlendirmesini önermektedir (Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013).

May, yaşamı boyunca din ve psikolojiye olan ilgisini sürdürmüştür. Diyalektik düşünce tarzına sahip olduğu için her konuda olduğu gibi çatıştığı düşünülen din ve psikolojiyi kendine özgü bir yaklaşımla uzlaştırmıştır. Fakat ele aldığı konuları daha çok ruh sağlığı açısından değerlendirip diğer boyutlarını ihmal etmesi onu sınırlandırmıştır. Her psikolojik yaklaşım yeni açılımlar sunmasının yanında bazı yetersizlikleri beraberinde getirmektedir. Bu durum May'ın yaklaşımı için de geçerli olmakla birlikte insanın giderek nesneleştirildiği bir dönemde onun ruhuna dokunan ve kendisiyle yüzleşme cesareti verip

kendini keşfetme yolculuğuna çıkaran yaklaşımlarıyla dikkat çekmiş ve kendine özgü bir okuyucu kitlesine sahip olmuştur. Her ne kadar gelişim, öğrenme, biliş, motivasyon gibi konulara değinmemiş, bilimsel yöntemler izlememiş ve yeni yaklaşımlara fazla esin kaynağı olmamış olsa da çağımız insanın mutsuzluğuna dikkat çekip varoluş nevrozuna vurgu yapması ve bilimsel çalışmaların ihmal ettiği noktaları öne çıkarması bakımından psikoloji tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Yaşamında birçok ödüle layık görülmesi ve günümüzde kaynak kitap özelliği taşıyan psikoloji kitaplarında yer alması bu durumu karutlamaktadır.

Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel bir araştırmada sağlıklı bulgular elde edilmesinin ön koşulu, üzerinde çalışılan konuya uygun yöntemin seçilmesidir. Bu bağlamda, araştırmanın konusuna en uygun olan arşiv tarama yöntemi seçilmiştir. Arşiv taraması; ilgili kaynakların taranıp verilerin toplanması, toplanan verilerin öneminin tartışılması, önemli bulunanların araştırmanın problemleriyle ilişkilendirilmesi ve sınıflandırılması aşamalarından oluşan bir yöntemdir (Balcı, 2001). Bir konu hakkında geçmişe ilişkin bilgi elde etmek, araştırılan konunun zaman içindeki gelişimini incelemek için uygulanabilecek tek yöntem olması arşiv tarama yönteminin başlıca avantajlarını oluştururken; gerekli bilgiyi bulup çıkarmanın güç olması, mevcut olanla yetinmek zorunda kalınması, çalışmanın zaman alması ve genelleme yapabilmek için tüm bilgilere ulaşılmasının gerekli olması yöntemin dezavantajlarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın bulguları Rollo May'in eserlerinden ve hakkında yapılan araştırmalardan elde edilmiştir. Çalışmada önce May'in biyografisi incelenmiş, daha sonra eserlerinden ve hakkında yapılan çalışmalardan din ve kişiliğe dair veriler toplanmıştır. Toplanan verilerden araştırmanın problemleriyle ilişkili olanlardan önemli bulunanlar başlıklar halinde tasnif edilmiştir.

Araştırmmanın Amacı

Rollo May, varoluşçu bir psikolog olarak bilinmesinin yanında dini geleneklerin etkili olduğu bir çevrede yetişmiş, teoloji alanında yüksek lisans eğitimini tamamlamış ve bir süre kilisede din adamı olarak görev yapmıştır. Onun hem psikoloji hem de din konusunda yetkin olması yaklaşımlarını din ve psikoloji ilişkileri bakımından önemli kılmaktadır.

May, din ve kişilik arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu ileri sürmüş olmasına karşılık kişilik çalışmalarında ve özellikle lisans seviyesinde okutulan kişilik kuramları ders kitaplarında bu konudaki görüşlerine yer verilmemektedir. Ayrıca bu kitaplarda May'ın yalnızca varoluşçu psikoloji sonrası yaklaşımları ele alındığı ve önceki döneme ait psikolojik yaklaşımlarına değinilmediği görülmektedir. Bu çalışmada May'ın din ve kişilik konusundaki görüşlerinin incelenmesi, varoluşçu psikoloji öncesi ve sonrası psikolojik yaklaşımları ele alınarak onun psikolojiye bakışındaki gelişim ve değişimlerin ortaya çıkarılmış olması araştırmanın önemini artırmaktadır.

Araştırmanın temel amacı May'ın din ve kişilik konusuna yaklaşımlarını incelemek olmakla birlikte aşağıdaki sorulara cevaplar aranmıştır.

- May, hangi kaynaklardan yararlanmıştır?
- May, dine nasıl yaklaşmaktadır?
- May, insanı anlamak için dinden nasıl yararlanmıştır?
- May'ın Tanrı ve Tanrı tasavvuruna yaklaşımı nasıldır?
- May, sağlıklı din ve sağlıklı dini ayırmak için hangi kriterleri koymuştur?
- May'e göre sağlıklı ve sağlıklı dindarlık arasındaki farklar nelerdir?
- May, psikoterapi ve din arasında nasıl bir ilişki kurmaktadır?
- May, din konusunda Freud'a hangi konularda katılıp hangi noktalarda eleştirmektedir?

- May, din konusunda Jung'a hangi konularda katılıp hangi noktalarda eleştirmektedir?
- May, din ve kişilik arasında nasıl bir ilişki kurmaktadır?
- May, kişiliği kaç ayırmaktadır?
- May, sağlıklı bir kişilik için neleri şart koşmaktadır?
- May'ın insanda ontolojik olarak bulunduğunu ileri sürdüğü ve kişilik açısından önemli bulduğu fenomenler nelerdir?
- May'e göre insanın ontolojik olarak fenomenlere karşı tutumu nasıl olmalıdır?
- May, insanda ontolojik olarak bulunduğunu ileri sürdüğü fenomenlerin analizinde dinden nasıl yararlanmıştı?

Rollo May

Bu bölümde Rollo May'in biyografisi, eserleri, makaleleri, yararlandığı kaynaklar, etkilendiği psikologlar, bağlı olduğu psikolojik akımın temel özellikleri ve hümanist psikologlardan ayrıldığı noktalar ele alınmıştır.

Psikologların yaklaşımlarıyla biyografileri arasında ilişki bulunmaktadır. Önemli psikologların hayatları incelendiğinde hayat hikâyelerinin kuramlarına yansıdığı görülmektedir. Benzer durum Rollo May için de geçerlidir. Onun hayatı incelendiğinde yaşadığı tecrübelerin psikolojik yaklaşımlarına yansıdığı görülmektedir. Bu nedenle din ve kişilik konusundaki görüşlerinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle önce Rollo May'in biyografisi incelenmiştir.

1. Rollo May'in Biyografisi

Rollo Reese May, 21 Nisan 1909 yılında Amerika Birleşik Devletlerinin Ohio eyaletinin Ada kasabasında orta sınıf bir ailenin çocuğu olarak doğmuştur (Feist-Feist, 2006). Rollo May olarak bilinmesine karşılık gerçek adı Rollo Reese May'dir (Trippett, 2005). Anne ve babası ona Jacob Abbot'un "Hristiyan Çocuklar İçin Kitaplar" serisindeki bir başkahramanın adı olan

ve anlamı çocukluğundan yetişkinliğine kadar tüm hayatı boyunca erdemli şekilde yaşayıp iyi bir insan olmayı başarmış kişi anlamına gelen Rollo Reese adını koymuştur (Lawrence, 1945). Yakın arkadaşı akademisyen Robert Abzug, "Bir terapist olarak filozof Rollo May" başlıklı makalesinde onun adının verildiği kahramana uygun bir yaşam sürdürdüğünü belirtmektedir (Abzug, 2003).

Rollo May şizofreni rahatsızlığı olan bir ablası ve kendisinden küçük dört erkek kardeşiyle birlikte kalabalık denebilecek bir aile ortamında (Feist-Feist, 2006) protestan mezhebine bağlı olarak yetiştirilmiştir (Abzug, 1999). Babası Earl Tittle May, Genç Hristiyan Erkekler Birliği'nde (YMCA: Young Men's Christian Association) sekreterlik yaparak ailesinin geçimini sağlamıştır (Feist-Feist, 2006; Trippett, 2005). Anne ve babası üst düzey bir eğitim de almadıkları gibi entelektüel ilgi ve bilgiye sahip olmamıştır. Rollo May, babasını bir taraftan rahatsız olan kızına uzak duran diğer taraftan işini ciddiye alan, tutarsız fakat açıdan güçlü bir kişilik olarak değerlendirmiştir. Babasının tutarsız ve entelektüel birikime sahip olmamasına karşılık kendisine bulunduğu "Kişi işini en iyi şekilde yapmalı ve insanlara en iyi şekilde hizmet etmelidir." nasihatinin önemini varoluşunu keşfetme sürecinde fark ettiğini belirtmiştir (Hannush, 2010).

Baba May, çocuklarının iyi bir eğitim almaları, dini ve kültürel değerlere bağlı yetişmeleri için gayret gösteren özverili bir kişi olmasına karşın aynı yaklaşımı ev hanımı olan anne Matie Boughton May göstermemiştir. Anne May'in çocuklarına karşı ilgisiz kalıp sıkça onları kendi başlarına bırakıp evden uzaklaşması aile fertlerinde anneye yönelik olumsuz duygulara neden olmuştur (Feist-Feist, 2006). Rollo May annesini kötü mizaçlı, kavgacı, nevrotik ve zor bir kadın olmasına karşılık altı çocuk doğurup büyütecek cesarete sahip biri olarak değerlendirmiştir. Çocukluğunda annesiyle uzun süreli iyi bir zaman geçirmediğini aktaran Rollo May annesinin evden uzaklaşıp sürekli seyahatlerde bulunmasından rahatsız olduğunu

belirtmiş ve annesi için oldukça ağır olan "sürekli seyahat eden bir sürtük" ifadesini kullanmıştır. Bu olumsuzluklara neden olarak annesinin çocukluk döneminde yetim kalıp zor bir hayat yaşamasını göstermiştir (Hannush, 1999; Rabinowitz ve dğr. 1989; Feist-Feist, 2006). Babasının işi gereği sık yer değiştirmek zorunda kalmaları, annenin sorumsuzlukları, ablasının şizofreni rahatsızlığı, sonu gelmez anne-baba tartışmaları ve geçimsizlikleri nedeniyle Rollo May çocukluk yıllarında ailede aradığı sıcaklığı bulamamış ve mutsuz bir çocukluk dönemi geçirmiştir. Rollo May, yaptığı iki evliliğinin boşanma ile sonuçlanmasını çocuklarına karşı sorumsuz anne ve hastalığı dolayısıyla yardım etmek zorunda kaldığı abla figürleriyle ilişkilendirmiştir (Feist-Feist 2006).

Çocukluğunda gergin aile ortamından kaçıp sığındığı St. Clair Nehri kıyılarında uzun zamanlar geçirmiştir. Yazları yüzdüğü, kışları ise buz pateni yaptığı bu nehrin May'in hayatında önemli bir yeri olmuştur. May, St. Clair Nehri'nden okulda öğrendiklerinden daha çok şeyler öğrendiğini belirtmiştir (Rabinowitz ve dğr. 1989). May küçük yaşlarda doğaya olan ilgisini yetişkinlik döneminde devam ettirmiş, çiçek yetiştirmekten özellikle gün doğumu ve batımında yeşil alanlarda zaman geçirmekten keyif almış ve fırsat bulduğunda kano sporu yapmıştır. Onun psikolojik yaklaşımlarında önemli bir yere sahip olan "doğayla uyumlu yaşamak" düşüncesi çocukluk yıllarında yaşadığı doğa tecrübesiyle ilişkilendirilebilir. May, çocukluk döneminde yaşadığı çevrenin klasik bir kasaba yaşam tarzını yansıttığını, çevresinin Protestan Evangelistlerle sarıldığını ve bu durumdan nefret ettiğini ifade etmiştir. Çocukluk döneminde olumsuz şartlara boyun eğmeyip direnmesi onda hoşlanmadığı şeylere karşı mücadele etme ve kendi yolunu çizme yeteneğini kazandırmıştır (Hannush, 2010).

İlk ve orta öğretimini ailesinin yanında tamamlayan May, 1926 yılında Michigan Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Lisans Programına kayıt yaptırmıştır. Bu dönemde kişisel gelişimi açısından istekli ve gayretli bir öğrenci olan May, çeşitli

dergilerde yazı yazmaya ve editörlük yapmaya başlamıştır. Gençliğin verdiği heyecanla oldukça sert ve keskin üsluba sahip radikal bir öğrenci olan May, yazdığı yazılar nedeniyle eleştiri almış, çevresinden dışlanmış, üniversite eğitiminin ikinci yılında yazdığı bir yazının bardağı taşıran son damla olması nedeniyle Ohio'daki Oberlin Üniversitesi'ne geçiş yapmak zorunda kalmış ve buradan 1930 yılında lisans diplomasını alarak mezun olmuştur (Feist-Feist, 2006; Akbay, 2011; Talu, 2017). İlgi alanı geniş olan May, üniversite yıllarında kayıt yaptırdığı programla sınırlı kalmayıp din, felsefe, mitoloji, sanat, edebiyat ve resimle yakından ilgilenmiştir.

May, 1930 yılında mitolojiye duyduğu özel ilgi nedeniyle görev yeri olarak Selanik'i tercih etmiş ve 21 yaşında Selanik Anadolu Koleji'nde İngilizce öğretmeni olarak göreve başlamıştır (May, 1985). Okulun sömestri tatiline girdiği dönemlerde Avrupa gezileri gerçekleştirmiş, Polonya, Avusturya, Türkiye, Bulgaristan yanında Mısır'ı gezgin bir ressam olarak dolaşmış, Avusturya seyahati sırasında Alfred Adler'le tanışmış ve ondan etkilenmiştir (Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013). Daha sonra Viyana'da Adler ziyaretlerini sıklaştıran May, Selanik'te öğretmenlik mesleğini sürdürürken yazları Adler'in dağda düzenlediği yaz kurslarına katılmanın yanında, resim çizmeye devam etmiş, sanat ve dine yoğunlaşıp bu iki alan arasında ilişki kurmaya başlamıştır. Ona göre din sanata aşırı gururlu olmayı tavsiye ederken, sanat dine dogmaların yorumu açık olması gerektiğini telkin etmektedir (Cunningham, 2007). May, hayatı boyu sanata ilgi duymuş, sanatın hayatı derinleştirdiğini ve güzelleştirdiğini savunmuştur (Serlin, 2009). Çizdiği resimlerden bazılarını *My My Quest for Beauty* adlı eserlerinde yayınlamıştır (May, 1985).

May, Selanik'te yaşadığı iç çatışmalar, farklı bir kültürel ortama uyum sağlamada yaşadığı zorluklar ve aşırı çalışma temposuyla kendisini gereğinden fazla zorlamasının verdiği rahatsızlıkların etkisiyle ağır bir bunalıma girmiştir (May, 1985). Bu aşamada kendi bakımını dahi yapamayacak hale geldiği için

arkadaşları onu evlerine alarak birkaç hafta bakımıyla yakından ilgilenmişlerdir. May, yaşadığı bunalım sonrası hayatını yeniden gözden geçirerek yaşam tarzını değiştirmiş, kendisine yeni hedefler koymuş ve daha çok resim çizmeye başlamıştır (Hannush, 2010). May'ın bunalımdan çıkmasında yeni hedeflerin verdiği moral (May, 1985) yanında kendi iç dünyasını dinleme becerisi ve Alfred Adler'den edindiği kazanımların önemli bir etkisi olmuştur (Feist-Feist, 2006). May, sağlığına kavuşup kendisini enerjik hissetmeye başladıktan sonra akademik hayata dönme kararı almıştır. Amerika'daki mevcut imkânlardan yararlanıp, psikoloji ve teoloji konusundaki çalışmalarını sürdürmek üzere 1933 yılında öğretmenlik görevini sonlandırarak Amerika'ya dönmüştür (Rabinowitz ve dğr. 1989).

Amerika'ya dönen May, dine olan ilgisi nedeniyle ünlü hümanist psikolog Carl Rogers'ın mezun olduğu ve alanında şöhret sahibi olan Union Theology Fakültesi'ne yüksek lisans eğitimi için kayıt yaptırmıştır (Cunningham, 2007). Burada tanıştığı ünlü teolog ve felsefeci Paul Tillich'in May üzerinde önemli etkileri olmuştur. Paul Tillich ile hoca öğrenci ilişkisi mezuniyeti sonrası dostluğa dönüşmüş, 30 yıl süren dostlukları her ikisinin başarılarına katkı sağlamıştır. Bir Alman olup Nazilerin güçlenmesi sonrası Amerika'ya yerleşen Paul Tillich, May'ın sanat, felsefe, Marksizm ve din konularındaki görüşlerinin şekillenmesinde etkili olurken; May'de Paul Tillich'in Amerika'ya uyum sağlamasında ve görüşlerinin İngilizce olarak yayılmasına katkı sağlamıştır (Rabinowitz ve dğr. 1989). Tillich'ten etkilenen May, ders dışında da birlikte vakit geçirdiği hocasına olan hayranlığını "insan olmanın ne anlamı geldiğini bilen idealist ve yaratıcı bir kişi" şeklinde ifade etmiştir (Abzug, 2003).

Paul Tillich, May'ın entelektüel çevrelerle tanışmasına yardımcı olmuştur. May'ın New York Psikoloji Derneği'nin önde gelen isimleriyle tanışması hocası Paul Tillich aracılığıyla gerçekleşmiştir. Burada düzenlenen bir toplantıda Paul Tillich, May'i dinleyicilere övgüyle takdim ederek entelektüel çevre-

lerce tanınmasına ve çevresinin genişlemesine aracılık etmiştir. Rollo May, Paul Tillich'in talebi üzerine bu akademik topluluğa küçük bir seminer vererek bazı çalışmalarını paylaşmıştır. Bu seminere Erich Fromm, Seward Hiltner, Ernest Schechtel, Ruth Benedict gibi önemli isimler katılmıştır (Abzug, 2003).

Rollo May, yüksek lisans eğitimi devam ederken anne ve babasının boşanması üzerine ailesine destek olmak için (Engler, 2014) 1936 yılında Michigan'a dönmüş Genç Hristiyan Erkekler Birliği'nde (YMCA) göreve başlayıp, iş ve eğitimi birlikte sürdürmüştür. Aynı yıl içerisinde Michigan Devlet Üniversitesinde Genç Hristiyan Erkekler Birliği'nin (YMCA) bünyesinde bir danışman olarak çalışmaya başlamıştır (Rabinowitz ve dğr., 1989). Bu görevi süresince danışmanlarından edindiği izlenimlerle kendi gelişimi açısından son derece önemli tecrübeler kazanmış ve tecrübelerini çeşitli seminerde paylaşmıştır. Rollo May, 1938 yılında yüksek lisans programından mezun olmuş (Engler, 2014; Hergenhausen, 2009), 1939'da ilk evliliğini Florence DeFrees'le yapmış ve bu evlilikten üç çocuğu olmuştur. Aynı yıl içerisinde New Jersey'de bir Protestan kilisesi olan Congregationel Kilisesinde pastörlük görevine başlamıştır. Kilise çevrelerinde felsefe ve psikolojinin Hristiyanlığa zarar verdiği yönündeki eleştirilerden rahatsız olup (Hannush, 2010) psikoloji alanında doktora yapmaya karar vermiş ve 1942 yılında çok benimseyemediği kilisedeki görevinden ayrılmıştır (Ellis ve dğr., 2009). Bu arada William Alanson White Psikiyatri Enstitüsü'nde psikanaliz ve psikoloji eğitimi alan Rollo May, City College of New York'ta erkek öğrencilere danışmanlık yaparak geçimini sağlamıştır (Hergenhausen, 2009; Feist-Feist, 2006). William Alanson White Psikiyatri Enstitüsü'nün kurucularından olan Harry Stack Sullivan'dan danışma teknikleri, Erich Fromm'dan ise hümanist psikoloji konusunda dersler almıştır (Feist-Feist, 2006). 1946 yılında kendi danışma ofisini açan Rollo May (Rabinowitz ve dğr., 1989), 1948 yılında William Alanson White Psikiyatri Enstitüsü'nün üyesi olmuştur. 1949 yılında doktora eğitimi sürdürdüğü Colombia Üniver-

sitesi'nde *The Meaning of Anxiety* (Kaygının Anlamı) başlıklı tezini başarıyla savunup klinik psikoloji doktoru olarak mezun olmuştur. Doktora eğitimi aşamasında yoğun çalışma temposu ve sağlığını ihmal etmesi nedeniyle sağlık sorunları yaşamaya başlayan May, 1945 yılında tüberküloza yakalanmış ve 3 yıl boyunca sağlığına kavuşmak için bu hastalıkla mücadele etmiştir. Tüberküloz tedavisi onun yaşama bakışını etkilemiş ve bu süreçten kazanımla çıkmıştır (Boeree, 2006). O yıllarda tüberküloz tedavisinde kullanılan ilaçların istenen düzeyde etkili olmamalarına bağlı olarak yaşayıp yaşamayacağı konusundaki belirsizlik onu çaresiz bırakmış aylarca akciğerindeki yaranın büyüüp büyümediğini bekleyerek geçirmiştir. Bu dönem yaşadığı tecrübeler ışığında iyileşmenin aktif bir süreç olduğunu fark eden May, hastalar üzerindeki gözlemlerine dayanarak hastalıkla savaşmadıkça ve yaşama yönünde bir irade ortaya koyma sorumluluğunu göstermedikçe iyileşmenin gerçekleşmeyeceği sonucuna varmıştır (Feist-Feist, 2006). Hastalığı süresince araştırmalarından uzaklaşmayan May, ölümün soğuk nefesini ensesinde hissettiği bu dönemde Freud ve Danimarkalı teolog-filozof Soren Kierkegaard'ın yazdıklarını okuyarak kaygı üzerine odaklanmıştır. Freud'u beğenmekle birlikte kaygıya insanın var olma çabası olarak yaklaşan Soren Kierkegaard'ın görüşlerinden etkilenmiştir (Engler, 2014). Daha önceleri hocası Paul Tillich aracılığıyla varoluşçu felsefeyi tanıyan May, rahatsızlığı süresince yaşadığı tecrübeler sonucu varoluşçu psikolojiye ilgi duymaya başlamıştır.

Evlilik hayatında mutlu olamayan May, 30 yıl süren ilk evliliğini iyi gitmemesine rağmen en küçük çocuğunun üniversite eğitimine başlamasına kadar sürdürmüştü ve bu evliliğini 1969 yılında sonlandırmıştır (Feist-Feist, 2006; Rabinowitz ve dğr. 1989). Rollo May bir süre sonra Ingrid Kepler Scholl ile ikinci evliliğini yapmıştır. 1973 yılında kadrolu profesör olarak California Üniversitesi'nde göreve başlamış ve aynı yıl içerisinde iyi yürümeyen ikinci evliliğini de sonlandırmıştır. 1975 yılında, California'nın bir sahil kenti olan Tiburon'da yaptır-

dığı evde yaşamaya başlamış ve 1976 yılında Üniversitelerde ders vermeyi bırakmıştır (Trippett, 2005). Bu arada San Francisco Saybrook Enstitüsü'nde ve California Profesyonel Psikoloji Okulu'nda düşük yoğunluktaki çalışmalarını sürdürmüştür (Trippett, 2005). 1988'de Jungcu bir analist olan üçüncü eşi George Lee Miller Johnson ile evlenmiş ve bu evliliğinde mutluluğu yakalamıştır (Feist-Feist, 2006).

Amerika'da varoluşçu psikoloji ve terapinin temsilcisi kabul edilen May, 22 Ekim 1994 yılında ölmüştür.

May kariyerinde önemli başarılar elde etmiştir. Misafir profesör olarak Harvard ve Princeton üniversitelerinde çalışmış, Yale, Darmouth, Columbia, Vasar, Oberlin üniversitelerinde ve New School for Social Reserach Eğitim Merkezleri'nde dersler vermiştir. New York Üniversitesinde Varoluşçu Psikoloji ve Psikiyatri Bölüm Başkanlığı (Feist-Feist, 2006; Rabinowitz ve dğr. 1989) ve New York Psikoloji Derneği'nin başkanlığını yapmıştır. Bunların yanında "The Board of Turstees of the American Foundation for Mental Health" kurumunun üyesi olmuştur (Feist-Feist, 2006).

Rollo May, yaşamı boyunca yaptığı çeşitli çalışmalarından dolayı çok sayıda ödüller almıştır. Aşk ve İrade adlı eserinin en çok satan kitap olduğu 1970 yılında Ralph Waldo Emerson ödülünü almıştır (Feist-Feist 2006).

1971 yılında, bilimsel çalışmalarından ve klinik psikolojiye katkılarından dolayı Amerikan Psikoloji Derneği klinik psikoloji ödülünü kazanmıştır (Feist-Feist, 2006).

1972 yılında, New York Klinik Psikoloji topluluğu May'e Güç ve Masumiyet adlı eserinde yaptığı çözümlemeler dolayısıyla, Dr. Martin Luther King. Jr. Ödülünü vermiştir (Feist-Feist 2006).

1987 yılında, yaşamı boyunca psikoloji bilimine olan katkılarından dolayı Amerikan Psikoloji Derneğince Altın Madalya ödülü verilmiştir (Feist-Feist, 2006; Bugental, 1996).

1987 yılında, Saybrook Enstitüsü'nde Rollo May'in fikirlerini geliştirecek özgün çalışmaların yapılması ve genç araştır-

macılar yetiştirilmesi amacıyla. Rollo May Düşünce Merkezi açılmıştır (Trippett, 2005).

May, ölümü sonrası geride bıraktığı çalışmalarından dolayı Amerikan psikoloji geleneğinde William James'ten sonra en büyük ikinci psikolog olarak kabul edilmiştir (Mendelowitz, 2009).

2. Rollo May'in Eserleri

Rollo May'in çok sayıdaki eserleri yıllara göre şöyle sıralanmaktadır:

2.1. May 1939 yılında ilk eseri olan *The Art of Counseling: How to Gain and Give Mental Health* (Danışmanlık Sanatı: Ruh Sağlığı Nasıl Kazanılır ve Nasıl Kaybedilir?) isimli kitabını yayınlamıştır. Kitabın içeriği 1937 ve 1938 yazında Methodist Piskoposluk Kilisesinin Kuzey Carolina, Güney Carolina ve Arkansans'ta düzenlediği "Danışmanlık ve Kişilik Ayarlaması" başlıklı seminerlerde kursiyerler için hazırladığı notlarından oluşmaktadır. Bu notların hazırlanmasında kilisedeki görevi ve Genç Hristiyanlar Birliğine bağlı olarak Michigan Üniversitesinde erkek öğrencilere yaptığı dini danışmanlık tecrübelerinin büyük rolü olmuştur. Bu eserinde kişilik, psikoterapi, empati, danışmanlık süreçleri, din ve ruh sağlığı konularını ele almıştır. Kitabın önemi diğer çalışmalarında sıklıkla atıfta bulunduğu nevrotik din konusundaki görüşlerine ve nevrotik dindarlarla ilgili danışmanlık tecrübelerine yer vermiş olmasından kaynaklanmaktadır (May, 1939). Eser yayınlandığı dönemde büyük bir ilgi görüp 150.000 satış rakamına ulaşmış ve manevi danışmanlık alanında önemli bir kaynak olarak kabul edilmiştir (Rabinowitz ve dğr. 1989).

2.2. 1940 yılında ikinci kitabı olan *The Springs of Creative Living: A study of human nature and God* (Yaratıcı Yaşamın Kaynakları: Tanrı ve insan doğası üzerine bir çalışma) adlı eserini yayınlamıştır. Bu kitabında anlam, özgürlük ve kader, ya-

raticılık ve suçluluk, sağlıklı din, mutluluk, lütuf tecrübesi, din ve psikoterapi, dinin ruh sağlığına katkıları gibi konuları işlemiş, kişinin Tanrı'yla sağlıklı ilişkiler geliştirmesinin önemi- ne değinmiştir. Dini Kitaplar Kulübü, Haftalık Yayın Dergisi ve Evangelist Hristiyanlar Topluluğu kitap hakkında olumlu değerlendirmelerde bulunmuştur (May, 1940; Abzug, 1999).

2.3. 1950 yılında doktora tezi olan *The Meaning of Anxiety* (Kaygının Anlamı) eserini yayınlamıştır. May kaygıyı ontolojik, normal ve nevrotik olarak üçe ayırıp ontolojik kaygıyı var olmanın sonucu olarak görmüştür. Bu eserinde insanın kaygıdan uzak bir yaşam arzusunun gerçekleşmeyeceğini belir- tip kaygının insanın gelişimi ve özgürlükle olan ilişkisini ir- delemiştir (May, 1950).

2.4. 1953 yılında *Man's Search For Himself* (Kendini Ara- yan İnsan) başlıklı eserini yayınlamıştır. Bu eserinde modern insanın yalnızlığını, rahatsızlıklarının kökenlerini, birey olma deneyimi, var olma mücadelesi, özgürlük, yaratıcı bilinç, ce- saret gibi konulara değinmiştir. May, modern insanın anlam arayışını yitirmesine bağlı olarak düştüğü boşluktan kurtul- ması için özgürlüğü, sorumlu olmayı ve cesareti içine alan ya- ratıcı bilinç yetisini tekrar kazanması gerektiğini savunmuş- tur (May, 1953).

2.5. 1958 yılında, Ernest Angel ve Henri F. Ellenberger ile birlikte editörlüğünü yaptıkları *Existence: A new dimension in psychiatry and psychology* "Varoluş: psikoloji ve psikiyatri- de yeni bir boyut" isimli kitap yayınlanmıştır. May bu eserin 3-36 sayfaları arasında "May, 1958/a" "Psikolojideki varoluş- çu hareketin kökenleri ve önemi" ve 37-91. sayfaları arasın- da yer alan "Varoluşçu psikoterapinin katkıları" başlıklı yaz- dığı iki bölüm bulunmaktadır. Bu bölümlerde başlıklarından da anlaşılacağı üzere varoluşçu psikoterapinin kökenlerine, önemine ve katkılarına değinmiştir. Varoluşçu psikoterapiye felsefeye yakın durduğu yönündeki eleştirilere karşılık felsefi temelden yoksun bir psikoterapinin teknik ve istatistiksel

yöntemlerle insanı anlamada yetersiz kalacağını ileri sürmüştür (May, 1958/b).

2.6. 1960 yılında, önemli araştırmacıların din ve edebiyat konulu farklı yazılarının toplandığı *Symbolism in Religion and Literature* (Din ve Edebiyatta Sembolizm) isimli kitabın editörlüğünü yapmıştır. Giriş bölümündeki yazısında sembol, sembolün önemi, kaynağı ve sembolik anlatımın gücü gibi konuları ele almıştır. Rollo May, bu bölümde sembolleri bireysel, kültürel ve evrensel olarak üçe ayırmakta, sembollerin bireysel ve kolektif bilinçdışı kaynaklı olduklarını ileri sürmektedir. Sembollerin insan için önemine değinip modern insanın sembollerin gücünden yararlanamaması nedeniyle anlam dünyasının daraldığını belirtmektedir (May, 1960).

2.7. 1962 yılında editörlüğünü H. M. Ruitenbeek'in yaptığı *Psychoanalysis and existential philosophy* (Psikanaliz ve varoluşçu felsefe) adlı kitapta *Dangers in the relation of existentialism to psychotherapy* (Varoluşçuluğun psikoterapiyle olan ilişkilerindeki tehlikeler) başlıklı bölümü yazmıştır (May, 1962).

2.8. 1967 yılında, *Psychology and The Human Dilemma* (Psikoloji ve İnsanın İkilemi) başlıklı kitabını yayınlamıştır. Eserde çağdaş yaşam, kaygının kökenleri, psikoterapi, özgürlük ve sorumluluk olmak üzere dört bölüm bulunmaktadır. Bu eserde modern toplumda insan olmanın içerdiği çatışmalara değinmekte, modern insanın kimlik kaybı, kaygının kaynakları, özgürlük ve sorumluluk konusunda çatışmalara neden olan ikilemleri ele almaktadır. May, 20. yüzyılın önceki dönemlere göre daha zor psikolojik ikilemler getirdiğini kabul etse de insanın bu ikilemleri aşma potansiyeline sahip olduğunu savunmaktadır (May, 1967).

2.9. 1969 yılında, *Love and Will* (Aşk ve İrade) isimli kitabını yazmıştır. May, bu eserinde aşk ve iradenin bir bütünü'nün iki parçası olduğunu savunmakta, seks ve eros arasındaki farkı, aşk ve ölümü, aşk ve diamonik ilişkilerini incelemektedir. İkinci bölümde amaçlılık, terapide amaçlılık, irade ve ar-

zu konularına değinmiş, üçüncü bölümde aşk ve irade ilişkisini ele almıştır (May, 1969).

2.10. 1969 yılında, editörlüğünü yaptığı *Existential Psychology* (Varoluşçu Psikoloji) isimli kitapta *The emergence of existential psychology* (Varoluşçu psikolojinin ortaya çıkışı) başlıklı bölümü yazmıştır. May bu bölümde varoluşçu psikolojinin ortaya çıkışında etkili olan faktörler yanında bazı psikologların yaklaşımlarıyla varoluşçu psikolojinin ortaya çıkışına olan katkılarını değerlendirmektedir (May, 1969).

2.11. 1972 yılında, *Power And Innocence: A Search For The Sources Of Violence* (Güç ve Masumiyet: Şiddetin Kaynağı Üzerine Bir Araştırma) başlıklı kitabını yayınlamıştır. Bu eserinde gücü tanımlayıp güç türlerini, saldırganlık ve şiddet, masumiyet ve cinayet konularına değinmiştir. May bireydeki açığa çıkarılamayan potansiyellerin şiddete dönüştüğünü, potansiyel güçlerin açığa çıkarılmasıyla gelişecek olan yaratıcılığının bireyi şiddetten uzaklaştıracağını savunmaktadır (May, 1972).

2.12. 1973 yılında, Paul Tillich'e ithaf ettiği *Paulus: Reminiscences of a Friendship* (Paulus: Bir Arkadaşlığın Anıları) başlıklı kitabını yayınlamıştır. Kitap, Union Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Paul Tillich'le ilk tanışmalarından, P. Tillich'in İngilizce konusundaki yaşadığı zorluklara kadar eskilere uzanan hatıralardan ve May'in Paul Tillich hakkındaki düşüncelerinden oluşmaktadır (May, 1973).

2.13. 1975 yılında, en önemli eserlerinden biri sayılan *The Courage to Create* (Yaratma Cesareti) isimli eserini yazmıştır. May, bu eserinde yaratıcılığı ele alıp yaratıcılığın kökenlerini bilinçdışı ile ilişkilendirmiş ve yaratıcılık için isyanın önemi-ne değinmiştir. Kitab-ı Mukaddes'te anlatılan Âdem ile Havva kıssasından hareketle insan bilincinin başkaldırı sonrası geliştiğini savunan May, bu tezini doğrulamak için büyük bilge ve sanatçıların mevcut yapıya başkaldırmaları sonucu uygarlığın geliştiğini örneklerle desteklemektedir (May, 1975/a).

2.14. 1977 yılında C. Reeves'in editörlüğünü yaptığı *The Psychology of Rollo May* (Rollo May Psikolojisi) başlıklı kitapta *Reflections and commentary* (Yansımalar ve yorumlar) bölümünü yazmıştır. May, bu bölümde kendi bilimsel hayatına dair bilgiler verip değerlendirmeler yapmıştır (May, 1977).

2.15. 1981 yılında, *Freedom and Destiny* (Özgürlük ve Kader) başlıklı eserini yazmıştır May, bu eserinde özgürlük ve kader ilişkisini ele almaktadır. Eserinde özgürlük ve kader ilişkisini sorgulamakta, insan özgürlüğü için kaderin sunduğu sınırlı alanın gerekli olduğunu ve kader olmaksızın özgürlüğün olamayacağını ileri sürmektedir. May'e göre zıt gibi görünen bu iki kavram uyumlu bir bütünlük oluşturmaktadır (May, 1981).

2.16. 1983 yılında, *The Discovery of Being: Writings in Existential Psychology* (Varoluşun Keşfi: Varoluşçu Psikoloji Üzerine Yazılar) başlıklı kitabını yayınlamıştır. May, eserin birinci bölümünde psikoterapinin temellerine, ikinci bölümde ise varoluşçu psikolojinin kökenlerine ve önemine değinmektedir. Kitabın üçüncü bölümünde ontolojik açıdan kaygı ve suçluluğa, varoluşun boyutlarına değinip psikoterapi tekniklerini ele almaktadır (May, 1983).

2.17. 1985 yılında, *My Quest for Beauty* (Güzellik Arayışım) isimli kitabını yazmıştır. Bu kitabında, Selanik'te geçen üç yıllık öğretmenlik anılarına ve hayatının diğer dönemlerine ait hatıraları aktarmakta, sanat ve sanatçıya dair yaklaşımlarına yer vermekte ve sanatın psikoterapiyle ilişkisini ele almaktadır. Bunların yanında güzeli sorgulamakta, güzel ve ölüm ilişkisini sorgulayıp ağır hayatı rahatsızlıklar yaşayanların sağlığına kavuşma sonrası çevresindekileri öncesine göre daha güzel bulduklarını belirtmektedir. Bu görüşünü Abraham Maslow'la yaşadığı bir hatırasıyla desteklemektedir. Rollo May, Abraham Maslow'la bir sohbetlerinde Maslow'un kendisine yaşadığı kalp rahatsızlığını atlattıktan sonra hayatı daha güzel görmeye başladığını ifade ettiğini anlatmaktadır. Güzelliği Tanrı'yla ilişkilendirdiği bu çalışmasında Tanrı'yı güzelliklerin kaynağı olarak görüp kitabı "Tanrı güzeldir" son cümlesiyle bitirmektedir.

Kitabın bir başka özelliği ise yaptığı resim çalışmalarının bazı-
larını bu eserinde yayınlamış olmasıdır (May, 1985).

2.18. 1989 yılında öğrencisi I. Yalom'la editörlüğünü R. J. Corsini ve D. Wedding'in yaptıkları kitapta *Current Psycoterapies* (Güncel Psikoterapiler) başlıklı bölümü yazmıştır. Bu bölümde May, öğrencisi I. Yalom'la güncel psikoterapiler üzerinde bir değerlendirme yapmıştır (May-Yalom, 1989).

2.19. 1991 yılında, *The Cry for Myth* (Mitlerlere Yolculuk) başlıklı kitabını yayınlamıştır. May, bu eserinde mitin önemini, anlatım gücünü, modern insanın bu kaynaktan mahrum kalışını ve sonuçlarını irdelemektedir. Kitapta mitlerin bilinçaltına giden önemli bir yol olduğunu savunmakta ve çeşitli kültürlerin mitlerinden örnekler vererek mit konusundaki düşüncelerini desteklemektedir. Ona göre mit hikâye olmaktan öte insan için ihtiyaç olup, insanın varoluşuna ışık tutan örneklerin bulunduğu bir kaynaktır (May, 1991).

2.20. 1 Ekim 1994 tarihinde ölümünden 21 gün önce, arkadaşı Schneider ile beraber yazdıkları *The Psychology of Existence: An Integrative, Clinical Perspective* (Varoluş Psikolojisi: Bütünleştirici, Klinik Bir Bakış) başlıklı kitap yayınlanmıştır. Bu kitap klinik psikologların eğitime dönük hazırlanmıştır. Kitapta edebi, felsefik ve psikolojik miras olmak üzere üç boyut vurgulanmış geçmişe dair değerlendirmeler, son gelişmeler, geleceğe dair yönelimler ve terapi uygulamalarına yer verilmiştir (Schneider-May, 1994). Ayrıca kitapta terapide kullanılan metotları sınırlandırmanın yaratıcı düşüncüyü yok ederek psikoterapiyi zayıflattığı ve yüzeysel tekrarlardan ibaret bilgilerin psikoterapide yetersiz kaldığını tezi işlenmiştir (Castro, 2009).

3. Rollo May'in Başlıca Makaleleri

3.1. 1937 yılında "The Art of Student Counseling" (Öğrenci danışmanlığı sanatı) başlıklı makalesini yayınlamıştır. Rollo May, 1936 yılında YMCA tarafından Michigan Devlet Üniver-

sitesi'nde manevi danışman olarak görevlendirilmiş, pastörlük görevine atandığı 1939 yılına kadar eğitiminin yanında bu görevini sürdürmüştür. May, burada edindiği tecrübelerini çeşitli seminerlerinde kullanmış ve daha sonra bu seminer notlarından oluşan *The Art of Student Counseling* başlıklı makalesini *Christian Education* dergisinde yayınlamıştır. Bu makalesinde öğrenci danışmanlığı için özel bir odanın gerekliliği, terapide öğrenci ile uyumlu ilişkiler kurulması, öğrenci hakkında temel bilgilerin toplanması, öğrencinin serbestçe konuşmasının sağlanması, objektif olunması, problemlerin altında yatan temel nedenlerin tespiti, danışanın üzerinde yoğunlaşılması ve gelişmeleri tespit etmek için görüşmelerin kayda geçirilmesi, öğrencinin kendisini tanımasına yardım edilmesi, öğrencinin cesaretlendirilmesi ve öğrencinin takip edilmesi olmak üzere on temel ilkeyi ele almıştır (May, 1937).

3.2. 1943 yılında, "Recent Developments in Psychology and Their Significance for Religious Education" (Psikolojideki Son Gelişmelerin Din Eğitimi Açısından Önemi) isimli makalesini *Child Development* dergisinde yayınlamıştır. May, bu makalesinde dönemindeki psikolojik gelişmeler ışığında din eğitiminin yeniden düzenlenmesi gerektiği konusunu işlemiştir (May, 1943).

3.3. 1944 yılında yayınladığı "The Present Function of Counseling" (Danışmanlığın Mevcut Fonksiyonu) başlıklı makalesinde dönemindeki danışmanlığın fonksiyonunu ele alıp konuyla ilgili görüşlerine yer vermiştir (May, 1944).

3.4. 1950 yılında "Toward an Understanding of Anxiety" (Kaygının Anlaşılması Üzerine) başlıklı makalesini kaleme almış ve bu makalesinde doktora tezindeki görüşlerini özetleyerek *Pastoral Psikoloji* dergisinde yayınlamıştır (May, 1950).

3.5. 1952 yılında "Religion, psychotherapy and the achievement of selfhood" (Din, psikoterapi ve benlik kazanımı) başlıklı makalesini yayınlamıştır. May, bu makalesinde benlik kazanımını bedensel deneyimlerin yaşanması ve onaylanması, otorite ile ilişkide özgürlük ve sorumluluk, özgür ira-

denin kullanımı olmak üzere üç başlık altında ele almaktadır. Makalede otoriter dinin ve otoriter Tanrı tasavvurunun bireyi dış mekanizmalara bağımlı kılıp iç denetim mekanizmasının gelişimini engellediğini ve benlik kazanımını olumsuz etkilediğine değinmektedir (May, 1952).

3.6. 1954 yılında, "Psychology and Legislation" (Psikoloji ve Yasama) başlıklı makalesini yayınlamıştır. May, bu makalede psikolojiyle ilgili mevzuatın yalnızca entelektüel bir bakış açısıyla sınırlandırılmayıp sosyal ve politik bağlamı kapsayan daha geniş bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesi gerektiği tezini işlemektedir. Mevcut mevzuatın kısıtlayıcı ve engelleyici bulan May, mevzuatın değiştirilmesi konusunda ilgililere çağrıda bulunmaktadır (May, 1954/a).

3.7. 1954 yılında, "A Psychologist Looks at Mental Health in Today's World" (Bir Psikoloğun Günümüz Dünyasında Ruh Sağlığına Bakışı) başlıklı makalesini yayınlamıştır. May, bu makalesinde ruh sağlığını yitiren modern insanın yeniden kazanması için neler yapması gerektiği konusunu işlemiştir (May, 1954/b).

3.8. 1960 yılında May, "Existential biases of psychotherapy" (Psikoterapinin Varoluşçu Önyargıları) başlıklı makalesini yayınlamıştır. Bu makalesinde, varoluşçu akıma yöneltilen eleştirileri ele alıp varoluşçuluğun psikoterapiye bakışını ve beklentilerini tartışmıştır (May, 1960).

3.9. 1961 yılında, "Will, Decision, and Responsibility: Summary Remarks" (İrade, Karar ve Sorumluluk: Kısa Notlar) başlıklı makalesini yayınlamıştır. Bu çalışmasında bireyin özgür iradesine bağlı davranışlarından sorumlu olduğunu, sorumluluk bilinci olmayan kişilerin kendilerine ve çevrelerine zarar verme eğiliminde olduklarını savunmuştur (May, 1961).

3.10. 1964 yılında, yayınladığı "Creativity and Encounter" (Yaratıcılık ve Karşılaşma) makalesinde yaratıcılığın doğasını ve insanın gelişimi için yaratıcı bir yaşamın gerekliliğini ele almıştır (May, 1964).

3.11. 1964 yılında, yayınladığı "On the Phenomenological Basis of Psychotherapy" (Psikoterapi'nin Fenomonolojik Temelleri Üzerine) başlıklı makalesinde, insanı yeniden keşfederek doğasına uygun bir terapinin geliştirilmesinin gerekliliğini ve fenomenolojik temellerini ele almaktadır. Psikoterapide kullanılan yöntemlere değinip, her bireyin kendine özgü yapısının dikkate alınmasını ve kişiye özel çözümlerin üretilip uygulanmasını vurgulamaktadır (May, 1964).

3.12. 1966 yılında yayınladığı, "The Problem of Will and Intentionality in Psychoanalysis" (Psikanaliz'de Özgür İrade ve Amaçlılık Problemi) başlıklı makalesinde bireyin özgürlük problemi açısından Psikanalizi sorgulamıştır. Psikanalizdeki dürtü temelli mekanik anlayışın insanın özgürlük ve sorumluluk duygusunu yok saydığını ileri sürmüştür (May, 1966).

3.13. 1968 yılında, "The Daemonic: Love and Death" (Demonik: Sevgi ve Ölüm) başlıklı makalesinde kötülük, sevgi ve ölüm farkındalıklarının insanın yaratıcılığına ve yaşamın verimliliğine olan katkılarına değinmiştir (May, 1968).

3.14. 1973 yılında "Response to Morell's Love and Will: A Feminist Critique" (Morrell'in Aşk ve İradeye Yönelttiği Feminist Eleştirisine Bir Cevap) başlıklı mektup niteliğindeki makalesini yayınlamıştır. Bu makalede, Aşk ve İrade kitabındaki görüşlerine yöneltilen feminist eleştirilere karşı kendisinin yeterince anlaşılmadığını, yaşanan sıkıntıları gidermek ve kendisinin anlaşılması için bazı açıklamalarda bulunmuştur (May, 1973).

3.15. 1975 yılında, "Values, Myths and Symbols" (Değerler, Mitler ve Semboller) başlıklı makalesini yayınlamıştır. May, bu çalışmasında değerlerin, mitlerin ve sembollerin insan için önemini ve toplumsal işlevlerini incelemektedir (May, 1975/b).

3.16. 1976'da, "Gregory Bateson and Humanistic Psychology" (Gregory Bateson ve Hümanistik Psikoloji) başlıklı makalesini yayınlamıştır. May bu makalesinde, Amerikan bireyciliğine uzak durması, enerji ve stres gibi mühendislik kavramla-

rnı psikolojiye taşıması, tümevarım ve tüm dengelimi birlikte kullanması ve felsefeye olan ilgisi nedeniyle ünlü İngiliz sosyal bilimci Gregory Bateson fikirlerinden etkilendiğini belirtmektedir (May, 1976).

3.17. 1982 yılında, "Anxiety and Values" (Kaygı ve Değerler) başlıklı makalesini yayınlamıştır. Rollo May bu çalışmasında kaygının değerle olan ilişkisini ele almış, bireysel değerler ile toplumsal değerler arasındaki uyumun önemine değinmiştir (May, 1982/a).

3.18. 1982 yılında, "The Problem of Evil; An Open Letter to Carl Rogers" (Kötülük Problemi; Carl Rogers'a Açık Mektup) başlıklı makalesini kaleme almıştır. Bu makalesinde, bireyin yapısında kötülüğün olmadığını kötülüğün kaynağının toplum ve kültür olduğunu savunan C. Rogers'ı eleştirmiştir. (May, 1982/b; Hoffman, 2009).

3.19. 1985 yılında May, N. Remen, D. Young ve W. Berland ile birlikte, "The Wounded Healer" (Yaralı Şifacı) isimli makaleyi yayınlamıştır. Bu makalede Yunan mitolojisindeki Chiron'dan esinlenerek danışanın yaşadıklarını tecrübe etmiş danışmanın terapide daha başarılı olacağı konusu işlenmiştir (May-Remen-Young-Berland, 1985).

3.20. 1986 yılında, "Transpersonal or Transcendental?" (Ben ötesi mi yoksa Aşkın mı?) başlıklı makalesini yayınlamıştır. May, bu makalesinde transpersonal psikolojinin nihai değerler, kozmik farkındalık ve aşkın fenomenlerle ilgili bir değerlendirmesini yaparak hümanist psikolojinin insanın aşkın yönünü reddetmesine yönelik eleştirilerde bulunmuştur (May, 1986).

3.21. Review of Existential Psychology & Psychiatry, dergisinin 1986/1987 özel sayısında "The Meaning of the Oedipus Myth" (Oidipus Mitinin Anlamı) başlıklı makalesini yayınlamıştır. May'e göre semboller ve mitler, insanın içinde bulunduğu durumun ötesine geçme ve yaşamı mümkün olduğunca daha geniş görme potansiyeline sahip olmasının bir yansımasıdır. Kişi bu kapasite sayesinde kendine özgü bir dünya tecrübe et-

mektedir. Bu bağlamda Oidipus mitinde doğum, ebeveynlerden ayrılma, özgür olmak için kimlik arayışı ve ölüm gibi çağdaş insanın da yaşadığı varoluşsal krizler bulunmaktadır. May'e göre bu mit günümüz insanına gerekli zorluklara katlanarak temel ihtiyacı olan kendi bilincini, özgürlüğünü ve kimliğini kazanması gerektiği mesajını vermekte, Oidipus'un varoluş krizini aşmadaki başarısını modern insanın gösteremediğini ileri sürmektedir (May, 1986/1987).

4. Rollo May Psikolojisinin Kaynakları

Rollo May'in eserlerine bakıldığında çok farklı kaynaklardan yararlandığı ve geniş bir entelektüel birikime sahip olduğu görülmektedir. Ele aldığı konular hakkında din, felsefe, mit, sanat, edebiyat ve çok sayıdaki psikologdan (Schneider ve dğr., 2009) atıflar yaptığı görülmektedir. May, yararlandığı kaynaklardaki karşıt fikirleri büyük bir ustalıkla uzlaştırmasının yanında, varoluşçu psikoloji akımına mensup bir psikolog olarak kendine özgü yaklaşımlarda bulunmaktadır.

4.1. Din

Kitabın ikinci bölümünde May'in dine yaklaşımı geniş olarak işlenecek olmasına karşılık bu başlık altında kısaca belirtmek gerekirse Rollo May din ile ilişkili bir yaşam sürmüştür. 1936 yılında günlüğüne ilgi duyduğu alanlar içerisinde ilk sırayı dinin aldığını ve bu ilginin kendisine Tanrı'dan özel bir çağrı olduğunu yazmıştır (Abzug, 1999).

May, Tanrı ve kutsal metinleri insanın gelişimi için önemli bir kaynak olarak görmüş, psikolojik yaklaşımlarında din-den esinlenmiş, görüşlerini kutsal metinlerle desteklemiştir. İnsanda ontolojik olarak bulunduğunu ileri sürdüğü özgürlük, sorumluluk, bilinç, cesaret, isyan vb. fenomenleri kutsal metinlerle ilişkilendirmiştir. Dini insan için bir ihtiyaç olarak gören May, din olmaksızın sağlıklı bir kişilik gelişiminin mümkün olmadığını belirtmiş, dinin ruh sağlığını koruduğunu ve

psikoterapinin dinden yararlanması gerektiğini savunmuştur (May, 1939; May, 1940).

May, dine ilgi duymakla birlikte eserleri incelendiğinde daha çok Yahudilik, Hristiyanlık ve Eski Yunan pagan dinlerinden yararlandığı görülmektedir. Bu nedenle onun dini yaklaşımlarının Eski Ahit ve İncil merkezli olduğu unutulmamalıdır.

4.2. Mit

May, mitleri kuru bir hikâye olarak görmeyip insana varoluş için ışık tutan, rehberlik eden ve önemli davranış kalıpları sunan hikâye örnekleri olarak değerlendirmektedir. Ona göre mitlerin kaynağını kişisel ve kolektif bilinçdışı oluşturmaktadır (Hoffman, 2009; Ellis ve dğr., 2009). Mit insanı hem anlam aramaya yönlendirmekte hem de varoluşuna anlam katmaktadır. Mitin insanı nevrotik suçluluk duygusu ve kaygıya karşı rahatlatma, ruh sağlığını koruma, hayata dair yeni anlamlar bulma, ruhu canlı tutma, sözlü anlatımın ötesine geçme, anlatımı ve anlamayı güçlendirme gibi işlevleri bulunmaktadır (May, 1991; May, 1975/a/b).

May, mitleri bilimsellik kaygısı ile reddetmeyi yanlış bulmaktadır. Mit ve bilim arasında bir çatışma olmadığını ve büyük bilimsel keşiflerin bir mit olarak gelişip filizlendikleri için mitsel bir geçmişe sahip olduklarını belirtmektedir (May, 1991).

May mitlerin insan hayatına katkılarını dört başlık altında ele almaktadır:

a. Kişisel kimlik arayışı ve kişilik gelişimi: İnsan ben kimim sorusuna bağlı olarak kökenine ve ilk atalarına dair sorularının cevabını mitte bulmaktadır. Bu bağlamda miti insana bilinçaltına giden yolu gösteren ve kişilik gelişimi için gerekli olan gücü keşfedip değişim için ihtiyaç duyduğu enerjiyi veren kaynak olarak görmektedir (May, 1991; Hergenhahn, 2009).

b. Topluma aidiyet bilinci: May'e göre insanın içinde yaşadığı topluma aidiyet bilincini kazanmasında toplum üyelerince paylaşılan mitlerin önemi büyüktür. Birey toplumun mitlerini

paylaştıkça sosyalleşmekte ve kendisini o toplumun bir üyesi olarak görmeye başlamaktadır (May, 1991; Hergenhahn, 2009).

c. Ahlaki değerlerin kazanımı: May'e göre mitler içlerinde barındırdıkları ahlâkî değerleri kendi güçlü anlatımlarıyla sözün ötesine geçerek etkili şekilde insana aktarır ahlâkî değerleri kazanmasına katkı sağlamaktadır (May, 1991; Hergenhahn, 2009).

d. Yaratılışın gizemini anlama ve ortaya çıkarma: May'e göre mitlerin gizemleri ortaya çıkarma işlevi evrenin yaratılışına dair gizemleri anlamadan insanın bilim, sanat, şiir ve zihninde beliren yeni fikirlerin ortaya çıkışındaki gizeme kadar uzanmaktadır (May, 1991; Hergenhahn, 2009).

May, dinlerin mitsel bir yönü olduğunu, İncil'deki birçok mitsel karakterin sözlerinin insanları derinden etkilemesini mitlerin kolektif bilinçdışı boyutuyla ilişkilendirmektedir (Ellis ve dğr, 2009). Mit ve din arasında işlev bakımından benzerlikler olduğunu hatta mitlerdeki ve dini metinlerdeki bazı anlatımlarda kahramanlar farklı olsa da değinilen konuların benzer olduğunu ileri sürmektedir (May, 1975/a). Ona göre mit ve din insana anlam arayışında destek olup gelişmesine katkıda bulunmaktadır. May, din, mit ve sanattan uzak yalnızca akıllı temel alan düşünceyi patolojik olarak değerlendirmektedir (Rollo May, 1975/a).

May, dini metinlerdeki mitlerin yalnızca bir mit olmaktan öte çeşitli davranış kalıpları, anlam arayışları ve terapi işlevlerinin olduğunu ileri sürmektedir (May, 1991). Mitlerdeki sembollerin çok anlamlı olmaları nedeniyle insanın anlama ve anlatma yetisini güçlendirdiğini belirtip sembollerin insan için önemli bir kaynak olduğunu savunmaktadır (May, 1975/b).

May, mitlerin ahlâk ve dinle girdiği işbirliğini toplumsal açıdan önemli bulmaktadır. Mitin yitimiyle insanların önemli bir kaynaktan mahrum kalmalarının depresyondan intiharlara kadar olumsuz sonuçlara neden olacağını ileri sürmektedir (May, 1991). Bunun yanında mit yoksunluğunun din ve ahlâk

dilini zayıflatma ve yavanlaştırma gibi olumsuz sonuçları olduğunu belirtmektedir. Ona göre yaşadığımız çağda oluşan mitsel boşluğa bağlı olarak insanlar özellikle de gençler ruhsal sıkıntılarından kurtulma arayışlarına daha kısa yollar sunan tarikatlara sığınarak veya astrologlardan yardım isteyerek gidermeye çalışmaktadır (May, 1991).

Bazı kutsal günler ve ayinlerin mit kaynaklı olduğunu savunan May, tarihsel süreçte dinlerin yerel mitleri bünyelerine katmaları sonucu din ve mitin karışıp kutsal temalı Noel Ağacı sembolü ve Noel Kahramanı örneğinde olduğu gibi çeşitli kutlamaların ortaya çıktığı görüşündedir. Ona göre, bu ayinler dini işlevleri yanında birçok temayı bünyelerinde barındırmaktadır. Dini bir ayin olmanın yanında şölen yönü olan bu kutlamaların sevgi, bencillikten uzaklaşma, yeniden diriliş gibi insanın anlam arayışını destekleyen temalara sahip olduklarını örneklerle açıklamaktadır. Noel Kahramanı başkalarına vermeyi kendi ruhumuza katıp bir kazanıma çevirdiğimizde bizim de onun gibi bilge bir kahraman olacağımız düşüncesini pekiştirdiğini belirtmektedir. May'e göre ayinler bir yerde mitlerin fiziksel olarak dışavurumu ve dramatize edilmesidir (May, 1991;Wentz, 2018). Mit bir anlatı, ayin ise bu anlatının bedensel bir eylemle ortaya konmasıdır. Bazen ayin önce mit sonra bazen de tam tersi geçerli olduğu gibi, her ikisi ilişkili olup biri diğ erinin sebebi veya sonucu olabilir (May, 1991).

4.3. Sanat ve Edebiyat

May, en eski klasiklerden yaşadığı dönemdeki önemli edebi eserlere kadar çoğunu incelemiş ve insanı anlamada yararlanmıştır. Aynı yaklaşımını sinema ve tiyatro için de sergilemiştir. Eserleri incelendiğinde insanı anlama konusunda edebi eserlerden, sinema ve tiyatro oyunlarından alıntılar yaparak psikolojik analizler yaptığı görülmektedir. Örneğin kurumsal dinlerin zamanla statüko yanlısı oldukları yönündeki görüşlerini Dostoyevski'nin Büyük Engizyoncu eserinden yaptığı alıntılarla desteklemektedir (May, 1953).

4.4. May'in Etkilendiği Psikologlar

May, eserlerinde Alfred Adler, Sigmund Freud, Otto Rank, C. Gustav Jung ve Erich Fromm başta olmak üzere çok sayıda psikologtan atıflarda bulunmuştur. Özellikle Adler, Jung ve Rank gibi psikologların psikanalizin yetersizliklerini görüp yeni arayışlara girmelerinin varoluşçu psikolojinin ortaya çıkışına zemin hazırladığını belirtmiştir (May, 1969; Schneider ve dğr., 2009). Onun yararlandığı başlıca psikologlar şöyle sıralanabilir:

4.4.1. Alfred Adler

May'in psikolojiye ilgi duymasında Adler'in etkisi büyüktür (May, 1985). Selanik'te yaşamış olduğu krizi aşmasında Adler'den öğrendiklerinin önemli rolü olmuştur. Danışmanlığının ilk yıllarında uyguladığı terapilerde bireysel terapi yönteminde danışanın aşağılık kompleksinin olumsuz etkilerinin giderilmesi, sosyal ilginin canlandırılması ve yaşam tarzının yeniden gözden geçirilmesi gibi teknikleri uygulamıştır (May, 1939). May, Adler'den etkilenmekle birlikte ilerleyen yıllarda onun terapi yaklaşımını yüzeysel bulmuştur (Boeree, 2006).

Alfred Adler'in insanın Tanrı'ya benzeme arzusunda olduğu (Adler, 2011) ve dinin sosyal ilgiyi canlandığı yönündeki görüşleri (Bitter, 2011; Adler, 2011; Ferah, 2041) May'e ilham kaynağı olmuştur.

4.4.2. Sigmund Freud

May, insanın doğasında kötülük yaklaşımını kabul etmekle birlikte insanda olumlu eğilimlerin de olduğunu savunması nedeniyle Freud'dan ayrılmaktadır. Ayrıca Freud'un determinist bir yaklaşımla insanı güdülerin etkisinde bir varlık olarak görmesini insanın özgürlüğünü yok ettiği için eleştirmiştir. Bu eleştirilerine karşılık May, Freud'un geliştirdiği psikanaliz yönteminin önemini kabul etmiş ve onu insanın kötü yönlerini açığa çıkaran bir dahi olarak görmüştür. Freud'un Oidipus mitinden yararlanarak geliştirdiği yaklaşımlarının önemine değinmiş ve bu mitin verdiği mesajların modern insan için ge-

çerliliğini koruduğunu vurgulamıştır. (May, 1986/1987). May, kendi gelişiminde Freud'u önemli bir figür olarak değerlendirmiş, Freud sayesinde insanın daha iyi anlaşıldığını belirtmiştir (May, 1939) Freud'un dini telafi mekanizması olarak değerlendirmesini olumsuz bulmakla birlikte sağlıklı din için geçerli olduğuna dikkat çekmiştir.

4.4.3. Otto Rank

Amerika Birleşik Devletleri'nde varoluşçu psikoterapinin öncüsü olan Rollo May, Rank'ın Freud sonrası yazılarından etkilenmiş onun ilgilendiği konular üzerinde yoğunlaşmıştır (Boeree, 2006). May, Rank'ı özgür irade, yaratıcılık, suçluluk gibi konulardaki yaklaşımlarıyla varoluşçu psikoterapinin en önemli habercisi olarak görmüştür (May, 1939). May, ölümünden bir süre önce Robert Kramer'in editörlüğünü yaptığı Otto Rank'ın Amerika'da verdiği ders notlarının düzenlenip kitap haline getirildiği *A psychology of difference: The American lectures*/Otto Rank başlıklı kitaba bir takdim yazısı yazmıştır. May'in ölümü sonrası yayınlanan bu kitaptaki takdim yazısında Otto Rank'ın Freud'un çevresinde yeterince ilgi görmemiş bir deha olduğunu belirtmiştir (May, 1996). Otto Rank'ın kişinin kendine özgü yaratıcılığını geliştirmesinin yanında diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurarak toplumla bütünleşmiş kişiler için kullandığı sanatçı (artist) kişilik tipi ve bunu gerçekleştiremeyenler için kullandığı nevrotik insan tipi, insandaki karşıt istemlerin bulunduğunu ileri sürüp sağlıklı bir kişilik için bu istemlerin dengelenmesi konusundaki görüşleri ve ölüm konusuna yaklaşımı (Gençtan, 2000) May'i etkilemiştir. May, varoluşçu psikoloji akımını benimsemeden önceki dönemde sağlıklı kişilik için bireyin kendine özgülüğünü kaybetmeden toplumla uzlaşmasını ve yapısındaki zıt gerilimleri dengelenmesi gerektiğini ön koşul olarak kabul ederek Otto Rank'a yakın bir görüş benimsemiştir (May, 1939).

4.4.4. Carl Gustav Jung

May, Jung'un yaklaşımını benimsemiş semboller, mitler ve insan yaratıcılığının kaynağı olarak kolektif bilinçdışını görmüştür (May, 1975/a). Bazı araştırmacılara göre her iki psikoloğun mitlere yaklaşımlarında benzerlikler bulunmaktadır (Ellis ve dğr., 2009). Bunun yanında May, Jung'un bireyleşme yaklaşımını kendi psikolojik yaklaşımına adapte etmiş ve sağlıklı kişiliğin temel şartı olarak görmüştür (May, 1939). May, Jung psikolojisinde önemli kavramlardan olan ve bireyin diğer insanlardan farklılaşması olarak tanımlanan bireyleşme kavramı yerine benzer bir kavram olan "kendine özgü" olmayı kullanmış, kişinin kendine özgü olduğunu bilip diğerlerinden farklı olduğunu onaylamasını ruh sağlığı ve kişilik gelişimi açısından önemli bulmuştur. Din konusunda Jung'un dinin insanın doğasında bulunduğu ve dinin ruh sağlığını koruduğu görüşlerine katılırken, dini arketiplere indirgemesini dinin aşkınlığı ve arketiplerin yönlendiriciliğini insanın özgürlüğü açısından sakıncalı görmüştür (May, 1939).

4.4.5. Erich Fromm

May, E.Fromm'dan William Alanson White Psikiyatri Enstitüsü'nde hümanist psikoloji dersleri alıp onun öğrencisi olmuştur. Fromm'un kapitalizmin insanı kendine yabancılaştırıp özgürlüğünü engellediği ve modern insanın konformist yaklaşımı tercih etmesi nedeniyle problemleriyle yüzleşmekten kaçtığı yönündeki fikirlerine katılmaktadır. May benzer bir yaklaşımla modern insanın konformist tutumu nedeniyle yaşamın anlamını yitirip kendini boşlukta hissettiğini ve bu durumun insanların problemlerinin kaynağını oluşturduğunu ileri sürmektedir (May, 1953).

May'ın otorite konusundaki görüşleriyle Fromm'un otorite yaklaşımı arasında benzerlikler bulunmaktadır. Fromm her konuda otoriteye karşı çıkan bir duruş sergilemiştir. Çünkü otorite onun yaşamında olumsuzluk ifade etmektedir. Çocukluk yıllarında gördüğü aile baskısı, Almanya'da ve genel

olarak Avrupa'da yaşayan Yahudi gruplar üzerindeki baskı, şiddet ve ırkçı politikalar Fromm üzerinde derin etkiler bırakmıştır (Çetin, 2018). Bunların yanında Frankfurt Okulu'nun önemli temsilcilerinden Max Horkheimer'in aile ve otorite ilişkisi, Theodor W. Adorno'nun otorite ve kişilik çalışmaları (Özyurt, 1998) ve dinlerin otoriteye bağlı itaatkâr kişiliği desteklediği yönündeki görüşleri (Gürses, 2001) Fromm'u etkilemiştir. Onun otorite karşıtlığı din anlayışına yansımış otoriter bulduğu kurumsal din ve otoriter Tanrı anlayışına insanın özgürlüğünü ve gelişimini engellediği için karşı çıkmıştır (Atsız, 2006). Fromm ve May'ın psikolojik yaklaşımlarında özgürlük yanlısı ve otorite karşıtlığı konusundaki benzer görüşlere sahip oldukları görülmektedir. Fromm ve May Eski Ahit'i önemli bir kaynak olarak görüp, din konusunda benzer fikirlere sahip olmalarına karşın dinin kaynağı ve insan üzerindeki etkisi bakımından ayrı düşmektedir. May, Tanrı'yı aşkın bir varlık olarak insanın gelişimi açısından önemli bir kaynak görürken; Fromm Tanrı kavramının insan tarafından üretildiğini, insanın gerçek bağımsızlığının Tanrı'dan kurtulduğunda gerçekleşeceğini savunmaktadır (Fromm, 2016).

4.5. Varoluşçuluk

Mücadeleci ve sorgulayan birisi olarak varoluşçu düşüncedeki insan tasavvuruna yakın bir kişiliğe sahip olması, etkilendiği psikologların bazı görüşlerinin varoluşçuluğa yakın olması, varoluşçu filozof ve teolog olan hocası Paul Tillich'ten etkilenmesi Rollo May'ın varoluşçuluğu benimsemesinde etkili olmuştur.

Doktora eğitimi sürecinde yakalandığı tüberkülozla mücadele aşamasında Soren Kierkegaard'ın eserlerinde kaygı üzerine yaptığı okumalar varoluşçuluğa olan ilgisini artmıştır. Kierkegaard'ın insanı aktif bir varlık olarak görüp, potansiyellerini kullanarak engelleri aşması için mücadele etmesi yönündeki düşüncelerini tedavi sürecinde kendi iç dünyasında tecrübe eden May varoluşçuluğa yönelmiş (Yazgan İnanç-

Yerlikaya,2013)ve Amerika’da varoluşçu düşünceyi psikolojiye aktaran öncü psikologlardan birisi olmuştur. Rollo May’ın bağlı olduğu varoluşçu akımın psikolojiye aktarım sürecinin ve temel ilkelerinin bilinmesi onun psikolojik yaklaşımlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır.

4.5.1. Varoluşçu felsefenin psikolojiye aktarımı

Çağdaş varoluşçu psikolojinin kökenleri ünlü Danimarkalı teolog ve düşünür Soren Kierkegaard’ın görüşlerine dayanmaktadır. Kierkegaard, endüstri sonrası insanın değersizleştirilmesinden rahatsız olup insanın nesne olarak algılanmasına karşı çıkmıştır. S. Kierkegaard insan ve deneyimlerini konu edinmiş, insanı düşünen, aktif ve irade sahibi bir varlık olarak görmüştür (Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013). Ona göre önce insanın varlığı sonra özü gelmektedir. İnsanın özünü geliştirmesi için önce var olması gerekir (Feist-Feist, 2006). Kierkegaard ve daha sonraki varoluşçular özgürlük ve sorumluk arasında ilişki kurmuştur. Onlara göre insan kendi yazgısından sorumlu olduğunu anladığında özgürlüğün ve sorumluluğun sıkıntılarını yaşamaya başlamaktadır. Nietzsche ve Heidegger XX. yüzyılda varoluşçuluğun yayılmasında etkili olmuş, Ludwig Biswangwer, Meddard Boss, Karl Jaspers ve Viktor Frankl gibi Avrupalı psikologlar varoluşçu felsefeyi psikoterapi uygulamalarına aktarmalarıyla varoluşçu psikoloji gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte Avrupa’daki gelişmeler Amerika’ya yanmış ve varoluşçu psikoloji Amerika’da Rollo May’ın öncülüğündeki çalışmalarla yayılmaya başlamıştır (Feist-Feist, 2006; Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013).

Varoluşçu psikolojinin 20. yüzyılın ikinci yarısında güçlenmesinin altında mevcut siyasi, iktisadi ve sosyal olayların olumsuz etkilerine bağlı olarak insanların yaşadığı nevrozlarda mevcut psikoterapilerin yetersiz kalması gelmektedir. Bu durumu fark eden varoluşçu psikologlar yeni bir yaklaşımla insanın özgür iradesini, sorumluluğunu ve anlam arayışını dikkate alan varoluşçu psikoterapiyi geliştirmişlerdir.

4.5.2. Varoluşçu psikolojinin başlıca temel ilkeleri

1. İnsanın varlığı özden önce gelir (Feist-Feist, 2006).
2. İnsan özne ve nesne olarak ayrıştırılamaz (Feist-Feist, 2006). İnsan hayat içerisinde ikisini de deneyimleyen bir bütündür (May, 1983).
3. İnsanın varoluşu doğal, sosyal ve psikolojik olmak üzere üç boyutun iç içe girdiği bir bütün içinde gerçekleşir (May, 1983).
4. İnsan neden-sonuç ilişkisi içinde incelenemez. İnsanı cansız nesnelerden, bitki ve hayvanlardan farklı olmasının yanında olduğundan daha fazla bir varlıktır.
5. İnsanı anlamak için onun olaylara bakış açısını belirleyen fenomenolojik bakış açısının bilinmesi gerekir.
6. İnsan kendinin farkında olan ve özgürce seçimler yapan bir varlıktır. Bu nedenle yaptıklarının sorumluluğunu ailesine veya çevresine yükleyemez (May, 1981; May, 1953; Feist-Feist, 2006).
7. İnsanın doğasında asla yok edemeyeceği fakat yüzleşip büyük oranda kontrol altına alabileceği kötülük vardır.
8. İnsanın var olmanın yanında var olmamanın en sağlıklı türü olan ölümle yüzleşmesi gerekir (Engler, 2014).
9. Terapi belli yöntemlerle sınırlandırılmamalıdır. Terapinin amacı insana öz farkındalığı, özgürlüğü, sorumluluğu ve hayatın kaybolan anlamını yeniden kazandırmaktır (Breitbart ve dğr., 2004).
10. İnsanı bir zaman boyutuna indirgeyip yalnızca geçmişin etkileri veya gelecek beklentileriyle sınırlandırıp anlamaya çalışmak sağlıklı bir yaklaşım değildir. İnsan aynı anda hem geçmişini hatırlayan, hem geleceği hayal eden hem de anı düşünen bir varlıktır, fakat geçmiş ve geleceği önemli kılan yaşadığı andır (May, 1953). Zaman insandan bağımsız olmayıp, insanın kavrayışı ile şekillenmektedir. İnsanın yaşadığı bazı problemler zamanla

olan bağıını koparmaktadır. Ağır psikolojik problemler yaşayanlarda zaman algısı bozulmakta, depresyondaki hastalar bir gün bu rahatsızlıktan kurulacaklarına dair geleceğe dönük hayaller kuramamaktadır (Engler, 2014).

11. Varoluşçu psikoloji diğer psikolojik akımlar gibi yalnızca bir kurucunun inşa ettiği akım olmayıp, ortaya çıkışında etkili olmuş çok sayıda temsilcisi vardır (May, 1981).
12. Varoluşçu psikoloji insanı anlamak için onun ruhsal yapısını analiz etmeyi amaçlamakta ve böylece yaşadığı krizlerin daha iyi anlaşılacağını ileri sürmektedir (May, 1981).

4.5.3. Rollo May'in hümanist psikologlardan ayrıldığı noktalar

Rollo May, Maslow ve Rogers'dan etkilenip onlardan farklı fikirler üretmediği yönünde eleştiriler almıştır. Ayrıca May'in bazı konularda hümanistlere yakın görüşlere sahip olması nedeniyle kimi zaman adı hümanistlerle birlikte anılmaktadır (Boeree, 2006). May'in hümanist psikologlarla özgürlük, sorumluluk, ailelerin çocuklarının tercihlerine karşı saygı duymaları ve koşulsuz kabullenmeleri, benlik bilinci vb. konularda benzer fikirleri olmasına karşılık farklı düşündükleri çok sayıda konu bulunmaktadır. May'in hümanist psikologlarla olan görüş ayrılıkları incelendiğinde onun hümanist bir psikolog olmadığı daha iyi anlaşılacaktır.

- a. May, psikolojideki bilimsel yöntemleri mekanik ve determinist bulup kullanmamasına karşılık hümanist psikologlar bazı yöntemleri kullanmışlardır (Ellis-Abrams-D. Abrams, 2009).
- b. May, psikolojik yaklaşımlarında dinden yararlanmış olmasına karşılık hümanist psikologlar seküler bir yaklaşımı benimsemiştir (Ellis ve dğr., 2009).
- c. Humanist psikologlar insana iyimser yaklaşıp, insanın doğasında kötülük olmadığını, kötülüğü yetiştirdiği çev-

re ve kültürden öğrendiğini savunmuşlardır (Rogers, 1982). May bu görüşe katılmayıp insanın doğasında kötülüğe (daimonic) dair eğilim olduğunu, bu eğilimin en büyük kanıtının insanlık tarihindeki savaşlar ve yapılan zulümler olduğunu belirtmektedir (May, 1982/b).

- d. May, kaygıyı hümanist psikologlardan farklı değerlendirmiştir. Bunun yanında ölüm konusuyla ilgilenip insanın ölümlle yüzleşmesi gerektiğini savunmuş olmasına karşılık hümanistler ölümlle ilgilenmemiştir.
- e. Hümanist psikologların kendini gerçekleştirme merkezli bir yaklaşımı benimsemiş olmasına karşılık, May kendini gerçekleştirmeyi potansiyelleri açığa çıkarma sürecinin sonucu olarak gördüğü için potansiyellerin açığa çıkarılmasını daha çok önemsemiştir (Hoffman, 2009; Ellis ve dğr., 2009; Diamond, 2010/a).
- f. Hümanist psikologlar dinin aşkın yönünü reddedip insani bir olgu olarak ele almışlardır. May, dini insani bir olgu olarak görmeyip, aşkın boyuta sahip olduğunu kabul etmiştir (May, 1986).

Rollo May Psikolojisinde Din

Rollo May insanı anlamak için dinden yararlanma, sağlıklı bir kişilik gelişimi için dini gerekli görme, psikoterapi ve dini uzlaştırma gibi dine yönelik olumlu yaklaşımları yanında insanın özgürlüğünü ve vicdan gelişimini engelleyen din kaynaklı bazı olumsuzluklara dikkat çekmektedir.

Rollo May psikolojisi varoluşçu psikoloji öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılıp dine yaklaşımı açısından bu iki evre karşılaştırıldığında önemli bir değişimin olmadığı görülmektedir. May, varoluşçu psikoloji benimsemeden önce dini varoluşla ilişkilendirmeye başlamış, dinin anlam ihtiyacını karşılamadaki önemine değinmiş ve ateizmin insanın gelişimini engellediğini belirtip din ve psikolojinin ateizme karşı ortak mücadele etmesi gerektiğini savunmuştur.

1. Rollo May'in Dine Yaklaşımı

May, eserlerinde dini sağlıklı ve sağlıklı (nevrotik) olarak ikiye ayırmakta (May, 1953) ve sağlıklı dinle nevrotik dini eş anlamlı olarak kullanmaktadır. Sağlıklı dini insan için temel bir gereksinim olarak gören May insanın kendini, toplumu ve tüm varlığı onaylayıp varoluşu keşfetmesi, sevgi ve ümit gibi

olumlu duygular yaşaması için gerekli bulmaktadır. Ona göre, sağlıklı dine uzak durmak büyük bir kaynaktan mahrum kalmaktadır. Dini yalnız birey için değil toplum ve insanlık için de gerekli gören May, modern yüzyılda yeniden doğuş için psikoloji, felsefe, sanat, politika, ekonomi ve edebiyat gibi önemli alanlar yanında dini bir aydınlanmaya her zamankinden daha çok ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır (Abzug, 1999).

May'e göre tek yanlı olarak dine faydalı veya zararlı olarak yaklaşmak yanlıştır (May, 1953). Ona göre, din hem faydalı hem de zararlı olabilir. Bunu anlamak için bireyin yaşamındaki tezahürlerine bakmak gerekir (May, 1953). Din, insanın gelişimine ve yaratıcılığına katkı sağladığı gibi aynı zamanda engelleyebilir. Bu bağlamda din bireyin değerini artırıp onurunu koruyorsa, özgürlüğünü ve kişisel sorumluluğunu güçlendirip kullanma imkânı sunuyorsa sağlıklı; insanın özgürlüğünü kısıtlayıp bağımlı kılıyorsa, sorumluluk ve benlik bilincinin gelişimini engelliyorsa sağlıksızdır (May, 1953; Tiliopoulus, 2013).

May, dinin sağlıklı ve sağlıksız olması kadar insanın dine yaklaşımını da önemsemektedir. Ona göre, sağlıksız dinin olumsuzlukları yanında insanın çevresindeki kişilerden destek görmek için sosyal yatırım veya psikolojik problemlerinin telafi mekanizması gibi bencil amaçlar doğrultusunda dini kullanması da olumsuz sonuçlar doğurmaktadır (May, 1939).

Görüldüğü gibi May'in dine yaklaşımı genel anlamda varoluşçulara benzerlik göstermektedir. Varoluşçu düşünürlerden dine ağır eleştiriler yöneltenlerin bile çoğunluğu olumlu dinin varlığını kabul etmişlerdir (Kula-Müslime, 2017). Fakat May'in dine olan olumlu yaklaşımlarının olumsuz yaklaşımlarından daha fazla olduğu görülmektedir.

May'in insan psikolojisine dair yaklaşımlarında din önemli bir yer tutmaktadır. İnsanın doğasında var olduğunu savunduğu ve önemli bulduğu özgürlük, sorumluluk, benlik bilinci, cesaret, isyan vb. fenomenlerin ortaya çıkışını Eski Ahit'teki Âdem ve Havva Kıssasını referans alarak analiz etmektedir. Âdem ve Havva'nın cennetteki yasak meyveyi yemesiyle insa-

nun serüvenini başlatan May, insanın cennetten çıkışına olumlu yaklaşmaktadır. Ona göre, cennetten çıkış insanın gelişim sürecinin başlangıcını oluşturmaktadır. İnsanın cennette kalması halinde bir gelişim sergileyemeyeceğini ve bugün sahip olduğu birçok özelliği kazanamayacağını ileri sürmektedir. İnsanın önemli kazanımlarını cennetten çıkışla gerçekleştirdiğini belirtip cennetten çıkışı bir düşüş değil sıçrama ve yükselme olarak değerlendirmektedir (May, 1940; May, 1975/a).

May, Âdem ve Havva Kısasıyla insanın gelişimi arasında ilişki kurmaktadır. Kısadaki insanla anne karnından 3 yaşına kadar geçen gelişim evresi arasında benzerlik bulmaktadır. Ona göre kıssada geçen cennet hayatında sorumluluk, çatışma, kaygı ve suçluluğun olmaması insanın anne karnında geçirdiği evreye karşılık gelmektedir. Âdem ve Havva'nın yasak meyveyi yemeleri sonrası kaybolan masumiyete karşılık iyi ve kötüyü ayırt etmeleri ve daha önce farkına varmadıkları çıplaklıklarını fark etmeleri ise 1-3 yaş arası benlik bilincinin ortaya çıkmaya başladığı döneme tekabül etmektedir (May, 1953).

May'e göre insan elde ettiği kazanımların bedelini cennetten çıkışla ödemiştir. Bu nedenle insan için zorluklara karşı pasif bir tutum yerine yüzleşmeyi esas alan aktif bir tutumu gerekli görmektedir. İnsan aktif bir tavır takınarak kaygı ve kendi yalnızlığı ile yüzleşmeli, krizleriyle mücadele etmeli ve potansiyellerini açığa çıkarıp ürettiklerini diğer insanlarla paylaşmalıdır. May, insanın yaşadığı problemlerin çözümü için potansiyellerini kullanıp çaba sarf etme yerine Tanrı'ya sığınıp ondan gelecek yardımla çözümü tercih etmesini sağlıklı bir yöntem olarak görmeyip, pasif dini başa çıkma yönteminin insanın gelişimini engellediğini vurgulamaktadır (May, 1953). Görüldüğü gibi May aktif, pasif ve işbirlikçi olmak üzere üç başlık altına ele alınan dini başa çıkma (Pargament, 1997; Pargament ve dğr., 1988) yöntemlerinden aktif dini başa çıkmayı insanın gelişimi açısından daha uygun bulmaktadır.

May, kurumsal dine karşı mistik temelli bireysel dini benimsemiştir. Ona göre kilise kurumsallaştıkça İsa'nın öğreti-

sinden uzaklaşmıştır. Dini özgürlüğü savunan mistikler kilise tarafından sindirilmiş veya mevcut düzen için tehlikeli bulunup öldürülmüş fakat tarihsel süreçte dine bireysel yaklaşan mistiklere haksızlık edildiği anlaşılmıştır. May, mistiklerin çok az okumuş olmalarına karşın anlaşılması zor bir yöntemle iç görü kaynaklı etkileyici bilgiler edindiklerini belirtmektedir (May, 1981).

May, dinin statüko yanlısı olduğu fikrine karşı çıkıp, dinin esas itibariyle değişim ve gelişim yanlısı olduğunu savunmaktadır. Ona göre önemli dini liderler büyük değişimlere öncülük etmiştir. Fakat din kurumsallaştıkça güç kazanıp insanları kontrol etme arzusuna bağlı olarak otoriterleşmektedir (May, 1953).

2. Rollo May'in Sağlıklı ve Sağlıksız Din Yaklaşımı

May, bir dinin sağlıklı olup olmadığını test etmek için o dinin kişiyi özgürleştirip-özgürleştirmediği, insanı geliştirip-geliştirmediği, rahatlatıp-rahatlatmadığı, yaşamına neşe katıp-katmadığı, yaratıcılığına katkıda bulunup-bulunmadığı ve düşmanca duygulardan uzaklaştırıp-uzaklaştırmadığı gibi bir takım kriterler bakımından değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir (May, 1940). Ona göre, sağlıklı dinin daha iyi anlaşılması ve sağlıksız dine yöneltilen olumsuz eleştirilerden etkilenmemesi için her iki din arasındaki farklar ortaya konmalıdır. May'in sağlıklı ve sağlıksız dini ayırmak için belirlediği kriterler şöyle sıralanmaktadır:

- a. Sağlıklı din insana hazır kararlar ve cevaplar sunma yerine varoluşun anlamını arayıp bulmasında yardımcı olmaktadır. Sağlıksız din ise kişiye hazır bir inanç ve davranış seti sunarak bunlara bağlı kaldığında kendisini güvende hissedeceğini telkin ederek insanın arama, sorgulama, özgür irade ve sorumluluk bilinci gibi yetilerini zayıflatmaktadır (May, 1940; May, 1953).

- b. Sağlıklı din insanın güçlü yönlerine, sağlıklı din ise zayıflığına vurgu yapmaktadır (May, 1940; May, 1953). Sağlıklı din korku yerine cesareti, zayıflık yerine gücü, bağımlılık yerine bağımsızlığı öne çıkarmaktadır. Sağlıksız din ise insanı zayıflatmakta, değersizleştirmekte, korkutup özgürlüğünü engellemekte ve kendine bağımlı kılmaktadır (May, 1940).
- c. Sağlıklı din insandan vicdanının sesine kulak vermesini isteyerek vicdan gelişimine katkıda bulunmaktadır. Sağlıksız din ise insana uymasını istediği kurallar koyarak vicdanı zayıflatmakta ve otorite güdümlü bir vicdan geliştirmesine neden olmaktadır. Bu durumda insan, vicdanına göre değil korktuğu ve çekindiği otoriteye göre davranmaktadır. Sonuç olarak sağlıklı din insanı vicdanına karşı sorumlu tutup gelişimine katkıda bulunurken; sağlıksız din insanın vicdanını otoriteye karşı sorumlu ve bağımlı hale getirerek vicdan gelişimini zayıflatmaktadır (May, 1940; May, 1953).
- d. Sağlıklı din kişiden evrensel prensiplere her şeye rağmen uymasını, bencillikten uzaklaşmasını ve tüm zorluklara rağmen potansiyellerini kullanıp çözüm üretmesini isteyip insanı aktif kılmaktadır. Buna karşılık sağlıksız din insanın bencilliğini merkeze alıp konfor arzusuna dönük sahte çözümler sunarak onu pasifleştirmektedir (May, 1940; May, 1953).

3. Rollo May'e Göre Dini Geleneğin Olumlu ve Olumsuz Yönleri

May'e göre insan tarih içinde hareket etmekte, tarihle var olup tarihle yaşamaktadır. Bu nedenle tarih içinde yer alan dini gelenekten yararlanıp kendini geliştirmelidir. Bunu yapmak için yetiştirdiği dini gelenekteki bilgeliği iç dünyasında özümseyerek kendi gelişimine temel almalıdır. Fakat insanın dini gelenekten yararlanması için özgürlük düzeyinin gelişmiş olması

gerekir. Aksi takdirde özgürlük olmadan içselleştirilmiş dini gelenek uyulması gereken bir dizi kural halini alıp, insanın gelişimine olumlu katkı sunmayacaktır (May, 1953).

May, dini geleneğe sırtını dönen ve bunu özgürlük sanıp; edebiyat, sanat, iktisat ve çeşitli bilim dallarındaki bilgileriyle övünmelerine karşılık dini gelenek konusundaki ilgisizlik ve cahilliklerini meziyet gibi görüp gurur duyan bir zümrenin varlığından bahsetmektedir. Bu zihniyete sahip kimselerin atalarının bilgeliği ile yaratıcı bağ kuramamasını hem kendileri hem de toplum açısından talihsiz bir durum olarak değerlendirmektedir (May, 1953).

May, dini geleneğin altında ezilen, onun gücüne boyun eğip uymaya çalışanlarla; dini geleneği hayatından söküp atmak isteyenleri kişilik ve benlik açısından zayıf bulmaktadır. Ona göre, insan bir taraftan dini gelenekle yoğrulurken diğer taraftan kendine özgülüğünü korumalıdır (May, 1953). Ayrıca insan bağlı olduğu dini gelenekle sınırlı kalmayıp farklı dini gelenekleri araştırmalı, onlardaki ortak yönleri iç dünyasında deneyimleyerek kolektif bilinçdışının farkına varmalıdır. İnsanın kolektif bilinçdışıyla kurduğu bağ tarihsel süreçte birikmiş bilgelikle yüzleşmesini, kendisini daha derinlikli tanımasını ve daha özgür hissetmesini sağlayacaktır (May, 1953).

May'e göre dinin bir diğer katkısı insandaki hayret duygusunu uyandırmasıdır. Modern insan hayret duygusunu yitirmesine bağlı olarak iç dünyasında boşluk yaşamaktadır. May, hayret duygusunu tamamen dine özgü görmemekle birlikte en çok dinle ilişkili bulmaktadır. Hayret duygusunun kişinin içinde yaşadığı dini gelenekle tanışması ve ondan yararlanıp kendine özgü bir bilgelik geliştirmesiyle ortaya çıktığını belirtmektedir (May, 1953).

May, hayret etmeyi çocukluk ve az gelişmişlikle ilgili görmeyip tam tersine daha çok yaratıcılık ve gelişmişliğe özgü bir durum olarak değerlendirmektedir. Hayret, bilim insanlarına ve sanatçılara üst düzey bir canlılık vermektedir. Özü "açılış" olan hayret hayatın yaşadığımızdan daha geniş, daha derin

ve keşfedilmesi gereken birçok yönü olduğunun fark edilmesi halidir. Sürdürülmesi zor bir hal olup gelip geçici olmasına karşın insanda önemli etkiler bırakmaktadır. May, bu konuyla ilgili olarak Goethe'nin "insanın ulaşabileceği en yüksek merete hayranlık mertebesidir" görüşünü aktarıp hayretin insan hayatını genişletip neşe kattığını ve bu durumun dinle gerçekleştğini belirtmektedir (May, 1953).

May, geleneksel dini yaklaşımlardaki hayretin kişinin katkısı olmaksızın kendisini dinsel inanca teslim etmesi olarak tanımlanmasını yanlış bulmaktadır. Bu yaklaşımı hayret halindeki insanı başka bir gücün çekimine kapılmış ve kendinden geçmiş gibi değerlendirip pasif bir konuma ittiği için eleştirmektedir. Ona göre hayret anında farkındalığı ve yaratıcılığı arttığı için insan aktifleşmektedir. Bu nedenle hayreti pasif insana özgü bir durum olarak değil, aktif insana özgü bir hal olarak değerlendirmektedir (May, 1953).

May, benzer bir yaklaşımla dini gelenekte vicdan kavramının yanlış değerlendirildiğini savunmaktadır. Vicdanın dini geleneğin temsilcisi olarak bireye sürekli olarak yapmaması gerekenleri telkin eden yasakların sesi gibi sunulmasını vicdan gelişimi açısından sakıncalı bulmaktadır. Ona göre, vicdan nesilden nesile aktarılan bir takım kısıtlamalar sunan yasaklar dizisi olmayıp; bireyin ahlâkî hassasiyeti, iç görüşü ve farkındalıklarının derinliklerine erişebilme kapasitesidir. Bu nedenle sağlıklı vicdan gelişimi için otoriter olmayan dini gelenek ve insanın özgür iradesiyle aktif katılımını gerekli görmektedir (May, 1953).

May, insanın dini gelenekten yararlanmaya çalışırken ona teslim olmasının olumsuz sonuçlara neden olduğunu savunmaktadır. Ona göre, dini geleneklerin tümünü doğru sanmak yanlıştır. Öncelikle dini geleneğin nasıl uygulandığı, işlevleri ve insana katkılarının bilinmesi gerekir. Tarihe bakıldığında Engizisyon ve Naziler dönemlerinde olduğu gibi dini geleneğin çoğu kez olumsuz davranışları meşrulaştırmak için kullanıldığı görülmektedir (May, 1953).

4. Rollo May'e Göre Din ve Anlam İlişkisi

May, sağlıklı bir kişilik için hayatın anlamını keşfetmeyi şart koşturmaktadır. Ona göre, insanın yaşadığı kişilik problemlerinin temelinde hayatın anlamını yitirmesi bulunmaktadır. Bu nedenle yeniden sağlıklı bir kişiliğe kavuşması için hayatın anlamını tekrar kazanması gerekmektedir (May, 1940). Psikoterapinin amacı insana hayatın anlamını keşifte yardımcı olmaktır. Psikoterapi sonrası hayatın anlamını keşfeden kişi problemlerden kurtulup yaşadığı içsel aydınlanmayla sevginin ve iyiliğin bir gereksinim olduğunun farkına varmaktadır (May, 1940). May'e göre, modern insan hayatın anlamını yitirdiği için kendini boşlukta hissetmekte (May, 1940), anlamsızlık kişiyi nevrotikleştirmekte ve diğer insanlara karşı olumsuz duygular beslemesine neden olup yaratıcılığını engellemektedir (May, 1940).

May'e göre insanın yaşama dair bazı amaçları olmalıdır. Amaç ve anlam ilişkili olup biri diğerinin varlığı için gereklidir. Bu bağlamda amaçsız anlam, anlamsız amaç olmaz. Hayatı anlamsız bulan kişi amaçsız kalacağı için yaşamda zorlanacaktır. Çünkü amaç konumu gereği miknatisin parçaları toplaması gibi kişinin hayatını düzenlemesine yardımcı olmaktadır (May, 1939). İnsanın kendi hayatına dair amaç ve inançları olması yanında varlığın tümüne dair amaç ve inançları olmalıdır. İnsan etrafı anlamsızlıklarla çevrili bir anlam adasında yaşayamaz. Eğer evren anlamsızsa onun parçası olan kişinin hayatı da anlamsız demektir. Bu nedenle sağlıklı bir kişilik kazanmak kendini, toplumu ve evreni bir bütün olarak onaylamaktan geçmektedir. May'e göre bu üçünün bir bütün olarak onayı ise dinle gerçekleşmektedir. Çünkü din tüm varlığın bir anlamı ve amacı olduğuna inanmaktır. Bu nedenle dindeki iman evrensel bir düzeni onaylama anlamına gelip sağlıklı bir kişilik için gerekli olan temeli oluşturmaktadır (May, 1939).

May'e göre dinin özü olan iman yapısında hayatın bir anlamı olduğu varsayımını barındırmaktadır. İmanın verdiği güven insanın kendi küçük amaçlarıyla varoluşun büyük amaçları-

nı keşfetmesinde gerekli olan yaratıcılığının temelini oluşturmaktadır. İnsanın iman etmesi demek varoluşun boyutlarını onaylaması demektir (May, 1940). May'ın bu ifadeleri dindeki iman kavramıyla varoluşun onayını eş anlamlı kullandığını göstermektedir.

May'e göre anlam dine özgü olduğu gibi, anlam eksikliği de dini bir problemdir. Nevrotik kişi dini duygular eşliğinde kendine ve diğerlerine güvenmeyi öğrenip, evrenin anlamı olduğuna inandığında güvensizliğin üstesinden gelip yaşam için ihtiyaç duyduğu cesareti yakalamaktadır. May, Jung'un 35 yaş civarı hastalarının hayatlarının geri kalan kısmında karşılaştıkları problemleri dini açıdan tekrar gözden geçirip çözdükleri yönündeki tespitini önemli bulmakla birlikte bu durumun yalnızca 35 yaş civarıyla sınırlı kalmayıp tüm yaş gurupları için geçerli olduğunu düşünmektedir. Çünkü hangi yaşta olursa olsun insanın hayatının ve evreninin nihai anlamını keşfetmesiyle kişilik problemleri çözülmemektedir. Bu nedenle varoluşun keşfi olan iman insanın temel ihtiyacını oluşturmaktadır. May, hayatın ve evrenin anlamının keşfinin önemini daha iyi anlamak ve yitirilmesi durumunda neler olabileceğini görmek için ateistlerin hayatlarına bakılmasını önermektedir (May, 1939).

5. Rollo May'in Ateizme Yaklaşımı

May, ateizmi hayatın anlamını yitirme olarak tanımlamakta ve esas olarak psikolojik kaynaklı bir problem olarak ele almaktadır. Ona göre, ateizm dini bir maske taktığı için din görünümülü bir problem olarak algılanmaktadır. May, ateist danışanlarından edindiği izlenimler ve mesleki tecrübelerine dayanarak ateistlerin nevrotik eğilimlere sahip olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre, ateist kendini onaylamadığı için yaşadığı içsel sıkıntıları aşırı içki kullanma, karşı cinse gereğinden fazla ilgi duyma gibi olumsuz davranışlara yönelerek atlatmaya çalışmakta, toplumla uyum sağlayamadığı için diğer insanlara

karşı düşmanca duygular beslemekte, varoluşun anlamını yitirdiği için yaşamı sıkıcı bulmaktadır (May, 1940; May, 1960).

May, ateistlerin nevrotik krizler yaşadığına dair tezini danışmanlıklarını yaptığı birçok vaka örneğinden biri olan Frank R. vaka örneğiyle desteklemektedir. Yaşadığı problemlerle baş edemeyip May'den yardım isteyen Frank R. zeki, entelektüel, birikimli bir genç olmasına karşılık akademik zorluklar yaşamaktadır. Hayatı anlamsız bulduğu için bir beklentisi yoktur. Bu nedenle herhangi bir mesleğe yönelememiştir. Yaşadığı iç sıkıntılardan kurtulmak için zamanının çok büyük bir kısmını içki ve kadınlara harcamaktadır. Frank R. nadiren gülen, her şeye alaycı yaklaşan bir tavra sahip olup kendisini sürekli mutsuz hissetmektedir. Dine karşı nötr olan bir aile geçmişi olduğunu belirtip kendisini ateist olarak tanımlamaktadır. May'e göre çok sayıda öğrenci kendisinin ateist olduğunu söylemesine karşılık gerçekte ateist değildir. Fakat Frank R. gerçek bir ateisttir. Çünkü hayatı anlamsız bulmakta ve yaşamaya değer görmemektedir. Yaşadığı kriz nedeniyle kişiliği parçalanmış ve bütünlük kaybolmuştur. Hayatında amaç ve anlam olmadığı için yol gösterici bir ses ve ışığa sahip değildir. May'e göre onun bu nevrotik durumu dini bir terim olan cehennemle örtüşmektedir. Çünkü parçalanmış bir kişiliğe sahip olup, kendisi başta olmak üzere her şeyle savaşmak gerçek bir cehennemdir (May, 1939). Ateist Tanrı'ya karşı kılıç çekmiş fakat Tanrı'ya saldırdığını sanırken kılıcını kendi ruhunun derinliklerine saplamanın verdiği derin acıyı yaşamaktadır (May, 1939).

6. Rollo May Psikolojisinde Tanrı

Rollo May, farklı kaynaklardan yararlanarak kendine özgü bir Tanrı yaklaşımı geliştirmiştir. Onun Tanrı düşüncesinde Paul Tillich, Alfred Adler, C. G. Jung yanında mitoloji, Eski Ahit ve varoluşçu düşünce akımı etkili olmuştur. May, Tanrı'yı insanın gelişimi için önemli bir kaynak olarak görmesine karşılık Tanrı'ya dair yanlış inançlar ve geliştirilen sağlıksız

Tanrı tasavvurlarının olumsuz psikolojik yansımalarına dikkat çekmektedir.

Rollo May, Paul Tillich'in birçok konuda olduğu gibi Tanrı görüşlerinden de yararlanmışır. Tillich'in, Tanrı'nın varlığını savunmanın yokluğunu savunmakla eşdeğer olduğu yönündeki görüşünü (Tillich, 1951) benimseyen May, Tanrı'nın yokluğunu savunmak gibi varlığını bir problem olarak ele alıp tartışmayı yanlış bulmaktadır. Ona göre, her şey bilimsel yöntemlerle ispat edilememekte ve Tanrı'nın varlığını bilimsel olarak ispat etmeye dönük çabalar Tanrı'yı nesneleştirmektedir (May, 1953).

May, Tanrı inancını kolektif bilinçdışındaki self arketipiyle ilişkilendiren Jung'un görüşlerine genel olarak olumlu yaklaşmakla birlikte bazı yetersizlikler bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre, Tanrı'nın arketip olduğunu söylemek modern kulakların duymaktan pek hoşnut olacağı bir şey olmamakla birlikte tarihsel olarak felsefe ve teolojik kaynaklarca desteklenmektedir. Platon'un sonsuz iyilik idesi yaklaşımı ve mistiklerin Tanrı'yı benliğin (self) derinliklerinde bulduklarından söz etmeleri Jung'un yaklaşımını doğrular niteliktedir (May, 1939).

May, Jung'tan aktardığı "self arketipi ruhsal kılavuz olduğunda ego istek ve çabalarından vazgeçip selfin kontrolüne geçer. Böylece insan iç dünyasında oluşan seslerin Tanrı'dan geldiğine inanmaya başlar ve psişe yaratıcı bir hayat için ayağa kalkar. Bu durum kişinin kendini kabul etmesini ve şartlara uyumunu kolaylaştırır" ifadelerini insanın egosundan vaz geçip Tanrı'yla barışması olarak değerlendirmektedir (May, 1939).

May, Jung'un Tanrı'ya dair yaklaşımını bazı yönlerden eksik bulup geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Jung'un Tanrı'yı insanın ruhsal yapısında bulunduğunu vurgulamasını önemli bulurken, Tanrı'yı sınırları çok iyi çizilememiş bilinçdışıyla ilişkilendirip self arketipiyle açıklamasını Tanrı'nın aşkınlığı açısından sakıncalı bulmaktadır. Ona göre Jung'un Tanrı konusundaki yaklaşımı yeniden gözden geçirilmeli ve

Tanrı'nın aşkınlığını vurgulayan bir bakış açısıyla uyumlu hale getirilmelidir (May, 1939).

May, Adler'in "İnsanın gelişimi için Tanrı fikri gereklidir" düşüncesini önemli bir tespit olarak görmüş, geliştirdiği psikolojik yaklaşımın merkezine koymuştur. Benzer yaklaşımı kutusal kitaplar için sergilemiş, Tanrı'nın sözlerini anlama çabasının insanı geliştirdiğini belirtip, Tanrı'nın sözlerini insanlık için bitmez tükenmez anlamları bünyesinde barındıran hazineler olarak görmüştür (May, 1975/a).

May, Tanrı'nın ahlâkı korumak için baskı aracı olarak kullanılmasını insanın benlik gelişimini dışa bağımlı kılması ve sağlıklı Tanrı tasavvurunun gelişmesine neden olduğu için sakıncalı bulmaktadır. Ona göre, aile ortamında babanın Tanrı temsilcisi olarak görülüp çocukların itaate zorlanması ahlâkın içselleştirilmesini engellemekte ve Tanrı'yı kozmik bir baba imgesine dönüştürmektedir (May, 1953).

May'e göre Tanrı'ya uzak durmak veya onu inkâr etmek sağlıklı bir yaklaşım değildir. Çünkü bu tür yaklaşımlar insanı Tanrı gibi önemli bir kaynaktan mahrum bırakmakta, yaşamın sıkışmasına özellikle ideallerin ve vizyonların fakirleşmesine neden olmaktadır. İnsan Tanrı'ya yakın durmakla birlikte Tanrı inancını sürekli sorgulayıp geliştirmelidir (May, 1972). Çünkü Tanrı düşüncesinin gelişmesiyle insanın gelişimi arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu nedenle insanın Tanrı fikrini sürekli araştırıp sorgulaması ve Tanrı'nın ötesindeki Tanrı'yı keşfetmesi gerekir (May, 1975/a).

7. Rollo May'in Tanrı Tasavvuruna Yaklaşımı

Tanrı tasavvuru, "bireyin küçük yaşlardan itibaren zihinsel gelişimine, yetiştirme tarzına, edinmiş olduğu bilgi ve tecrübelerine, düşünme biçimine ve bağlı olduğu dinin inanç esaslarına göre Tanrı'yı zihninde canlandırması, biçimlendirmesi ve anlamlandırması" olarak tanımlanmaktadır (Memedoğlu,

2000). Tanrı tasavvuru bizatihi Tanrı olmayıp, bireyin doğrudan tecrübe edemediği Tanrı'yı iç dünyasında tecrübe etmek için kendine özgü geliştirdiği zihinsel bir temsildir (Hökelekli, 2000). Geliştirilen Tanrı tasavvurunun çok sayıda öznel ve nesnel faktörle ilişkili olması aynı Tanrı'ya inanan insanlarda farklı tasavvurlar gelişmesine neden olmaktadır. Bağışlayan, affeden, yardım eden vb. olumlu yüklemeler içeren Tanrı tasavvurları insan psikolojisine olumlu yansırken; suçlayan, tehdit eden, ceza veren vb. tasavvurlar olumsuz yansımaktadır.

May'e göre sağlıklı Tanrı tasavvurları insanı geliştirirken sağlıklı tasavvurlar insanın gelişimini engellemektedir. Ona göre insanın temel motivasyonu Tanrı'ya benzemek olup, geliştirdiği Tanrı tasavvuru Tanrı'yla ilişkilerini, ruh sağlığını, kişilik ve dindarlığını etkilemektedir. İnsanın iç görüşleri ile Tanrı tasavvuru arasında karşılıklı ilişki vardır. Tanrı tasavvuru insanın iç görüşlerini saflaştırırken, iç görüşlerin saflaşıp derinleşmesi ise Tanrı tasavvurunu olumlu yönde geliştirmektedir. Bu nedenle insanın gelişimi açısından geliştirilen Tanrı tasavvurunun sağlıklı olup olmadığını kontrol etmek için sürekli sorgulamasını şart koşmaktadır. May, bu konu ile ilgili olarak Eski Ahit'te geçen İbrahim'in Sodom Gomore'yi yok etmek isteyen Tanrı ile tartışıp, ilkelerine uymamakla eleştirmesini (Yaratılış, 18: 25) bir yerde Tanrı tasavvurunu geliştirme çabası olarak yorumlamaktadır (May, 1972).

Eski Ahit'teki Âdem kıssası Rollo May'in birçok konudaki yaklaşımlarına kaynaklık ettiği gibi Tanrı tasavvuruna dair görüşlerine de esin kaynağı olmuştur. İlgili ayetlere bakıldığında insanı potansiyel bir rakip olarak görüp kendisi gibi olmasını istemeyen ve onu kontrolde zorlanan insani zaafıya sahip bir Tanrı tasavvuru dikkati çekmektedir. Bu ayetlerde Âdem ve Havva'ya Tanrı'nın bilgisini ve ölümsüzlüğünü temsil eden ağaçların meyvelerini yemeleri yasaklandığı fakat Şeytan'ın teşvikiyle bilgi ağacının meyvesinden yiyip iyi ve kötüyü ayırt etme imkânı veren Tanrı bilgisini kazandıklarını anlatılmaktadır. Daha sonraki süreçte Âdem'in bilgi ağacı-

nun meyvesi ile yetinmeyip yaşam ağacının meyvesini de yiyip ölümsüzlüğe ulaşmasını istemeyen Tanrı'nın "Âdem bilgi ağacının meyvesinden yiyip iyi ve kötüyü bilmekle bizim gibi oldu. Artık yaşam ağacı meyvesinden yiyip ölümsüz olması- na izin verilmemeli" diyerek cennetten kovduğu anlatılmaktadır (Yaratılış, 3: 22-24).

May, Eski Ahit'te geçen ayetlerin etkisiyle insan ve Tanrı arasında var olduğunu düşündüğü çatışmadan yola çıkarak insanın kendisiyle mücadele edebileceği bir Tanrı tasavvuru geliştirmektedir. Ona göre insanın Tanrı'ya boyun eğme yerine mücadele etmesi gerekir. Bu yaklaşımını Nuh ve oğullarının Tanrı'yla mücadele sonrası bir daha tufan yaratmayacağına dair sözleşme yapmalarının (Yaratılış, 9:9-12) geçtiği ayetlerle desteklemektedir (May, 1953).

May, Tanrı'yla mücadele konusunda mitolojik bir kahraman olan Prometheus'un tanrılardan ateşi çalıp insanlara sunması karşılığında cezaya çarptırılmasıyla Âdem'in bilgi ağacının meyvesinden yiyip cennetten çıkarılması arasında ilişki kurmaktadır. Mitolojide geçen anlatıya göre Prometheus Olimpos dağındaki tanrıların vermek istemedikleri ateşi çalıp insanlara sunmuştur. Bu duruma kızan Zeus, Prometheus'u Kafkas Dağı'nda zincire vurdurup onun her gün tekrar büyüyen ciğerini parçalayıp yemesi için bir kartalı görevlendirerek cezalandırmıştır (May, 1975/a). May, Âdem'in Tanrı'nın yasağına uymayıp bilgi ağacının meyvesinden yemesi ve Prometheus'un tanrıların emirlerine uymayıp ateşi çalmasını başkaldırı olarak görüp insan açısından bir kazanım olarak değerlendirmektedir (May, 1975/a). Ona göre, insanın birçok kazanımı lütuf olmayıp mücadele sonucu elde edilmiştir (May, 1972). Kazanımların Tanrı'ya rağmen elde edilmesine karşılık Tanrı'sız gerçekleşmeyeceğini belirten May, isyan için otoriteyi, otorite için isyanı şart koşturmaktadır (May, 1972)

May, bazı Tanrı tasavvurlarını sağlıklı bulup olumsuz psikolojik yansımalarına değinmektedir. Bunların başında Tanrı'yı yalnızca sevgiyle ilişkilendirip sevgi kaynağı olarak tasav-

vur etmek gelmektedir (May, 1953). Ona göre bu tasavvur türü Tanrı'yı sevgiyle sınırlandırmakta ve gücünü yok saymaktadır. Güçten yoksun Tanrı tasavvurunun kutsal metinlerde sıkça geçen "Tanrı her şeye kadirdir" ifadesiyle çeliştiğine dikkat çekip sevgiyle sınırlı Tanrı tasavvurunu insanın gelişimi açısından yetersiz bulmaktadır. Sağlıklı bir Tanrı tasavvuru yapısında hem Tanrı'yı sevmeyi hem de gücü gereği ondan çekinmeyi barındırmalıdır (Rollo May, 1953). Aksi takdirde tek boyutlu olarak geliştirilmiş yalnızca sevilen veya korkulan Tanrı tasavvuru insan hayatında olumsuz psikolojik yansımalara neden olmaktadır.

May'ın sağlıklı bulduğu bir başka Tanrı tasavvuru ise her zaman iyilerin yanında olacağı ve onları koruyacağı yönünde geliştirilen Tanrı tasavvurudur. Bu tasavvur bazı kişilerde Tanrı tarafından korunma garantisi gibi bir algıya ve beklentiye neden olmaktadır. Kendini iyiler zümresinde görüp Tanrının kötülüklerden koruyacağı beklentisi içindeki kişinin beklentisi gerçekleşmediğinde yaşadığı hayal kırıklıkları Tanrı'ya dair olumsuz duygu ve düşüncelere dönüşmektedir. May'e göre "Tanrı iyileri gözetir", "Tanrı iyilerin yanındadır" ve "Tanrı iyileri korur" türünden sıkça tekrarlanan dini söylemler bu tasavvurun gelişmesi ve güçlenmesinde etkili olmaktadır (May, 1953).

May'e göre sağlıklı olan bir başka Tanrı tasavvuru, insanın geliştirdiği kendine hizmet eden Tanrı tasavvurudur. Bazı kişiler sürekli kendi istek ve arzularını yerine getirecek Tanrı tasavvuru geliştirip, çaba sarf etmeksizin her şeyi Tanrı'dan beklemekte ve adeta Tanrı'yı kendi hizmetinde görmektedir. May'e göre bu tasavvur insanı pasifize etmekte ve gelişimini engellemektedir. İnsan her zaman yardımına koşan ve isteklerini yerine getiren Tanrı tasavvuru geliştirme yerine, problemleri çözmek için Tanrı'nın verdiği potansiyel güçlerini kullanarak zorluklarla mücadele etmelidir. İnsan desteklenme ihtiyacına hayır diyebildiğinde ve yardım talep etmeyecek düzeye geldiğinde otorite sahibi gibi davranabilir. Bu nedenle insan kendi potansiyellerini kullanarak problemlerini çözmeli, dini inanç

ve ibadetleri karşılığında Tanrı'dan bir şey beklememelidir. May, inanç ve ibadetleri karşılığında kendisine gerekli desteği sağlayacağı yönünde geliştirilen Tanrı tasavvurunu ben-
cil isteklere yatırım olarak değerlendirmektedir (May, 1953).

May, insanın ahlâkî gelişimini engellediği için otoriter Tanrı tasavvurunu insanın gelişimi açısından olumsuz değerlendirmektedir. Tanrı'nın itaat edilmesi gereken mutlak bir otorite olarak tasavvur edilmesini ve "itaat ahlâkî" aracı olarak kullanılmasını insanın gelişimini engellediğini ileri sürmektedir. Otoriter Tanrı tasavvuruyla ilişkilendirdiği itaat ahlâkını "benliği başkasına tabi kılarak iyiliğe erişme aracı" olarak tanımlayıp çeşitli çıkarları elde etmekten yapılan haksızlıkları meşrulaştırmaya kadar geniş bir yelpazede olumsuz kullanılabileceğini ileri sürmektedir (May, 1972; May, 1953). Bunların yanında otoriter Tanrı tasavvurunu insanın arayıp bulmasını ve içsel mekanizmalarını kullanarak kendi kazanımlarını üretmesini engellediği için sağlıklı bulmaktadır (May, 1972; May, 1953).

May, Tanrı'yı her şeyin üstünde ve ötesinde görüp onu dünya dışında güzellikler diyarı cennet gibi bir yere konumlandırıp tasavvur etmeyi yanlış bulmaktadır. Tanrı bir yerle sınırlı olmayıp her yerde olduğu için bu tür tasavvurları teolojik ve psikolojik açıdan sağlıklı bulmaktadır. May, Tanrı'nın her yerde olduğuna dair geliştirilen tasavvuru insanın Tanrı'ya dair tecrübeleri açısından daha sağlıklı bulmaktadır (May, 1953).

May'in insanın gelişiminin temelinde Tanrı tasavvuru bulunduğunu ileri sürmesi, insan psikolojisi üzerindeki yansımalarına dikkat çekmesi, Tanrı tasavvurunun sürekli geliştirilmesi ve doğruluğunun sorgulanması gerektiğini belirtmesi onun Tanrı tasavvuru konusundaki olumlu yaklaşımlarının başında gelmektedir. Bunların yanında yalnızca sevilen veya korkulan Tanrı tasavvuru yerine hem sevilen hem de korkulan Tanrı tasavvurunu daha sağlıklı bulması; kendine hizmet eden Tanrı tasavvurunun insanın gelişimini olumsuz etkilediğini belirtmesi; her zaman iyilerin yanında olan ve onları korusun bir Tanrı tasavvurunun insanı beklentiye soktuğunu ve

gerçekleşmediğinde Tanrı'ya karşı olumsuz duygu ve düşüncelere dönüştüğünü ileri sürmesi; Tanrı'nın itaat edilmesi gereken mutlak bir otorite gibi tasavvur edilmesinin "itaat ahlâkı" için araç olarak kullanılabileceğine dikkat çekmesi; aile ortamında babanın Tanrı temsilcisi olarak gösterilerek çocukların itaate zorlanmasının Tanrı'yı kozmik bir babaya dönüştürdüğünü savunması onun Tanrı tasavvuruna dair başlıca olumlu yaklaşımları olarak sıralanabilir.

Rollo May'in Tanrı tasavvuru konusundaki bu olumlu yaklaşımları yanında olumsuz ve çelişkili yaklaşımları da bulunmaktadır. Onun Eski Ahit'te geçen tüm ayetleri dikkate almayıp yalnızca kendi fikirlerini destekleyen ayetleri referans aldığı görülmektedir. Eski Ahit'te genel olarak Hz. Musa dönemi öncesine ait insanla çatışan antropomorfik bir Tanrı tasavvuru bulunmasına karşılık, Hz. Musa sonrası giderek soyutlaşan bir Tanrı tasavvuru yer almaktadır (Fromm, 2016). Rollo May'in yalnızca Hz. Musa öncesi ayetleri dikkate alıp, insan ve Tanrı arasında bir çatışmanın var olduğunu varsayması insanın kendisi gibi olmasını istemeyen antropomorfik bir Tanrı tasavvuru geliştirmesine neden olmuştur. Bu durum onun Eski Ahit'teki ayetleri, benimsediği felsefi akıma bağlı olarak geliştirdiği aktif insan tasavvuruna dair fikirlerini desteklemek için kurgulayıp kullandığını akla getirmektedir.

May'in bir taraftan insanın kendini geliştirmesi için sağlıklı bir Tanrı tasavvurunu geliştirmesini şart koşarken, diğer taraftan antropomorfik bir Tanrı tasavvurunu öne çıkarması çelişki olarak görünmektedir. May'in tasavvur ettiği Tanrı insan tarafından ikaz edilmekte, insanla mücadele etmekte, insanın kendisi gibi olmasını istememekte ve bunu engellemekte yetersiz kalmaktadır. Ayrıca Rollo May'in Tanrı tasavvuru, duygusal açıdan insanı desteklememektedir. Onun yaklaşımında sığınulmayan, yardım istenmeyen, kendisinden bir şey beklenmeyen duygusal boyutu zayıf bir Tanrı tasavvuru dikkat çekmektedir. Bu şekildeki antropomorfik Tanrı tasavvuru, May'in insanın temel motivasyonunun tasavvur ettiği Tanrı'ya

benzemek olduğu yönündeki tezini çürütmektedir. Nitekim her şeyden önce soyut Tanrı anlayışına sahip tek tanrılı dinler somut tanrılara sahip çok tanrılı dinlere göre insan bilincinin gelişimine daha çok katkı sağlamışlardır (Saydam 1997). Ayrıca May'ın insanî zaafı taşıyan antropomorfik Tanrı tasavvuruyla Tanrı tasavvurundaki somutluk ve soyutluk (teşbih ve tenzih) arasında kurulması gereken dengeyi somut (teşbih) lehine bozduğu görülmektedir. Bu durum May'ın Tanrı tasavvuru yaklaşımının insanın gelişimi açısından sorgulanması gerektiğini akla getirmektedir. Çünkü soyut Tanrı tasavvuru, somut yönü ağır basan Tanrı tasavvuruna göre insanın gelişime daha çok katkı sağlamaktadır.

May, dinlerdeki Tanrı kavramından ziyade bağlı olduğu varoluşçu felsefenin insan tasavvuruna uygun bir Tanrı tasavvuru geliştirmiş ve insan tasavvurunu yüceltip Tanrı'ya yaklaştırmıştır. Bu durum insanın dindeki Tanrı kavramından ziyade kendi ilgi ve yaklaşımlarını merkeze alarak geliştirdiği Tanrı tasavvurunun geçerliliği ve insanın gelişimine katkısı sorununu akla getirmektedir. Bunların yanında May'ın Tanrı tasavvuru konusunda sınırlı kaynaklardan yararlanması ve geliştirdiği Tanrı tasavvurunu tüm insanlığı kapsayıcı şekilde değerlendirmesi metodolojik açıdan sağlıklı bir yaklaşım değildir.

8. Rollo May'e Göre Psikoterapi ve Din İlişkisi

Rollo May psikolojisinin en önemli yönlerinden birisi psikoterapi ve din arasında olumlu bir ilişki kurup her ikisinin dayanışma içinde olmasını önermesidir. Onun psikoterapi ve din ilişkisine yaklaşımının daha iyi anlaşılması için görüşleri farklı başlıklar altında toplanmıştır.

8.1. May'e göre psikoterapinin dine olan ihtiyacı

May, çocuğunun doğumunu bekleyen babanın, bir yakınını kaybeden kimsenin veya galaksiye bakıp yıldızları hayranlıkla seyreden kişinin durumunu psikolojik olmaktan çok dini bir

durum olarak görmekte; doğum, ölüm, ruh ve hayatın anlamı gibi birçok konunun dine özgü olduğunu belirtmektedir (May, 1940). Ona göre Freud'un yaşam ve ölüm içgüdüleri yaklaşımı, Adler'in insanın nihai amacının Tanrı'ya benzemek olduğunu ileri sürmesi, Rank'ın yaratıcı iradeyi esas alması ve Jung'un insan doğasında dini eğilim olduğunu ileri sürmesinin temeline insanın dine olan ihtiyacı bulunmaktadır (May, 1940).

May'e göre psikoterapi bireyin yaşadığı problemlerle ilgilenirken dinin alanına girmektedir (May, 1940). Bu nedenle birikimli psikoterapistler kişiye hayatın anlamını kazandırmaya dönük çalışmalarında giderek dine yaklaştıklarını fark etmektedir. Çünkü psikoterapist danışarına anlam kazandırma aşamasında psikoterapi yöntemlerinin yetersiz kaldığını ve bazı soruların yalnızca din tarafından cevaplandığını görüp dine ihtiyaç duymaktadır. Bu durum psikoterapi ve dinin birlikte hareket etmesini gerekli kılmaktadır (May, 1940).

8.2. May'e göre din görevlisi ve psikoterapistler arasındaki benzerlikler

May, psikoterapiyi kısmen bilimsel kısmen de dinsel olarak görmektedir. Ona göre tarihin en eski dönemlerinden Rönesans'a kadar geçen evrede psikoterapi rahiplerin görevi iken Rönesans'tan sonra doktorlar, psikiyatristler ve psikoterapistler rahiplerin görevlerini üstlenip onların cüppelerini giymiştir. Ayrıca psikoterapistler kendilerine başvuran insanların psikolojik problemleri yanında dini ve ahlâkî problemleriyle de ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Bunun yanında psikoterapi seanslarındaki psikoterapistlerin konumlarıyla günah çıkarma uygulamasındaki rahiplerin konumu arasında benzerlikler bulunmaktadır (May, 1991).

8.3. May'e göre psikolojik ve dini problemler arasındaki benzerlikler

May'e göre psikolojik problemlerle dini problemler arasında ortaya çıkış ve işleyiş bakımından benzerlikler bulunmaktadır

(May, 1939). İnsanın bencilliği ve sosyal ilgisi, iç ve dış kaynakları, ne olduğuyula ne olmak istediği arasındaki gerilimler ayarlanamadığında psikolojik problemler yaşanmaktadır.

May, benzer mekanizmanın insanın dini gerilimleri için de geçerli olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre insanın dini gerilimi ayarlaması için tercihlerinde geliştirdiği Tanrı tasavvuruyla bencilliği arasında dengeyi kurması gerekir. Fakat Tanrı tasavvuruna bağlı kalmayıp bencil tercihlerde bulunduğu anda günah duygusu ve dini problemler yaşaması kaçınılmaz olmaktadır (May, 1939).

8.4. May'e göre psikoterapi sonrası psikolojik sorunlardan arınma ile dini tecrübe arasındaki benzerlikler

May'e göre nevrotiğin psikoterapi sonrası psikolojik sorunlarından arınmasına bağlı olarak yaşadığı tecrübelerle kişinin bencilikten kurtulup Tanrı'ya yönelimiyle yaşadığı tecrübeler arasında benzerlikler bulunmaktadır. May, psikoterapi sonrası nevrotiğin sağlığına kavuşmasını doğum tecrübesi olarak görmektedir. Bu tecrübenin "umutsuzluğun küllerinden yeniden umudun doğması, korkunun yerini cesaretin alması, özgeciliğin hazzıyla bencilliğin zincirlerinin kırılması, neşe pınarlarından fışkıran suların ağırlığı ve acılara şifa olması" anlamına geldiğini belirtmektedir. Psikoterapi sürecinin sonunda nevroitiklikten sağlıklı kişiliğe geçişte yaşanan tecrübeleri dinin hedeflediği tecrübeler olarak değerlendirmektedir (May, 1939). Benzer tecrübeleri kişi bencilliğinden kurtulup Tanrı'ya yönelerek yaşamaktadır. Kişi, Tanrı'ya yöneldiğinde evrenin küçük ve uyumlu bir parçası olarak kendini anlamlı ve önemli hissetmeye başlamakta, kibrin yükünden kurtulup kozmik alçak gönüllülüğü tecrübe etmektedir. Kişi yaşadığı bu tecrübeleri Tanrı'nın kendisine verdiği bir cevap olarak değerlendirmekte, ulaştığı noktada evrenle uyumu ve Tanrı'ya bağlılığını idrak etmektedir (May, 1939).

May, gerek psikoterapi sonrası psikolojik sorunlardan arınma gerekse bencilikten kurtulup Tanrı'ya yönelme sonrası ya-

şanan tecrübelerin duygusal coşku eşliğinde kişinin iç dünyasında yaşadığı dayanılmaz çatışmaları çözüp yok ettiğini ve kişinin özgürlüğünü güçlendirerek daha iyi seçimler yapmasına katkıda bulunduğunu savunmaktadır. Her iki durumda insan yaratıcılığını bloke eden nevrotiklik ve bencilliğin esaretinden kurtulup kaybettiği özgürlüğüne kavuşmaktadır (May, 1939).

8.5. May'e göre din ve psikoterapi arasındaki çatışmanın nedenleri

May'e göre dinin özü olan iman yapısında hayatın bir anlamı olduğu varsayımını barındırmakta ve insana güven vermektedir. Bu güven, insanın kendi küçük amaçlarını ve evrenin büyük amaçlarını keşfetmesi için gerekmektedir. Bunun yanında tarihte insanların dine yakın olduğu dönemlerde dinin kardeşlik, dürüstlük ve varoluşun boyutlarını onaylama gibi öğütleri onların ruhsağlığını korumuştur (May, 1940). Fakat modern dünyada dinden uzaklaşmaya bağlı olarak özellikle batıda insanların psikolojik rahatsızlıkları artmış ve bazı psikologlar bu durumun farkına varıp çeşitli psikoterapi yöntemleri geliştirmişlerdir. İlk dönemlerde Freud'un etkisinde kalan psikologlar arasında kurumsal dine ve dini doktrinlere saldırmak adet haline gelmiştir (May, 1940). 1920'li yıllarda dini liderlerin psikologların dine yönelik eleştirilerine karşı saldırıya geçmeleri aynı alanda çalışan din ve psikoterapinin çatıştığı yönündeki algının güçlenmesine neden olmuştur (May, 1940).

8.6. May'e göre din ve psikoterapiyi uzlaştırma çabaları

May'e göre 1920'li yıllarda din ve psikoterapi arasında yoğun çatışmalar yaşanmasına karşılık ilerleyen yıllarda yapılan çalışmalar sonucu önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Yapılan araştırmaların psikolojik problemlerle dini problemlerin iç içe etkileşim halinde olduklarını ortaya koyması, insan psikolojisinin kalbi sayılan kişilik için öncelikle sağlıklı bir dinin

gerekli olduğunun anlaşılması, psikoterapistlerin isteyerek veya istemeyerek dinin ilgilendiği bir alanda çalıştıklarını idrak etmeleri uzlaşya giden yolu açmıştır (May, 1940).

May'e göre psikoterapi ve din arasındaki ilk uzlaşma dinin inançlarla, psikoterapinin ise inanç konusunda yaşanan problemleri gidermeye yönelik tekniklerle ilgilendiğini konusunda gerçekleşmiştir. Gelineen noktada din bir anlam arayışı olarak görülürken psikoterapinin anlam arayışında problem yaşayan kişiye bazı yöntemlerle yardımcı olan bilim olduğu sonucuna varılmıştır (May, 1940). Bir başka ifadeyle psikoterapinin görevi bireyin hayatındaki dini karaktere sahip olan anlamın kaybı durumunda yeniden kazanılması için yardımcı olmaktır (May, 1940). May'e göre bir yandan psikoterapistler görev alanlarının kullandıkları yöntem ve tekniklerle sınırlı olduğunu ve anlamın dine özgülüğünü idrak etmeleri diğer taraftan din adamlarının görevlerini daha iyi gerçekleştirmede psikoterapi yöntemlerinin gerekliliğini kavramaları uzlaşi için önemli bir aşama olmuştur. Bu süreç sonunda din ve psikoterapi dayanışmasının çatışma içinde olmalarından daha faydalı olduğu her iki taraf çalışanlarınca anlaşılmaya başlamıştır (May, 1940).

May'e göre uzlaşi bilincinin oluşumunda Jung'un parçalanmış kişiliklerin tedavisinde iman, sevgi, ümit ve iç görüş kazanılmasının gerekliliğini savunup rahipler ve psikoterapistlerin insan ruhuna dair çalışmalarda işbirliği içinde hareket etmelerini önermesi ve Adler'in ölümü öncesi yazdığı son kitabında belirttiği gibi pastoral psikoloji alanında çalışmış bir rahip ile işbirliği yapması büyük bir açılım sağlamıştır. Freud her ne kadar dine karşı olsa da geliştirdiği psikoterapi tekniklerinin bazı pastoral psikologlarca kullanılması ve O. Rank'ın insanın özgür iradesi için gerekli gördüğü inancın bireyin öz farkındalığını güçlendirdiğini savunması din ve psikoterapinin birlikte hareket etmesi gerektiği düşüncesini güçlendirmiştir (May, 1940).

8.7. May'e göre din ve psikoterapinin sınırları ve öncelikli olmaları

May, psikoterapinin bireyin hayatında kaybolan anlamı yeniden kazandırıp ruh sağlığına kavuşturma yanında önemli gördüğü başka bir işlevinden söz etmektedir. Psikoterapinin Tanrı'nın modern yargı aracı olarak insanın Tanrı'nın yargısı karşısında ruh sağlığını yitirip gerçekleri göremediği yönünde mazeret uydurmasını ortadan kaldırdığını belirtmektedir (May, 1940).

May'e göre din ve psikoterapinin insan hayatında öncelikli olmaları duruma göre değişmektedir. Din, sağlıklı bir psikolojiye sahip insanın normal günlük yaşamında temel ihtiyaçlarından olan anlam ve iman gibi konularda psikoterapiye göre daha önceliklidir. Fakat insanın ruh sağlığını yitirdiği anormal durumlarda yeniden ruh sağlığına kavuşması için psikoterapi dine göre daha öncelikli konuma geçmektedir (May, 1940).

8.8. May'e göre din ve psikoterapi niçin dayanışma içinde olmalıdır?

May, psikolojik problemlerin bazen maske takarak dini bir görünüm kazanmasına karşılık, dini problemlerin de aynı yöntemi kullanarak psikolojik problem görüntüsüyle ortaya çıktıklarını belirtmektedir. Bu nedenle psikoterapistlerin dinden yararlanmasına karşılık din görevlilerinin psikolojik becerilerini artırmasını ve her ikisinin işbirliğini içinde olmasını önermektedir (May, 1940).

May, psikolojik kaynaklı fakat dini görünümlü problemlere kendisinin tanıklık edip danışmanlık yaptığı Mrs. Brown vakasını örnek olarak vermektedir. Kilisede rahip olarak görev yaptığı yıllarda kilise cemaatinden Mrs. Brown isminde bir kadın May'e yakın zamanda öleceğini söyleyerek evine gelip kendisi için dua etmesini istemiştir. May, Mrs. Brown'un isteğini yerine getirmeden önce onu doktora götürüp sağlığının yerinde olduğunu ve ölümcül bir rahatsızlığının bulunmadığını öğrendikten sonra psikoterapi uygulamasına geçmiştir. Mrs.

Brown'un ailevi problemlere bağlı ağır bir kaygı bozukluğu yaşadığını tespit etmiş, uyguladığı psikoterapi yöntemleriyle Mrs. Brown ruh sağlığına kavuşmuş ve ölümcül bir rahatsızlığı olduğu konusundaki fikirlerinden vazgeçmiştir (May, 1940).

May, Mrs. Brown'un durumuyla ilgili olarak psikoterapi uygulamadan onun isteğiyle dua seanslarına başladığında problemin daha da ağırlaşacağını belirtmektedir. Çünkü hastanın ölümüyle ilgili yapılacak dua onun öleceğine dair daha güçlü varsayımlar geliştirmesine ve rahatsızlığını ağırlaşmasına neden olacaktır. Bu nedenle din görevlisinin kendisinden istenen bazı dini uygulamaların ne kadar sağlıklı ve gerekli olduğu konusunda karar vermesi için psikolojik açıdan birikimli olmasının önemini vurgulamaktadır (May, 1940).

May, ateizmi psikolojik kaynaklı dini görünümlü bir problem olarak ele alıp, ateizmle mücadele konusunda din ve psikolojinin birlikte hareket etmesini önermektedir. Ona göre ateizmi yalnızca dini vaaz ve nasihatle karşılamak yeterli değildir. Bu nedenle ateistin hayatın tümünü neden anlamsız bulduğunun altında yatan psikolojik faktörlerin açığa çıkarılması gerektiğini belirtmektedir (May, 1940).

9. Rollo May'in Dindarlık Konusuna Yaklaşımı

May, kişilik konusundaki yaklaşımına benzer şekilde dindarlığı da sağlıklı ve sağlıklısız olarak ikiye ayırmıştır. Yaratıcı kişiliklerin hayatında sevgi, kardeşlik, doğruluk ve hayatın anlamı gibi dini değerlerin önemli bir yer tuttuğuna değinen May, sağlıklı kişilik ve sağlıklı dindarlığın aynı anlama geldiğini ve aynı şeyler olduklarını ileri sürmektedir (May, 1940).

May, insanların çoğunun kendini geliştirip yaratıcı bir kişilik ve sağlıklı dindarlık kazanmak yerine zayıflıklarını ve bencilliklerini korumak için dinden yararlandığını savunan modern dönem düşünürlerinin yaklaşımlarına katıldığını belirtip din-

darların büyük bir kısmının dine yönelimlerini ve geliştirdikleri dindarlıklarını sağlıklı bulmaktadır (May, 1940).

9.1. Rollo May'e göre sağlıklı dindarlık.

May'e göre sağlıklı dindarlık bireyin çabasıyla gerçekleşen bir kazanım olup insanın gelişimi açısından olumlu işlevlere sahiptir. Onun eserlerinde sağlıklı dindarlık için belirlediği çok sayıdaki kriter şöyle sıralanabilir:

9.1.1. Hayatın anlamını keşfetme: Sağlıklı dindar hayatın anlamını çevresinde hazır bulduğu inanç ve davranış kalıplarını kullanmadan (May, 1940), kendi çabalarıyla tüm zorluklara katlanarak özgürce keşfetmiştir (May, 1940).

9.1.2. Varoluşu gerçekleştirme: Sağlıklı dindar hayatında varoluşun üç boyutunu uyumlu bir bütün olarak gerçekleştirmiştir (May, 1940; May 1953).

9.1.3. Araştırma ve sorgulama: May'e göre dine özgü olan "anlam" sabit yapılı olmadığı için doğruluğu sürekli sorgulanmalıdır. Bu nedenle sağlıklı dindar yaşamını daha verimli kılmak için hayatın anlamını ve inançlarını sürekli araştırıp sorgulamaktadır (May, 1940).

9.1.4. Eksik ve sınırlı yapısını fark etme: Sağlıklı dindar kendisinin eksik ve sınırlı bir yapısının olduğunu ve bunun yaratıcılığı için gerekli olduğunu fark etmiş ve bu farkındalık sayesinde Tanrı'nın mükemmelliğini idrak etmiştir (May, 1940).

9.1.5. Tanrı'dan bencil isteklerde bulunmama: Sağlıklı dindar bir beklenti olmaksızın Tanrı'ya inanmakta ve ona yönelmektedir. İç dünyasında kendisine yönelttiği "Ben menfaatlerimi gerçekleştirmesi için mi Tanrı'ya inanıp ibadet ediyorum?" sorusuna hayır cevabı vermektedir. May'e göre sağlıklı dindarlığın merkezinde egonun yerini self aldığı için Tanrı'dan bencil beklentiler yoktur (May, 1940; May, 1953). "Tanrı'yı seveyim ki o da beni sevsin" türünden çıkarıcı ve karşılık bekleyen bir yaklaşımla değil, sevme kapasitesi gereği Tanrı'yı sevmektedir. May'e göre mutluluk erdemin sonucu olmayıp, erdemin

kendisidir. Sağlıklı dindar bir erdem olduğu için Tanrı'yı sevmektedir (May, 1953).

9.1.6. Aktif dini başa çıkma: Sağlıklı dindar, Tanrı'nın verdiği potansiyellerini kullanarak güçlükleri aşabileceğini düşünerek aktif bir dini başa çıkma yöntemi kullanmaktadır. Bu nedenle kendine hizmet eden tanrı tasavvuruna sahip değildir. May, problemlerin çözümünde bireyin irade ve çabasının öneme değinmekte, sağlıklı dindarın bu konuda gerekli bilgi ve cesarete sahip olduğunu belirtmektedir (May, 1953).

9.1.7. Kötülük bilinci: Sağlıklı dindar kötülük olgusunu kabul edip bir sınama aracı olarak değerlendirmektedir. Bu yüzden kendisinin de kötülükten olumsuz etkileneceğini bilmekle birlikte kötülüğün iyiliğe çevrilebileceğini ve yaratıcılığını artıracığını idrak etmiştir (May, 1940).

9.1.8. Tanrı'ya karşı aktif tutum: May, sağlıklı dindarlık için Tanrı ile olan ilişkilerde Tanrının isteklerine kayıtsız şartsız bağlılık yerine sorgulamayı ve mücadeleyi gerekli görmektedir. Ona göre insanın kazanımlarında Tanrı'yla olan mücadelesinin rolü büyüktür (May, 1972).

9.1.9. Bastırma gereksinimi duymama: May'e göre sağlıklı dindar bir yöntem olarak bastırma mekanizmasını tercih etmemektedir. Bilinçdışı isteklerini fark edip kendisini açıkça ifade ettiği için istek ve arzularını yaşadığı çevreyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirme ve ortaya koymaktan çekinmemektedir. Bu nedenle arzularını dini bir görünüme sokma veya zafiyetlerini erdem görüntüsü altında gerçekleştirme gibi yöntemlere gerek duymamaktadır (May, 1940).

9.1.10. Özgür irade: Sağlıklı dindar, dindarlığının özgür iradesini güçlendirdiğinin farkına varmıştır (May, 1940). Özgürlüğün güçlenmesi sağlıklı dindarın hayattan aldığı zevk düzeyine olumlu yansımaktadır (May, 1940).

9.1.11. Dini geleneklere yaklaşım: May'e göre sağlıklı dindar içinde yaşadığı dini geleneklerden kendi benliğini yitirmeden yararlanmaktadır. Bir taraftan dini gelenekle yoğrulurken

diğer taraftan kendine özgü birey olma özelliğini korumaktadır (May, 1953).

9.1.12. Vicdana bakışı: Sağlıklı dindar vicdanı kendi ahlâkî hassasiyeti, iç görüşü ve farkındalıklarının derinliklerine erişebilme kapasitesi olarak görüp, kendini geliştiren dinamik bir iç kılavuz olarak değerlendirmekte ve vicdanının sesini dinlemektedir (May, 1953).

9.1.13. Benlik değeri ve özdeşleşme: May, yetişkin birisinin bir başkasıyla kendini özdeşleştirmesini sağlıklı bir yaklaşım olarak görmemektedir. Ona göre sağlıklı dindar, kendi benlik değerinin ve gücünün farkında olduğu için bazı dini şahsiyetleri kendinden üstün görüp onlarla özdeşleşmeye gerek duymamaktadır (May, 1953).

9.1.14. Dini ayrıcalık ve öncelik beklememek: Sağlıklı dindar dine olan bağlılığı nedeniyle bir takım ayrıcalık ve öncelik beklememektedir. May, kilisede görevli din adamlarının bir taraftan ekonomik çıkarlarından feragat etmiş görünürken diğer taraftan yaptıkları hizmet karşılığında yardım alma konusunda kendilerini öncelikli görmelerini tutarsızlık ve çelişki olarak değerlendirmektedir (May, 1953).

9.1.15. Statükoya karşı olmak: May sağlıklı dindarın değişimden yana olup statükoya karşı durduğunu belirtmekte ve bu tezini dinler tarihinden çeşitli örneklerle desteklemektedir. Ona göre, Tanrı'ya yeni anlamlar yüklemek ve statükoya karşı çıkmak için yenilikçi olmak gerekir. Sokrates, İsa, Buda, Krishna ve daha niceleri (May, 1972) canları pahasına tükenmiş, bitmiş Tanrı anlayışıyla mücadele etmişlerdir (May, 1975/a). May, büyük dini liderlerin iç görüşü ve vizyon sahibi olmaları nedeniyle uygarlığın gelişimine katkıda bulunduklarını, bu nedenle insanlığın gelişimi için yenilikçi önemli dindar kişiliklere ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir (May, 1975/a).

9.1.16. Toplumsal bütünleşme: Sağlıklı dindar sosyal açıdan uyumlu bir yaşam sürmektedir. Diğer insanlarla kurdu-

ğu güçlü bağların temelinde sevgi ve fedakârlık gibi erdemler bulunmaktadır (May, 1940).

9.2. Sağlıksız (Nevrotik) Dindarlık

May, dindarlığı kişinin kendisi ve çevresine katkısına göre ele aldığı için inanç, tavır ve yüklemelerde olumsuzluklar yaşayıp kendi gelişimini engelleyen dindarları sağlıksız dindar olarak nitelendirmektedir. Ona göre sağlıksız dindarlar dine ilgi duymalarına rağmen otoriteye boyun eğme, dini özgürce içselleştirememe, kendi bencilliği doğrultusunda araçsallaştırma, anlam arayışını gerçekleştirememe, sorumluluk bilincinden ve yaratıcılıktan uzak kalma gibi olumsuz özellikler taşımaktadır. Sağlıksız dindarlık kişinin yetiştirdiği aile, kültür ve mensubu olduğu dinle ilişkili olmakla birlikte temelinde kişinin dine yaklaşımı bulunduğu için sorumluluğu bireyin kendisine aittir.

May, sağlıksız dindarlığı kendi içinde dine ilgili ve bilinçli olarak dine ilgisiz kalan sağlıksız dindarlık olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Dine ilgili olmalarına karşılık dindarlıklarına bağlı olarak olumsuzluklar yaşayan dindarları dine karşı ilgili sağlıksız dindarlık kategorisine koymaktadır (May, 1940; May, 1939).

May, bilimsellik ve objektiflik gibi çeşitli kaygılar nedeniyle bilinçli olarak dine ilgisiz kalmayı meziyet gibi görüp dinle aralarına mesafe koyanları bilinçli olarak dine ilgisiz kalan sağlıksız dindarlık kategorisinde değerlendirmektedir. Bu kişiler inançlı olmakla birlikte gereksiz ve yersiz kaygılar dolayısıyla dinden yararlanamamaktadır. May, bu tür dindarların dinden yararlanamamanın yanında dine olan ilgilerini bastırmaları nedeniyle sağlıksız dindarlık geliştirdiklerini savunmaktadır (May, 1953).

May'ın sağlıksız dindarlık için belirlediği kriterler şöyle sıralanabilir:

9.2.1. Hayatın anlamını keşfedememe: Sağlıksız dindar zorluklarla yüzleşip kendine özgü anlam arayışı gerçekleştirme yerine çevresinde hazır bulduğu inançlara sığınmış ve hayatın anlamını keşfedememiştir (May,1940).

9.2.2. Varoluşun boyutlarıyla uyumsuzluk: May'e göre sağlıksız dindar varoluşun boyutlarıyla uyumlu bir yaşam sürdürememektedir (May, 1940).

9.2.3. Dini inançları sorgulamama: Sağlıksız dindar inançlarını araştırıp sorgulamadığı için kendini yenileyip geliştirememektedir (May, 1940).

9.2.4. Kendi yapısındaki eksiklikleri kavrayamama: Sağlıksız dindar kendi yapısındaki eksiklerin farkına varamadığı için kendi acziyetini ve Tanrı'nın mükemmelliğini yeterince kavrayamamakta, yaratıcılığı için hayatın eksik ve sınırlı yapısının gerekli olduğunu idrak edememektedir (May, 1940).

9.2.5. Tanrı'dan bencil beklentiler: Sağlıksız dindar kendine hizmet eden Tanrı tasavvuruna sahip olduğu için Tanrı'dan bencilce isteklerde bulunmaktadır (May, 1953). Bencil istekleri için Tanrı'ya yönelmekte ve Tanrı'dan çok bencilliğine tapınmaktadır (May, 1940). May'e göre sağlıksız dindar Tanrı'yı sevme konusunda "Tanrı'yı seveyim ki o da beni sevsin" türünden çıkarıcı bir yaklaşım sergilemektedir (May, 1953).

9.2.6. Kötülük bilinci geliştirememe: Sağlıksız dindar kötülük olgusunun bir imtihan aracı olduğu bilincini geliştiremediği için Tanrı'yı sevgi kaynağı olarak tasavvur edip kötülüğü yaratacağını kabullenememektedir. Bu nedenle kötülüğün yaratıcılık için gerekli olduğunu ve iyiliğe çevrilebileceğini idrak edememektedir (May, 1939).

9.2.7. Pasif dini başa çıkma yöntemini kullanma: Sağlıksız dindar karşılaştığı problemleri çözme konusunda kendisini yeterli görmeyip pasif dini başa çıkma yöntemi kullanmaktadır. Tanrı'nın verdiği yeteneklerle güçlükleri aşabileceğini düşünmeyip Tanrı'yı yardıma çağırma veya ona sığınmayı tercih etmektedir (May, 1953).

9.2.8. Dini telafi aracı olarak kullanma: May'e göre sağlıklı dindar dini amaç olarak değil, kendi yetersizliklerinin telafi aracı olarak görmektedir (May, 1940).

9.2.9. Sorumluluk ve suçluluk bilinci: Sağıksız dindar özgür kararlar almadığı için sorumluluk bilinci yeterince gelişmemiştir. Bu nedenle yaptığı yanlış davranışlardan kendisini sorumlu tutma ve suçluluk hissetme konusunda yetersizlikler yaşamaktadır (May, 1939).

9.2.10. Dini geleneklere yaklaşım: May'e göre sağıksız dindar, özgür iradesini kullanmadan içinde yetiştığı dini geleneği olduğu gibi kabullenip kendine özgülüğünü kaybetmektedir. Bu nedenle sağıksız dindarlık, kişilik ve benlik açısından zayıf kişilerde daha yaygın görünmektedir (May, 1953).

9.2.11. Vicdana bakış: Sağıksız dindar, vicdanı iç dünyasında dini geleneğin temsilcisi olarak sürekli yapmaması gerekenleri telkin eden yasakların sesi gibi algılamakta ve kendisini sınırlandırmaktadır. Vicdanı dışa bağımlı bir denetim mekanizmasına dönüştüğü için sesini dinleyip kendisini geliştirecek içsel bir kılavuzdan mahrum kalmaktadır (May, 1953).

9.2.12. Özdeşleşme: Sağıksız dindar, kendi değerinin farkında olmadığı için özdeşleşme yöntemiyle kendi değerini arttırmaya çalışmaktadır. Bunu daha çok dini hayatta üstün görüp idealleştirildiği figürlerle yapmaktadır (May, 1953).

9.2.13. Dini inançları ve ibadetleri karşılığında ayrıcalık ve öncelik bekleme: May'e göre sağıksız dindar dini ilgisi nedeniyle kendisinin toplumsal hayatta öncelikli ve bir takım ayrıcalıklı haklara sahip olduğunu düşünmektedir (May, 1953).

9.2.14. Statüko yanlısı olmak: May, sağıksız dindarların statükoyu korumadan yana tavır aldıklarını belirtmekte ve bu tavırları nedeniyle kendi gelişimleri yanında uygarlığın gelişimini de engellediklerini ileri sürmektedir (May, 1975/a).

9.2.15. Yalnız ve izole bir yaşam: Sağıksız dindarın ilişkileri yüzeysel ve bencillik üzerine kurulduğu için diğer insan-

larla bütünleşme yerine yalnız ve izole bir yaşam sürmektedir (May, 1939).

9.2.16. Mutluluğu yakalayamama: Sağlıksız dindar dini veya seküler mutluluklardan uzak, zor ve kısır bir hayat sürmektedir. Yaşamın zenginliklerinden ve sunduğu fırsatlardan kendini uzak tutmakta ve bunu çevresine dindarlık olarak sunarak kendisindeki aşağılık duygusunu telafi etmektedir (May, 1939).

Görüldüğü gibi May, dindarlığa ruh sağlığı açısından yaklaşmış sağlıklı ve sağlıksız olarak ikiye ayırmıştır. Onun yaklaşımı W. James, G.W. Allport, E. Fromm ve A. Maslow gibi dindarlığın türüne göre ruh sağlığının olumlu ve olumsuz yönde etkileneceğini ileri süren psikologlara benzemektedir. W. James dindarları sağlıklı ve hasta ruhlu olmak üzere ikiye ayırıp sorgulama, iyimserlik ve aktif olmayı sağlıklı dindarlığın; karamsarlık, kötümserlik ve pasif tutumu hasta dindarlığın başlıca belirtileri olarak göstermiştir (James, 1985; Forsyty, 2017; Ayten, 2015, Hökelekli, 2012). G. W. Allport, geliştirdiği iç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık modelleriyle iç güdümlü dindarların dine amaçsal, dış güdümlü dindarların araçsal yaklaşıtlarını belirtmiştir. Onun yaklaşımı iç güdümlü dindarlığın içsel olması nedeniyle ruh sağlığı açısından daha etkili olduğu yönünde değerlendirilebilir (Allport, 2004). E. Fromm ototer din yanlısı dindarların özgürlüklerini yeterince kullanamadıkları için kendilerine yabancılaşmalarının ruh sağlığına olumsuz yansımaya karşılık humaniter dindarlığın özgürlük, sevgi ve akıl kaynaklı olduğu için ruh sağlığına olumlu yansıdığını belirtmiştir (Fromm, 1991). A. Maslow, kendini gerçekleştiren dindarların ruh sağlığını koruyup geliştirdiklerini, kendini gerçekleştiremeyen dindarların ise ruh sağlıklarını koruyamadıklarını ileri sürmüştür (Maslow, 1994; Forsyty, 2017). May'in sağlıklı ve sağlıksız dindar yaklaşımı James, Allport, Fromm ve Maslow'un dindarlık yaklaşımlarına benzemekle birlikte bazı farklılıklar barındırması ve kapsamının geniş olması nedeniyle ayrılmaktadır. May, sağlıklı dindarlık için diğer yaklaşımlarda önemli bir yer tutan özgürlük, sorgulama,

toplumsal uyum yanında varoluşu keşfetme, hayatın anlamını kazanma, kötülük bilinci, kendi yapısındaki eksiklikleri fark etme, bencillikten uzak durma, olumlu Tanrı tasavvuru geliştirme gibi çok sayıda kriteri şart koşturmaktadır.

May, ibadetleri obsesif davranışlarla ilişkilendirip dindarlığın ruh sağlığına olumsuz yansıdığını savunan Freud'dan (Freud, 2016) ve dindarlığın ruh sağlığını olumlu yönde etkilediğini savunan Jung'tan (Jung, 1997) dindarlığa tek yönlü yaklaşıtları için ayrılmaktadır.

10. Rollo May'in Freud'un Dine Yaklaşımına Yönelik Değerlendirmeleri

May, psikolojiye ilgi duyan herkesin bakış açısını geliştirme için Freud'u okumasını zorunlu görmektedir. Freud'un bilinçaltını ve bastırma mekanizmasını keşfetmesini, psikanaliz yöntemini geliştirmesini psikoloji açısından son derece önemli bulmaktadır. Dinleri ayırt etmeksizin olumsuz bulmasını eleştirmekle birlikte özellikle sağlıklı dinin anlaşılmasında katkı sağladığını belirtmektedir (May, 1939; May, 1940; May, 1953).

May'e göre Freud'un dine dair olumsuz yaklaşıtları ilk dönemlerde din ve psikolojinin arasının açılmasına neden olmuştur. Freud insanlık tarihi açısından dinin kökenini ensest duyguların tatminine indirgeyip baba katlinden kaynaklanan ilkel dönemlerden kalma nevroz olarak değerlendirmiş ve bilimsel gelişmeler sonrası insanlığın ilerlemesiyle dinin yok olacağını ileri sürmüştür. Bireyin hayatındaki dinin kökenini ise çocukluk dönemindeki babaya duyulan güven ve bağıllıkla ilişkilendirmiştir. Yetişkinin hayatın zorlukları karşısında kendini güvensiz hissedip dine yönelmesini çocukluk dönemindeki babaya güvenme ve sığınmanın uzantısı olarak görüp gerçekten uzak bir yanulsama olarak görmüştür. May'e göre Freud'un bu yaklaşıtları dinin değerini anlayamamış psikologların saldırılarına cesaret vermiş, din ve psikoloji arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir (May, 1939).

May, Freud'un ayırt etmeksizin tüm dinleri olumsuz değerlendirmesini eleştirmektedir. Ona göre bazı kişiler dini yanlış değerlendirmekte ve kendilerini dini açıdan yanlış konumlandırıp hayatın güzelliklerinden mahrum kalmaktadır. Fakat bu durum edebiyat, sanat ve bilim için de geçerlidir. Bazı kişiler edebiyattan olumlu etkilenirken bazıları da olumsuz etkilenip ruh sağlığını kaybetmektedir. Freud'un dine bakış açısıyla bilime yaklaşılsa bilim hayatın zorluklarından kaçıp laboratuvara sığınma olarak görülüp, çocukluk dönemi baba imgesiyi ilişkilendirilebilir (May, 1939).

May'e göre Freud'un dine saldırıları bazı doğruların ortaya çıkmasına neden olmuş ve sağlıklı dinin sağlıklı dinden ayırt edilmesini gerekli kılmıştır. Freud sağlıklı din ve dindarlığı eleştirirken dolaylı olarak hayatın anlamını onaylayan sağlıklı din olmadan sağlıklı bir kişilik ve dindarlık geliştirilemeyeceğini ima etmiştir. Sağlıksız din varsa sağlıklı dinin olması kaçınılmazdır. Bu bağlamda sağlıklı dinin kriterlerinin ortaya konması bakımından Freud'un dine yönelik olumsuz yaklaşımları olumlu gelişmelere neden olmuştur (May, 1940).

May, Freud'un dinin kökenine dair görüşlerini eleştirmesine karşılık çocuklukta babadan yararlanmayı öğrenmiş kişinin yetişkinlik evresinde kendini güvende hissetmediği zamanlarda çocukluk dönemindeki baba figürünün yerine Tanrı'ya yönelmesini zayıf insanın güven arayışına bağlı bir yanılsama olarak değerlendirmesine katılmakta ve Freud'un yaklaşımını doğrulayıcı çok sayıda örnek olduğunu belirtmektedir (May, 1940).

May, Freud'un kurumsal dine olumsuz yaklaşımının nedenlerinden birisi olarak Viyana'da güçlü olan Katolik mezhebine bağlı uygulamalara Yahudi olarak yetiştirilen Freud'un katlanmada yaşadığı zorlukları göstermekte ve kendisinin kurumsal din içinde görev almış bir kişi olarak Freud'un yaklaşımlarını doğrulayan gözlemlerde bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre kurumsal dinin faaliyetlerine katılanların çoğunluğunu zafiyetlerini gidermek için çocuk-baba ilişkisine benzer şekilde kilise ortamında destek arayan kişiler oluşturmaktadır.

May, kampüslerdeki dini faaliyetlere genelde bireysel olarak kendini ispatlamış, diğer insanlarla rekabet ederek öne çıkmış öğrencilerden ziyade kendine bir yer edinememiş öğrencilerin katıldığını, birçok insanın dini yas döneminde bir destek olarak gördüğünü, başarılı kişilerin genelde dini faaliyetlerden uzak durduğunu ve kilisenin başarılı insanlardan çok problemli insanlara hizmet verdiğini belirtmektedir. Ona göre, kilise çevresinde evli kadınlardan çok boşanmış kadınlar, mutlu ailelerden çok mutsuz aileler, geniş bir arkadaş çevresine sahip olanlardan çok yalnızlık çeken kişiler bulunmaktadır. Özetle kilise müdavimleri genel olarak hayatlarında başarılı olamamış kişilerden ve hayatın olumsuzluklarından mustarip olup rahat bir ortama ihtiyaç duyanlardan oluşmaktadır (May, 1940).

May'e göre hayat mücadelesinde başarısız olup aradığı rahatı kilise ortamında bulmaya çalışan çok sayıda insan bulunmakta ve bu insanların dine yönelimleri bir arayışın sonucu olmayıp daha çok telafi mekanizmasının etkisiyle gerçekleşmektedir. Çünkü buralarda prestij kazanımı günlük hayatın içindeki işlere göre çok daha kolay gerçekleşmekte, Tanrı bu kişiler için bir sigorta ve güvenlik garantisi olmaktadır. Elde edilen güvenliğe karşılık çok fazla çaba sarf etmeyip yalnızca dini yapıya katılım yeterli görülmektedir. Tüm bunlar insanın zafiyetinin dinle ilişkili olduğunu göstermektedir. Çoğu insan Tanrı'ya rahat, huzur ve düşmanlarına karşı zafer elde etmek için dua etmektedir. May'e göre insanın kendi cesaret-sizliğinden kaynaklanan bu tür yaklaşımları onu Tanrı'nın çocuğu yapmaktadır. Bu durum sağlıklı dindarın Tanrı'ya kendi bencil isteklerini yerine getirmesi için yöneldiğini göstermektedir (May, 1940).

May'e göre, Freud sağlıklı din ile ilgili bir şey yazmamış olsa da onun sağlıklı din konusunda yazdıklarından yola çıkarak sağlıklı din için belirlediği kriterler ortaya çıkarılabilir. Onun yazılarına bakıldığında din gerçeğe ulaşılması için doğrular sunmakta ve insanın keşfetmediği halde bazı şeylere güvenip inanmasını beklemektedir. May, Freud'un sağlıklı din

hakkında yazdıklarına değindikten sonra onun sağlıklı dinin özü olan hayatın anlamına hiç değinmediğini ve yaklaşımının sağlıklı dinle sınırlı kaldığını ileri sürmektedir (May, 1940).

11. Sağlıksız Dindarlıkla İlgili Vaka Örnekleri

May, varoluşçu terapiyi benimsemeden önceki dönemlerde yaptığı terapi çalışmalarında sağlıksız dindarlık konusunda ileri sürdüğü tezlerini desteklemek için bazı danışanlarının psikoterapi süreçlerini eserlerinde vaka örneği olarak kullanmıştır. Dini ve psikolojik problemlerin etkileşim içinde oldukları yönündeki fikirlerine bağlı olarak kendi uygulamalarında psikoterapi tekniklerini ve dini danışmanlığı bir bütün olarak kullanmıştır.

11.1. Bastırılmış arzuların neden olduğu sağlıksız dindarlık örneği: Mr. Allan W. Vakası

May'e göre, sağlıksız dindarlığın en büyük özelliklerinden birisi bastırma mekanizmasının dinle ilişkilendirilerek kullanılmasıdır. Sağlıksız dindarlar genellikle kendilerini ifade etmekten, istek ve arzularının açığa çıkmasından korktuklarında dini bir bahane olarak kullanmakta, zayıflıklarını bir erdem gibi ortaya koymak için günlük hayatta dini ve ahlâkî kavramları sıkça telaffuz etmektedir (May, 1940).

May, sağlıksız dindarların bastırma düzeneğini kullanmalarına Mr. Allan W. vakasını örnek olarak vermektedir. Mr. Allan W. bastırılmış arzu ve isteklerden dolayı kişilik problemleri yaşayan fakat bunu din ve ahlâkla gizleyen birisi olarak May'den yardım istemiştir. Mr. Allan W. otuz yaşlarında başarılı bir mühendis olup evli ve birkaç çocuğa sahip bir baba olarak dışarıdan bakıldığında mutlu olması gereken birisidir. Fakat nevrotik bir kriz içinde olması nedeniyle uykusuzluk ve ailevi problemler yaşamaktadır. Bölünmüş bir kişiliğe sahip olup, aniden ortaya çıkan korkuya eşlik eden ter basması yaşamakta, hızlı ve yüksek bir ses tonuyla daldan dala atlayarak

konusmaktadır. Nevrotik semptomlar mutsuz olmanın ötesinde hayatını yaşanmaz hale getirmektedir.

Yaşadığı problemlere eşi açısından bakıldığında, Mr. Allan W. problemlerin eşinden kaynaklanmadığını düşünmekte, ondan çocuklarına bağlı tatlı ve mükemmel bir kadın olarak bahsetmektedir. Fakat eşiyle ilgili konuşurken birden alevlenmekte ya da soğuk birisine dönüşmektedir (May, 1940). Dini açıdan bakıldığında Mr. Allan W. kendisini çok dindar bir ailede yetişmiş kişi olarak değerlendirmektedir. Mesleki açıdan bakıldığında ise işinde başarılı fakat işçilerinin sürekli kendisinden yaralanmak istediğini düşünmekte, onların maaş ve işçilik konusunda verdikleri sözü yerine getirmedikleri ileri sürmektedir. Sıkça onlara iyilik yaptığını ve karşılık görmediği için içerlediğini ifade etmektedir. Fakat işçilerine ne gibi iyilikler yaptığından ve ne gibi haklar verdiğinden hiç söz etmemektedir (May, 1940).

Mr. Allan W.'nin yetiştiği aileye bakıldığında anne ve babası dindar olup kilise faaliyetlerinde aktif rol almakta, çevrelerinde dindar ve iyi insanlar olarak bilinmektedir. Annesi öğrenci iken oda arkadaşlarının çöp sepetine attıkları mektuplarını okumayı alışkanlık haline getirmiş bir kadın olup, evde kendi görevi olarak gördüğü her şeyi yerine getirmekte ve görevlerini asla sorgulatmamaktadır. Baba ise katı kuralları olan birisi olup, günlük hayatta insanların yanlış kullandıkları kelimeleri düzeltmeyi kendisine vazife edinmektedir (May, 1940).

Mr. Allan W. ilk görüşmelerde fazla konuşmazken zamanla May'e güven duyup kendisiyle ilgili daha çok konuşmaya başlamış ve yaşadığı travmayı aktarmıştır. Mr. Allan W., 10 yaşında iken bir gün küvette annesi gibi gördüğü teyzesinin penisine oynamasına çok şaşırmıştır. Teyzesi, bu davranışından dolayı Mr. Allan W.'ın lanetlenip bedensel olarak büyük bir zarar görebileceğini söylemesi üzerine her ikisi banyoda kalıcı bir fiziksel rahatsızlık yaşamaması için dua etmiştir. Mr. Allan W. bu durumdan korkup etkilenmiş ve daha sonra suçluluk duymaya başlamıştır. 11 yaşından 14 yaşına kadar suçluluk

duygusunun eşlik ettiği mastürbasyon davranışını sürdüren Mr. Allan W. 14 yaşında cinsel aruzlarının daha da güçlendiği bir dönemde mastürbasyon alışkanlığını yaşadığı iç çatışmalardan kurtulmak için sonlandırmıştır. May'e göre bu davranış bir ergen olarak ondaki bastırma mekanizmasının cinsellikten daha güçlü olduğunu göstermektedir (May, 1940).

Mr. Allan W.'nin eşiyle ilişkileri incelendiğinde, 17 yaşında âşık olmuş, ailesinin karşı çıkmasına rağmen ilişkisini sürdürmüştür. İki yıl mutlu bir flört dönemi yaşadıktan sonra ansızın aşkından vaz geçmiş fakat terk etmenin onursuz bir davranış olacağını düşünüp kız arkadaşıyla nişanlanıp daha sonra evlenmiştir. Evlendikten sonra eşiyle 6 ay cinsel ilişkiye girmemiş ve bu durumun eşine karşı haksızlık olduğunu düşünüp suçluluk duygusu yaşamıştır. İki yıl sonra cinsel ilişkileri yola girmiş ve normal bir hayat sürmeye başlamıştır (May, 1940).

Mr. Allan W., psikoterapinin ilk dönemlerinde kendini ele veren ifadeler kullanmaktan çekinmiştir. Sıklıkla vurguladığı "onur", "görev", "sorumluluk" gibi ahlâkî kavramları kullanmasına karşılık bunların ne anlama geldiğini açıklamamış, eşine ve çocuklarına karşı görevlerinin ne olduğunu anlatmamıştır. Obsesif şekilde ofisin düzgün olmayan mobilyalarını ve perdelerini düzenlemeyi kendine görev edinmiştir (May, 1940).

May'e göre, Mr. Allan W.'nin durumu bastırılmış arzuların sağlıklı dindarlığa neden olduğunu gösteren iyi bir örnektir. Gençlik yıllarının en enerjik döneminde altı ay eşiyle yatmasına rağmen cinsel ilişki kurmaması cinselliğin bastırıldığını göstermektedir. Agresifliğinin kaynağında seksî kötü bir şey olarak görüp bastırması bulunmaktadır. Süper egonun gücü içgüdüsel isteklerin açığa çıkmasına izin vermemekte ve yaşanan bu ağır durum onur, görev, aile gibi ahlâkî kavramlar kullanılarak hafifletilmeye çalışılmaktadır. Fakat Mr. Allan W. onur, hak, görev gibi kavramlarını sıklıkla kullanmasına rağmen eşine ve işçilerine karşı onurlu davranmamakta onların haklarını görmezden gelmektedir (May, 1940).

May'e göre, bu gibi farklı görünümlere bürünmüş bastırılmış arzular kişiyi nevrotik eğilimlere yönlendirmektedir. Bu bağlamda Mr. Allan W.'nin kendisine işkence etmesine ve alınıp kırılmalarına şaşmamak gerekir. Hiçbir kimse temel içgüdüleri buyurgan bir şekilde bastırıp yok edemeyecektir. Bir kimse bunu başardığını söylüyorsa ya biyolojik bir rahatsızlığı vardır ya nevrotiktir. Bu Freud'un yaptığı gibi karmaşık yapılu bütün nevrotik eğilimlerin altında yalnızca bastırılmış cinselliğin yattığını savunmak anlamına gelmemelidir. Fakat bastırılmış arzu ve istekler bir şekilde dinle ilişki kurup kişinin dindarlığını sağlıklı yaptığı unutulmamalıdır. Özellikle sevgiden uzak, görev ahlâkı yaklaşımları bu tür bastırma mekanizmalarının kullanılmasına neden olmaktadır. May'e göre Mr. Allan W.'nin annesinin ve babasının yaptığı gibi birçok kasaba rahibi dinden ziyade görev ahlâkçısı kesilmekte, cematlerini ahlâkî yönünden yetersiz görüp kendilerinin örnek olduğunu ima ederek egolarını tatmin etmektedir. May, rahiplerin bu davranışlarını toplumsal prestij kazanmanın farklı bir yöntemi olarak değerlendirmektedir (May, 1940).

May' e göre, bir kimse kendisine karşı dürüst olamadan ahlâkî bastırmalarla gerçek ahlâkı yaşayamaz. Mr. Allan W. başkalarıyla kavga etmektense kendisiyle kavga etmenin kolay olduğunu fark etmiş ve kendisini yiyip bitirmiştir. İşçilerine kızmasına rağmen bunu onlara açıkça ifade etme cesareti gösteremediği için çoğu erkeğin yaptığı gibi eşini günah keçisi seçmiştir. Mücadele edip düşüncelerini ortaya koymayı güven verici bir yöntem olarak görmediği için bastırıp kendisiyle kavga etmeyi tercih etmiştir. Çünkü kendi görüşlerini ortaya koyduğunda başkasının sevgisini kaybedeceğini düşünmektedir. Sıklıkla onurlu davranıştan bahsetmesine karşılık, ailesine ve işçilerine karşı içinden geçenleri açıkça onurlu bir şekilde ifade edememektedir (May, 1940).

May, psikoterapi programı kapsamında Mr. Allan W.'ye kendisini ifade etme çalışmaları yaptırmış, işçilerine ve eşine karşı söyleyebileceği düşüncelerini ve danışmanın beğenmediği

yönlerini ifade etmesini istemiştir. Ayrıca kötülüğün varlığını kabul etmesi ve kötülüğü yaratıcılığa çevirme becerisi kazandırarak bastırma yöntemini kullanma alışkanlığını zayıflatıp, sağlıklı kişiliğine kavuşmasına yardımcı olmuştur (May, 1940).

May'e göre, Mr. Allan W.'nin problemlerin dini boyutunda ise Tanrı'ya iman konusunda yaşadığı yetersizlik bulunmaktadır. Her ne kadar Tanrı'ya inandığını söylese de nihai doğru ve yanlışın kaynağı olarak kendisini görmektedir. Bir kişi nihai doğru ve yanlışın kaynağı olarak kendisini gördüğünde Tanrı'yı içselleştiremediği için Tanrı'ya iman konusunda zorluklar yaşaması kaçınılmazdır. Kişi gerçek Tanrı'nın karşısında bencilliğinden vazgeçemediği sürece yanlış Tanrı'ya ibadet ediyor demektir. Bütün kişilik problemlerinin kökeninde yanlış Tanrı'ya ibadet bulunmaktadır. Günümüzde Tanrı'yı dikkate almayan yapay ahlâkçı yaklaşımların güçlenmesi nedeniyle Tanrı konusunda doğru inançlara daha çok ihtiyaç duyulmaktadır. Psikoterapi sürecinde Tanrı'ya güven konusunda yaşadığı yetersizlikten kurtulan Mr. Allan W. Tanrı'ya güveni kazandığında büyük bir rahatlama yaşamıştır (May, 1940).

11.2. Özgür karar alamayan, sorumluluk duygusu zayıf ve kendine hizmet eden Tanrı tasavvuruna sahip sağlıklı dindarlık örneği: Miss Mary C. Vakası

May'e göre birçok insan kendilerini zayıf hissettikleri için dine yaslanmakta (May, 1940), özgürce kararlar almanın ağırlığından kurtulmak ve sorunlarını hızlıca çözmek için dini kullanmaktadır. Bu kişilerin yetiştirilme tarzlarına bakıldığında ebeveynleri tarafından karar alma sürecine dâhil edilmedikleri görülmektedir. Çocukluk yıllarında özgür karar alıp sorumluluğuna katlanmayan kişiler yetişkinlik döneminde dini ebeveynlerinin yerine ikame etmektedir (May, 1940). May, gözlemlerine dayanarak özgürce kararlar alamadıkları için sorumluluğunu üstlenmeyen kimselerin dini faaliyetlere katılıp, çevrelerinde iyi bir insan olarak tanınmalarına karşılık kendilerinden beklenmeyen sorumsuzca davranışlar sergilediklerini

ve bu davranışlarını terk etmede zorlandıkları ileri sürmektedir (May, 1940). Bu tür sağlıklı dindarlar hatalarını düzeltme konusunda özgür iradeleriyle kararlar alıp uygulama ve sorumluluğunu üstlenme yerine geliştirdikleri kendine hizmet eden Tanrı tasavvurunun etkisiyle Tanrı'nın kendilerini kurtarmasını beklemektedir. May'e göre insan yaptıklarının sorumluluğunu Tanrı'ya yükleyemez. Çünkü Tanrı insanın sorumluluğunu üstlenmez. Eğer yüklenseydi insan olmanın bir önemi kalmazdı (May, 1940).

May, birçok dindarın kiliseye gelmesinde özgür karar alma ve sorumluluğuna katlanmanın ağırlığından kurtulmanın etkili olduğunu ileri sürmektedir. Bu kişiler kilise ortamına sığınıp burada hazır davranış kalıpları, çözümler ve cevaplar bulmakta, diğer insanlarla birlikte olmanın verdiği güçle hayata tutunmaktadır (May, 1940).

May, özgür karar alamayan ve sorumluluk bilinci zayıf sağlıklı dindarlıkla ilgili olarak Miss Mary C. vakasını örnek vermektedir. May, Miss Mary C.'in danışmanı olmayıp, psikolojiye ilgi duyan bir rahibin cemaatinden olan Miss Mary C. hakkında yardım istemesi sonrası tedavi sürecine katılıp uzaktan danışmanlık yapmıştır. Miss Mary C. çocukluğunda kendisiyle ilgili kararlara ortak edilmediği için özgür karar alıp sorumluluğuna katlanması gerektiği bilincini yeterince kazanamamıştır. Miss Mary C. dindar olan annesini takip edip, kiliseye devam eden ve çeşitli organizasyonlara katılan dışarıdan bakıldığında örnek bir kız olarak görünmektedir. Miss Mary C. bir süredir mutsuz görünmeye başlayıp kilisenin rahibi nedeni sorduğunda açıklamamış fakat daha sonra kendisi ağlayarak istemeden bir başkasıyla cinsel ilişki yaşadığını, bu kişiyle olan bağı koparmak için Tanrı'ya dua edip yardım istediğini aktarmıştır. Miss Mary C. sorumluluk duygusu gelişmediği için kısa zaman sonra kendisinden yaşça çok büyük bir başka erkekle ilişki yaşamaya başlamış ve zührevi hastalık kapmıştır. Kendisinden yaşça büyük olan bu erkekle olan ilişkisinden mutlu olmamasına karşılık kendisini koruması, araba kullan-

mayı öğretmesi, aracının ilk taksitini ödemesi ve zorlandığında yardım etmesi gibi nedenlerle sonlandıramadığını belirtmekte, çaresiz kalıp elinden bir şey gelmediği için kurtarması için Tanrı'ya dua edip yardım beklediğini, fakat henüz gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Psikolojik birikime sahip olan rahip yaptığı analiz sonrası Miss Mary C. nin çocukluğunda karar alma yetisinin geliştirilmediği için sorumluluğunu üstleneceği özgür kararlar alamadığını, kendisinden yaşça büyük erkek arkadaşıyla olan ilişkisinin temelinde çocukluk dönemine ait her problemi çözen baba imgesinin bulunduğunu tespit etmiştir. Rahip, kalıcı bir karar vermesi için Miss Mary C.'yi cesaretlendirici çalışmalar sonrası onu babasının mezarına götürmüştür. Babasının mezarı başında ilişkisini bitirme konusunda karar alıp dua eden Miss Mary C. kararının arkasında durmuş ve tekrar sağlığına kavuşarak verimli bir hayat sürmeye başlamıştır. May, Miss Mary C. vakasına benzer durumlarda sağlıksız dindarlıktan kurtarmak için kişiye psikolojik açıdan özgürce kararlar almasının ve sorumluluk bilincinin kazandırılmasının yanında dini açıdan sağlıklı Tanrı tasavvurunun ve aktif dini başa çıkma yönteminin kazandırılmasını önermektedir. Aksi takdirde sağlıksız dindarlar özgür karar alma ve sorumluluk bilinci gelişmediği için olumsuz davranışlarını sürdürmeye ve bir şey yapmadan çözümü Tanrı'dan beklemeye devam edeceklerdir (May, 1940).

11.3. Bencilliğin neden olduğu sağlıksız dindarlık örneği:

May, Harold K. Vakası

Rollo May bencilik duygusunun neden olduğu sağlıksız dindarlık konusundaki görüşlerini desteklemek için danışanlarından Harold K. vaka örneğini aktarmaktadır. Harold K. okuldan mezun olduktan sonra atandığı kilisede papaz olarak görevini sürdürmekte olup, birkaç ay içinde evlenmeyi planlamasına karşılık yaşadığı nevrotik kriz nedeniyle evliliğini ertelemek istemektedir. Çok sinirli olması ve görevini sürdürmede zorlanması nedeniyle cemaatinden bazıları görevini

bırakmasını tavsiye etmektedir. Harold K. sürekli kaygılı ve sınırlı halinin verdiği dayanılmaz rahatsızlığından kurtulmak için R. May'e başvurmuştur.

May, yaptığı görüşmeler sonrası Harold K.'nın yaşadığı rahatsızlıklardan kurtulmaya çalıştığını fakat çabalarında yetersiz kaldığını tespit etmiştir. Harold K.'nın bozulan ruh sağlığı beden sağlığını olumsuz etkilemiş ve aşırı zayıflığı nedeniyle gözleri çökmüştür. Bunların yanında konuşmaları tutarsız olup nevrotikliğin bir belirtisi olarak daldan dala atlamaktadır (May, 1939).

Harold K. görüşmeler esnasında evlenmek istediği kız hakkında iyi birisi olmasının yanında kilisede önemli organizasyonlar düzenlediğini ve uzun zamandır pazar okulunda görev aldığını aktarmış ve bu özellikleri nedeniyle bir papaz eşi olarak kendisine çok uygun bulduğunu belirtmiştir. Rollo May'e göre, Harold'un evlilik konusundaki motivasyonu nişanlısının kendisine uygunluğu ve kilise işlerinde yardımcı olacağı düşünmesi nedeniyle bencilliğine dayanmaktadır (May, 1939).

Harold K. sigarayı çok uzun yıllar önce bırakmasına, çay, kahve ve kolayı Tanrı'nın mabedi olarak gördüğü bedeninin sağlığına zararlı bulduğu için içmemesine rağmen giderek zayıflamasına bir anlam verememektedir. Öğrencilik yıllarından itibaren zayıf karakterli insanlara özgü bulduğu kart oyunları oynamamakta, dans etmemekte ve argo kelimeler konuşmamaktadır. Birçok konuda iletişim kurduğu insanlara ve cemaatine ters düşmekte, caddede kendi anlayışına uymayan kadınları görmekten rahatsız olduğu için onlarla karşılaşmamaya gayret etmektedir. Kasaba halkının davranışlarını beğenmeyip dini hayatları hakkında kaygılanmakta, gençlerinin kart oyunları oynamalarından ve dans etmelerinden aşırı şekilde rahatsız olmaktadır (May, 1939).

Rollo May, Harold K.'nın analizini yaparken nevrotik bir kriz içinde olmasının temel nedeninin hayat tarzından kaynaklandığını belirtmektedir. May'e göre Harold K. yaşadığı güvensizlik ve aşağılık duygusunu ahlâkî ve dini çabalarla te-

lafi etmeye çalışmakta fakat yetersiz kalmaktadır (May, 1939). Çay, kahve ve kolayı içmemesi bedenine duyduğu saygısından ve sağlığına dikkat etmesinden kaynaklanmayıp çevresine karşı hissettiği aşağılık duygusunu aşmak için geliştirdiği bir yöntemdir. Bu yöntemlerle insanların dikkatini çekmek ve kendisinin onlardan üstün olduğunu vurgulamaktadır. Böylece yaptıklarına başkalarının güç yetiremeyeceğini ima ederek kasabadaki insanlara karşı zafer kazandığını düşünmektedir. Aşağılık duygusundan kaynaklanan güvensizliği telafi etme çabasının altında ilgi görme ve saygınlık kazanma arzusu yatmaktadır. Fakat iç dünyasında kendisini saygı değer bulmamaktadır (May, 1939).

May'e göre Harold K., evliliğini dini ve ahlâkî zaferleri için bir basamak olarak kullanmak istemektedir. Nişanlısı kilisedeki görevine uygun bir eş adayı olmasa ve kendi başarılarına katkı sağlayacağına inanmasa muhtemelen onunla evlenmeyi düşünmeyecektir. O, evliliğini bencilliğine bir yatırım olarak kullanmak istemektedir (May, 1939).

Harold K. bencil hayat tarzından kaynaklanan güvensizliği telafi etmek için dini ve ahlâkî yöntemler kullanmakta fakat başarılı olamamaktadır. Onun yaşam tarzına bağlı olarak nevrotik kriz içinde olması kaçınılmazdır. May, Harold K. örneğinde olduğu gibi, bazı danışmanların nevrotiklerin dini bencil hayat tarzlarını güçlendirmek için kullandıklarını bilmediklerinden dolayı danışanına dini hayatından çıkarmasını tavsiye etmelerini eleştirmekte ve yanlış bulmaktadır. Bunun yerine psikoterapistler danışanlarından olan sağlıklı dindarları sağlıklı dindarlığa yönlendirilerek hayatlarında iyileşmeyi sağlayacak dönüşümleri gerçekleştirmelerine yardımcı olmalıdır. Bu kişiler sağlıklı dindarlığa geçişle problemlerinin üstesinden gelmeyi sağlayacak güven ve cesareti kazanacaklardır. Böylece egoları diğer insanları karşısına alma yerine kendini faydalı işlere ve Tanrı'ya adayacaktır (May, 1939).

May, Harold K. üzerinde yaptığı çalışmalar sonucu ondaki sağlıklı dindarlığın diğer insanlarla kendisi arasında bir en-

gel oluşturduğunu ortaya çıkarmıştır. Çünkü sağlıklı dindarlık için gerekli olan diğer insanlarla iletişim, sevgi, saygı ve fedakârlık gibi erdemler onun hayatında etkin değildir. Hâlbuki büyük dini liderlerin hayatına baktığımızda cemaatlerine, insanlara karşı bencil ve yüzeysel yaklaşımlardan kaçınmayı ve derin bağlılıklar kurmalarını tavsiye ettiklerini görmekteyiz. Bu bağlamda Harold K.'nın sağlıklı dindarlığı onun diğer insanlara olan bağlarını zayıflatıp izole bir hayat sürmesine neden olmaktadır.

May'e göre Harold K.'nın sağlıklı dindarlığı onu cesaretini kırıp korkaklığa yönlendirmektedir. Bu durumdan kurtulmak için ego yanlış güvenlik yöntemleri kullanarak korkuya karşı geçici ve anlık yatıştırıcılar geliştirmektedir. Kişi zafer elde ettiğini sanırken nevrotik bir yıkıma maruz kalmaktadır. Sonuç olarak sağlıklı dindarlık Harold K. örneğinde olduğu gibi kişinin hayatında verimsizlik, güvensizlik ve korkuya neden olmaktadır (May, 1939).

May'e göre din, bireye yaşam zevki, paylaşma duygusu, bencillikten uzaklaşma ve Tanrı'ya güveni kazandırıp hayatı verimli kılmayı amaçlarken sağlıklı dindarların dini bencil yaklaşımlar ve telafi mekanizması olarak kullanmaları gibi nedenler dolayısıyla dinin amacından uzaklaşmaları onları mutsuz edip hayata bağlılıklarını zayıflamaktadır (May, 1939).

Görüldüğü gibi May, henüz varoluşçu psikolojiyi benimsemiştiği yıllarda terapide danışana özgür iradesini kullanma becerisini kazandırmanın yanında Freud, Adler, Jung ve Rank gibi psikologların yaklaşımlarından kendine özgü bir yöntem geliştirip uygulamıştır. Bu dönemdeki yaklaşımlarında hayatın anlamını vurgulamasına rağmen henüz terapide yeterince kullanmadığı görülmektedir. Fakat onun bu vaka örnekleri psikolojik ve dini problemlerin işbirliğini ortaya çıkarma, psikolojik problemlerin maske takarak dini görünüm altında ortaya çıkışlarını veya din kaynaklı problemlerin insan psikolojisine olumsuz yansımalarının tespiti açısından önem arz etmektedir.

Rollo May Psikolojisinde Kişilik

May'ın kişilik konusundaki düşüncelerinin gelişimini daha iyi anlamak için iki evreye ayırmak gerekir. Varoluşçu psikoloji ortaya çıkmadan önceki evrede hocası Paul Tillich aracılığıyla tanıdığı varoluşçu felsefeden yararlanmanın yanında dönemin etkin psikolojik yaklaşımlarının etkisinde kaldığı görülmektedir. Bu dönemde kişilik konusunun ilgi görmesi ve S. Freud, C. G. Jung, A. Adler, O. Rank gibi psikologların gündemde olması May'ın kişilik konusuna yaklaşımlarını etkilemiştir. 1939 yılında yayınladığı ve kişiliği bir konu olarak ele alıp incelediği tek eseri olan *The Art of Counseling: How to Gain and Give Mental Health* adlı eserinde bu durum açık bir şekilde görülmektedir. May, bu eseri dışında kalan çalışmalarında kişiliğe dair yaklaşımlarda bulunmakla birlikte müstakil bir başlık altında ele almamıştır.

Varoluşçu psikolojiyi benimsemesinden sonrasını kapsayan ikinci evrede kişiliği varoluşçu kavramlarla değerlendirmeye ve varoluşu onaylama düzeyiyle ilişkilendirerek ele almaya başlamıştır. Fakat her iki evre incelendiğinde May'ın görüşlerini tutarlı bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir.

1. May'ın Varoluşçu Psikoloji Öncesi Kişilik Yaklaşımı

May, bu evrede dönemin kişilik yaklaşımlarından yararlanmakla birlikte kişilik konusunda varoluşçu psikoloji sonrasına ait bakış açısına yakın olan kendine özgü bir yaklaşım sergilemiştir. Bu dönemde kişiliği toplumla uyum sağlamış, dini gerilime sahip bireyin özgür iradesine bağlı tercihleriyle sürekli gerçekleşen dinamik bir süreç olarak tanımlamaktadır (May, 1939). Görüldüğü gibi May, henüz varoluşçu psikolojiye bağlı olmadığı bu dönemde varoluşçu psikolojiye yakın olmanın yanında tanımının kapsamına dini gerilimi ekleyerek kendine özgü bir kişilik tanımı yapmıştır.

2. Kişiliğin Temel İlkeleri

May, varoluşçu psikoloji öncesi dönemde kişiliğin dört temel ilkesi olduğunu belirtip bunları; özgür irade, bireyin evrende biricik olması (kendine özgü olmak), sosyal uyum ve dini gerilim olarak sıralamakta ve sağlıklı bir kişilik için bu dört ilkenin istenilir şekilde işlevsel olmasını zorunlu görmektedir.

2.1. Özgür İrade

Rollo May, kişiliğin temel ilkelerinden biri olarak gördüğü özgür irade konusunu Freud'un kişiliğe yaklaşımıyla ilişkilendirerek ele almaktadır. Önce Freud'un kişiliğin anlaşılmasına yaptığı katkılara değinmekte ve daha sonra ona katılmadığı noktaları belirtip Freud'a eleştiriler yöneltmektedir. May'e göre Freud'un kişilik konusuna en büyük katkılarının başında "bilinçaltının derinliği" keşfederek kişiliğin sanıldığından daha geniş olduğunu ortaya çıkarması gelmektedir. Bunun yanında cinselliği merkeze alan dürtüsel yaklaşımı, cinselliği yok sayıp insan doğasından uzaklaştırabileceğinin düşünüldüğü viktoryen döneme bir tepki olmanın yanında insanın kirli ve kötü yönlerini ortaya çıkarmıştır (May, 1939).

Rollo May'e göre analitik bir dahi olan Freud'un bir başka keşfi olan bastırma mekanizması insanın iç dünyasında kendisine karşı dürüst olmadığını göstermektedir. Psikanalizin insanın karanlık bilinçaltındaki içeriğin makul bir şekilde ele alınabileceğini ve kişilik konusunda bilinçli benlikten çok daha fazlasını dikkate almamız gerektiğini öğretmiş olmasını kişiliğin anlaşılmasında önemli bir aşama olarak değerlendirmektedir (May, 1939).

May, Freud'un katkılarını ele aldıktan sonra onun kişiliğe dair problemleri sebep-sonuç ilişkisiyle ele alan determinist yaklaşımı benimsemesini eleştirmektedir. Freud id kökenli dürtünün tatmin edilmeyip bastırıldığında bilinçaltındaki gerilimin nevroza neden olduğunu ileri sürüp tedavi için süreci tersine çeviren bir yöntem geliştirmiştir. Onun tedavi yöntemi nevrotik belirtiye dikkat edip izini sürmek, baskıyı kaldırarak açığa çıkmasını sağlayıp bireye yardımcı olmaktır. May, bu yöntemi yararlı bulmakla birlikte kişiliği mekanikleştirmesi ve insanı dürtülere kurban edip kurtuluşun dürtülerin ifadesinde bulunduğunu savunmasını özgür irade açısından tehlikeli bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Böyle bir yaklaşım insanın özgür iradesini ve sorumluluğunu yok edip, hırsızın "ben değil açlığım elmayı çaldı" diyerek sorumluluğunu reddetmesine yol açmaktadır (May, 1939; May, 1966).

May'e göre tüm psikoterapi yaklaşımlarındaki temel varsayımlardan biri, hastanın sorumluluğunu er ya da geç kabul etmesi gerektiğidir. Bu nedenle insanı sorumluluktan mahrum eden determinist yaklaşım insanın ruhsal sağlığını olumsuz etkilemektedir. May, tecrübelerine dayanarak nevrotiklerin çoğunlukla yaşadıkları zorlukların sorumluluğunu ebeveynlerine, yetiştikleri çevreye veya ilişkili oldukları diğer kişilere yükleyip onları suçladıklarını belirtmektedir. Çünkü nevrotiklerin kendi sorumluluklarını kabul etmeleri halinde nevrozun üstesinden gelmek için adım atmaları gerekmektedir. Özgür irade ve sorumluluk diğer faktörlerden kaynaklanan olumsuzluk-

ların aşılması sağladığı için kişiliği etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. (May, 1939).

May, determinist yaklaşımın insanın sorumluluğunu yok ettiği konusunda bir danışanı ile arasında geçen diyalogu ve konuyla ilgili izlenimlerini şöyle aktarmaktadır: "Kısa süre önce orta yaşlarda, bir köyde işletmeci olarak hayatını sürdüren nevrotik bir danışanımla yaptığımız görüşmede kendisinin büyük bir coşkuyla maymunlar üzerinde yapılan araştırmalardan Pavlov'un köpekler üzerindeki çalışmalarından yola çıkarak determinizmi savunduğuna tanık oldum. Bir kişi yaşamının mekanik bir döngü içinde gerçekleştiğini savunuyorsa bunun altında başka nedenler olduğundan emin olabilirsiniz. Muhtemelen sorumluluğunun verdiği rahatsızlıktan ve nevrotik sıkıntılarından kendini kurtarmaya çalışmaktadır. Danışanım geçmişine dair verdiği bilgilerde üniversiteden mezun olduktan sonra bir dizi işte başarısız olduğunu, lise yıllarından bahsetmekten utandığını, yalnızca üniversite eğitiminde biraz iyi olduğunu anlatmıştı. Bu danışanım, kendi hayatında başarısız olduğu sürece determinizme inanmak zorunda kalmaktaydı. Çünkü onun bahanesiydi ve onu başarısızlık duygusunun ağır yükünden kurtarmaktaydı. Determinizme sığınması aynı zamanda kendi başarısızlıklarıyla ilgili olarak bilinçaltında yaşadığı suçluluk duygusundan kurtulmaya çalıştığını göstermekteydi. Görüldüğü gibi determinizm nevrotik bahaneler üretilmesine ve ruh sağlığının bozulmasına neden olmaktadır. Bozulan ruh sağlığı ise kişinin özgür iradesi ve sorumluluğunu yeniden kazanmasıyla düzeltilmektedir" (May, 1939).

May'e göre, kişiliğin temel ilkesi özgür iradedir. Çünkü özgür irade insanı hayvanlardan ayırmakta, hayvanları köleleştiren etki-tepki zincirini kırma yeteneğini kazandırmaktadır. Sağlıklı bir ruh yapısı karar vermeyi gerektiren durumlarda seçeneklerden birini özgürce tercih etmek ve sorumluluğu üstlenmekle kazanılmaktadır. Özgür irade ve sorumlulukla ruh sağlığı arasında olumlu ve karşılıklı bir ilişki bulunmaktadır. Özgür irade ve sorumluluk ruh sağlığını korurken ruhsal sağlık da

özgür iradeyi güçlendirmektedir (May, 1939). May özgürlüğü varoluşçu psikoloji öncesi ve sonrası dönemlerinde önemli görmekte ve psikolojik yaklaşımının merkezine koymaktadır. Varoluşçu psikoloji öncesi özgürlüğü tercih ve sorumluluk açısından ele alırken varoluşçu psikoloji sonrası kutsal metinlerde geçen Adem ve Havva kıssası ile ilişkilendirip, insanın cennetten çıkmasıyla gerçekleşen ilk kazanımının özgür irade olduğunu savunmakta ve insan olmanın ilk şartı olarak görmektedir.

2.2. Bireyin Evrende Biricik Olması (Kendine Özgülük)

May, kişiliğin ikinci temel ilkesi olarak bireyin evrende biricik olmasının (kendine özgülük) farkına varıp onaylamasını göstermektedir. Ona göre nevrotikler evrende biricik olmalarının farkına varamadıkları için kendilerine özgü birey olmayı gerçekleştirememektedir. Bu nedenle sağlıklı bir kişilik için bireyin kendine özgü kişilik geliştirmesi şarttır. Bunu başaramayıp dışarıdaki başka bir kişiliğe yönelmesi problemler doğurmaktadır. Çünkü insan ne kadar isterse istesin başka bir kişiliğin özünü kesinlikle kendisinde gerçekleştiremez. Kişiliklerin her biri diğerinden farklı olup dünyada insan sayısı kadar kişilik vardır. Ruh sağlığı için birey bu çeşitliliği ve kendisinin diğerlerinden farklılığını kabul etmesi gerekir. May'e göre kişiliğin bu ilkesi bireyin Tanrı'nın kendisini herkesten farklı yaratıp benzersiz olduğunu parmak uçlarına işaretlemesini idrak etmesiyle gerçekleşmektedir. Birey bunu yapamadığında danışman kişiye Tanrı'nın istediği gibi olmasına yardımcı olmalıdır. May'e göre bireyin kendine özgü bir kişiliğe sahip olduğunu keşfetmesi aynı zamanda içinde yaşadığı toplumu keşfetmesi ve Tanrı'yı bulması anlamına gelmektedir. Bu nedenle psikoterapide kişiye toplumla bütünleşmesinde, Tanrı'yı bulmasında ve kendine özgülüğünü keşfetmesinde yardımcı olunarak ruh sağlığına kavuşması sağlanmalıdır (May, 1939).

May'e göre gençler kendileri gibi olmayı beceremeyip başkalarına ait roller oynamaya çalışınca kendilerini kaybetme tehlikesine karşılık korunma amaçlı içsel bir korkuya kapılmakta

ve kendilerine özgü olmayı başaramadıkları için alkol kullanımı gibi olumsuz davranışlara yönelmektedir (May, 1939).

May, kendine özgü olma konusundaki en iyi yaklaşımı C. G. Jung'un sergilediğini düşünmektedir. Jung'un kişiliğin içe ve dışa dönüklük boyutları arasında her bireyin kendine özgü kişilik oluşturmaya gerektiğini vurgulamasını önemli bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Jung'tan aktardığı "Herkes kendi yaşam formunu taşır ve bu formun yerini başka kimsenin dolduramaz." cümlesini önemli bir tespit olarak görmektedir (May, 1939). Görüldüğü gibi May, varoluşçu psikoloji öncesi evrede kişiliğin temel ilkelerinden birisi olarak gördüğü kendine özgü olmayı Jung'un bakış açısına uygun olarak ele almaktadır.

2.3. Sosyal Uyum.

May, sosyal ortamdan bağımsız bir kişilik geliştirilemeyeceğini belirtip, sağlıklı bir kişilik için sosyal uyumu şart koşturmaktadır. Sağlıklı kişiliklerin diğer insanlarla uyum içinde yaşadığını belirten May, nevrotiklerin temel özelliklerinden birisi olarak sosyal uyumsuzluğu göstermektedir. Tecrübelerine dayanarak nevrotiklerin insanlardan izole bir hayat tarzını tercih ettiklerini ve diğer insanlara karşı düşmanca duygular taşıdıkları için kendilerini güvensiz hissettiklerini belirtmektedir. Nevrotik bir danışanın kendisine tatilini akrabalarından uzak yerlerde geçirdiğini ve daha sonra "Kimseye asla güvenmem" dediğini aktaran May, danışanın ifadelerini nevrotik tutumun yansıması olarak değerlendirmektedir. Ona göre, toplumdan uzaklaşıp yalnız kalan kişi dağın tepesinde tek başına yaşayan makineli bir tüfek gibi kendini toplumdan izole ederek ruhsal sağlığını yitirmektedir (May, 1939).

May'e göre sosyal uyum konusunun önemini fark eden ilk psikolog Alfred Adler olup, bu yüzyılın başlarındaki erken dönem psikolojik çalışmalarında diğer insanlarla uyumlu ilişkiler kuramayan kişilerin nevrotikleştiğini keşfetmiştir. May, çocuğun doğum sonrası ailenin bakımı olmadan hayatta kalamaya-

cağını ve kişiliğinin içinde yaşadığı toplumla ilişkili olduğunu ileri sürmektedir. Her birey geçmişte olduğu gibi yaşadığı anda çok sayıda kişiye bağımlıdır. İnsan hayata dair kazanımlar elde etmek için diğer insanlarla etkileşime muhtaçtır. Adler, bu karşılıklı bağımlılığın kaynağını sevgi ve akıl olarak görmesine karşılık bireyin başkaları üzerinde üstünlük elde ederek tehdit edilemeyecek güvenli bir pozisyona ulaşmak isteyen güç arzusunun kişiyi rekabet, hırs ve kibirle kandırıp sosyal dayanışma ağından kopardığını ileri sürmüştür (May, 1939).

May, Adler'in güç arzusunun kaynağı olarak gördüğü aşağılık duygusunun evrenselliğine, insanlar arası ilişkilerdeki ve uygarlığın gelişimindeki rolüne dair görüşlerine katılmaktadır. Aşağılık duygusunun kökleri, etrafındaki yetişkinlerin güç kullanmalarını gören bebeğin kendisinde hissettiği yetersizliğe dayanmaktadır. Bu durum insanın gelişimi için de geçerli olup ilkel insan hayvanlara karşı mücadelesinde fiziksel yetersizliğini zihinsel olarak telafi etmesi gereği duymuştur. May'e göre herkes sahip olduğu için aşağılık duygusu normal bir duygudur. Çünkü aşağılık duygusu prestij arzusuna bağlı olarak, insanı motive edip sosyalleşmesine katkıda bulunmaktadır. Burada sorun, aşağılık duygusundan kurtulma çabaları sonrası ulaşılan gücün insanların refahı yerine anti-sosyal çabalara dönüşmesinden kaynaklanmaktadır. Normal gücün insanların yararına kullanılması sosyal uyuma katkıda bulunurken, güvensizlikten beslenen nevrotik gücün diğer insanları aşağılama ve onlar üzerinde tahakküm oluşturma yönünde kullanılması sosyal uyumu bozmaktadır (May, 1939). Görüldüğü gibi May, varoluşçu psikoloji öncesi dönemde kişiliğin temel ilkelerinden birisi olarak gördüğü sosyal uyumu Adler'e ait kavramlarla ele alıp değerlendirmektedir.

2.4. Dini Gerilim

May, kişiliğin dördüncü temel ilkesi olarak gördüğü dini gerilimi suçluluk duygusu ile ilişkilendirerek ele almaktadır. Bazı psikoterapistlerin ruhsal rahatsızlıkların kaynağı olarak

suçluluk duygusunu görüp tümüyle yok etmeye dönük girişimlerini asla gerçekleştirmeyecek beyhude bir çaba olarak değerlendirmekte ve dinin suçluluk duygusunu artırdığını iddia edip değersizleştirmelerini eleştirmektedir.

May, aşırı suçluluk duygusuyla nevrotiklik arasındaki ilişkiyi kabul etmekte ve bazı din adamlarının suçluluk duygusuyla baş etmek için aşırı olumsuz davranışlar sergilemelerini eleştirip konuyla ilgili olarak 27 yıldır günahlarından arınmak için her gün obsesif şekilde kendisini kızgın demirle dağlayan bir papazı örnek olarak göstermektedir (May, 1939). Bu tür olumsuzluklara karşılık suçluluk duygusunu insanın psikolojisinin tamamlayıcı bir parçası olmanın yanında diğer duygularla ilişki bulmakta ve sağlıklı kişilik için gerekli görmektedir. Ona göre, klasik mitoloji literatüründe suçluluk duygusu hayata anlam katan evrensel bir duygu olarak değerlendirilmekte ve önemli şahsiyetlerin hayatı incelendiğinde suçluluk duygusunu ortalama kişilere göre daha canlı hissettikleri görülmektedir (May, 1939).

May, insanda bulunan çok sayıdaki gerilimler yanında dini bir gerilim olduğunu ve nihai gerilim olarak adlandırdığı bu gerilimin insanın Tanrı'yla ilişkisinden kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre sınırlı, bağımlı ve mükemmel olmayan insan mükemmeli aramakta bunu ancak Tanrı'yla kurduğu ilişki sayesinde tecrübe etmektedir. İnsanın mükemmel olmadığı halde mükemmel olan Tanrı'yı tecrübe etmesi dini bir gerilime neden olmaktadır. Gündelik hayattaki davranışlarında her zaman tasavvur ettiği Tanrı'ya göre davranmayıp kendi bencilliğine göre davranması ise dini açıdan suçluluk duygusuna (günah) neden olmaktadır (May, 1939).

May, insanın Tanrı'yla ilişkisi sonrası ortaya çıkan dini gerilim ve suçluluk duygusunu görmezden gelip kişiliği yalnızca insan doğasıyla sınırlayan yaklaşımlarının yetersiz kalacağını ileri sürmekte ve dinin insandaki suçluluk duygusunu artırdığını varsayarak insanı dinden uzaklaştırmaya çalışan terapistleri dinin değerini kavrayamamakla eleştirmektedir. May,

sağlıklı bir kişilik için bireyin Tanrı'yla yaratıcı bir bağının olmasını ve iç dünyasında Tanrı'ya ait sesi duymasını kaçınılmaz bir ihtiyaç olarak görmektedir. Ona göre kişinin nevrotik suçluluktan kurtulmasının ve kendini kabul etme cesareti sergilemesinin yolu doğasında bulunan dini gerilimi onaylamasından geçmektedir (May, 1939).

May, suçluluk duygusunun aşkın bir boyut kazanıp insanın yaratıcılığını artırdığını belirtip, sanatçılardaki suçluluk duygusuyla dindarlardaki suçluluk duygusu arsında ilişki kurmaktadır. Ona göre kişilikte bütünlük sağlandığında suçluluk duygusu aşkın bir boyut kazanıp yaratıcılığı artırmaktadır. Sanattaki aşkın boyutu sanatçının eserini ortaya koyarken kendinden geçmesi (trans) olarak değerlendiren May, yaratıcı sanatçıların bu evrede farklı bir boyuttan dalgaların gelip eylemlerini yaratıcı kıldığını hissettiklerini aktarmaktadır. May'e göre eser tamamlandığında sanatçıda iki tür duygu ortaya çıkmaktadır:

Katarsis: Sanatçı yaratıcı eylemi sonrası istediği performansı sergilemiş, ortaya koyduğu eserinden dolayı rahatlayıp mutlu olmuştur.

Suçluluk: Eserini yeterli düzeyde bulmayıp, istediğini ortaya koyamadığı ve iyi performans sergilemediğini düşündüğünde ise iç dünyasında suçluluk hissetmiştir.

May, ikincisini sanatçı açısından önemli ve saygıdeğer bulmaktadır. Çünkü buradaki suçluluk duygusu sanatçının güzeli yakalama arzusundan kaynaklanmakta ve büyük sanatçılar bu tür suçluluk duygusu krizlerini sıkça yaşamaktadır. May, sanatçının güzeli yakalayamadığında yaşadığı suçlulukla, dindarın Tanrı'nın istediği gibi olamadığını düşünüp suçluluk duygusu yaşaması arasında benzer bulmaktadır (May, 1939).

May'in din ve psikoloji arasındaki çatışmaların yoğun olduğu bir dönemde dini gerilimi kişiliğin temel ilkelerinden görmesi ve psikoterapide bu ilkenin dikkate alınmasını önermesi önemli bir yaklaşımdır. Ayrıca din ve suçluluk duygusuna

olumlu yaklaşım insanın gelişimine olan katkısını vurgulaması May'e özgü bir yaklaşım olarak dikkat çekmektedir.

3. Sağlıklı (Normal) ve Sağlıksız (Nevrotik) Kişilik

May, sağlıklı (normal) ve sağlıksız (nevrotik) olmak üzere iki kişilik tipi belirlemiş ve çalışmalarında bu kişilik tiplerine sıklıkla göndermeler yapmıştır. Bu nedenle onun kişilik tipleri konusundaki görüşlerinin bilinmesi kişiliğe dair yaklaşımının anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

May'e göre kişilik sürekli yaşanan gerilimlerden beslenerek gelişmekte fakat kişilikte gerilimlerin uyumlu şekilde ayarlanıp dengelenmesi veya dengelenememesi kişiliğe yansımaktadır (Boeree, 2006). Gerilimlerin uyumlu şekilde ayarlanması sağlıklı kişiliğe, dengelenememesi ise sağlıksız kişiliğe neden olmaktadır. Kişilikte yaşanan çok sayıda gerilim bulunmasına karşın en önemlilerinden başında bencillik ve sosyal ilgi arasında yaşanan gerilimle, kişinin ne olduğu ve ne olmak istediği arasında yaşanan gerilim bulunmaktadır (May, 1939).

May kişilik problemlerinin kaynağı olarak gerilimlerin ayarlanmasında yaşanan yetersizliği görmektedir. Çünkü gerilimler arasında uyumlu bir dengenin kurulamaması kaygı ve korku gibi olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu durum sağlıklı bir kişilik gelişimini engellemektedir. Kısaca sağlıklı kişilik gerilimlerin ayarlanmasından geçmektedir. Gerilimlerin ayarlanamaması nevrotik eğilimlere, bu eğilimler de zamanla nevrotik çöküşe neden olmaktadır (May, 1939).

May'e göre hiç bir kimse mükemmel olarak sağlıklı bir kişiliğe sahip değildir. Herkes yaşadığı zorluklara bağlı olarak bazı nevrotik eğilimlere sahiptir. Sağlıklı kişilikle sağlıksız kişilik arasındaki bir diğer fark bu eğilimlerin yönetilmesinde ortaya çıkmaktadır. Sağlıklı kişilik nevrotik eğilimlerini yönetmeyi başarırken, nevrotik kişilik bunu başaramamaktadır (May, 1939; May, 1940).

May, sağlıklı ve sağlıklı kişilikleri nevrotik eğilimlerin yönetimi açısından kıyaslamak için sınava hazırlanan öğrencileri örnek göstermektedir. Her sınav öncesi öğrencilerin nevrotik eğilimler yaşadığını belirten May, sağlıklı kişiliğe sahip öğrenciler sınava hazırlanıp nevrotik eğilimleriyle baş ederken; nevrotik kişiliğe sahip öğrenci yaşadığı sınav gerilimini sınav sabahı rahatsızlanıp sınava girmeyerek gidermeye çalışmaktadır. Fakat geliştirdiği bu yöntem problemi büyütüp çıkmaza sokmaktadır. May'e göre nevrotiklik biyolojik olmaktan çok ruhsal kaynaklı bir rahatsızlıktır. Bu nedenle nevrotik kişiliğe sahip öğrencinin sınav sabahı rahatsızlığı biyolojik kaynaklı olmayıp sınava karşı olumsuz tutumlarından kaynaklanmaktadır (May, 1939).

May'e göre gerilimleri ayarlama iç dünya mı yoksa dış dünya mı önemlidir tartışmalarında giderek dış dünya önem kazanmaya başlamıştır. Fakat kişilikte dış dünyayı öne çıkarıp içselliği zayıflatan ya da içselliği önemseyip çevreyi zayıflatan bir ayarlama sıkıntılara neden olmaktadır. Ona göre kişilik bireyin dış dünyayı kendine göre özümsemesiyle oluştuğu için kişilik gelişiminde her ikisinin de önemi büyüktür. Bu nedenle ikisinden birinin daha önemli olduğu yönündeki tartışmaları gereksiz bulmaktadır (May, 1939).

May, çocukların özgür kararlar alıp sorumluluklarını üstlenmeleri için anne ve baba yaklaşımının önemini vurgulamaktadır. Ona göre anne-baba çocukları hakkında tek yönlü kararlar alma yerine ortaklaşa kararlar alıp onların özgür iradelerini kullanma ve sorumluluk bilinci kazanmalarına katkıda bulunmalıdır. Bu durum gerçekleşmediğinde nevrotik eğilimler başlamakta ve çocuklar sağlıklı bir kişilik geliştirememektedir. Özgür iradesini yeterince kullanamayan ve çevresine bağımlı kalan çocuklar sorumluluk duyguları gelişmediği için kendi sorumluluklarını anne-babaya veya çevreye yüklemeye eğilimi taşımaktadır (May, 1939).

Görüldüğü gibi May, varoluşçu psikoloji öncesi Freud, Adler, Jung ve Rank'ın yaklaşımlarından yararlanarak kendine özgü bir kişilik yaklaşımı geliştirmiştir.

4. Rollo May'in Varoluşçu Psikoloji Sonrası Kişiliğe Yaklaşımı

May, varoluşçu psikolojiyi benimsedikten sonra düşüncelerinin çoğunu varoluşçu psikolojideki kavramlarla ifade etmeye başlamıştır. Örneğin kişiliğin temel ilkelerinden saydığı bireyin kendine özgülüğünü fark etmesini varoluşun *eigenwelt* boyutu, yaşadığı toplumla uyumlu olmasını varoluşun *mitwelt* boyutu içinde ifade etmeye başlamıştır. Benzer yaklaşımını din konusunda sürdürmüş, varoluşun boyutlarını dinin gerçekleştirmek istediği amaçlar olarak değerlendirip varoluşu onaylamaya dini bir anlam yüklemiştir. Bu dönemde yine psikolojik yaklaşımlarını desteklemek için dini referans almayı sürdürmüştür.

Varoluşçu psikologlar kişilikle ilgili kuramlar geliştirmeyip, geliştirilen kuramları genel geçer kurallar koymaları ve kişiliği kuramsal çerçeveye sınırlandırmaları nedeniyle eleştirmişlerdir. Onlara göre kişilik evrende bir benzeri olmayan bireyin her an özgür iradesiyle yaptığı seçimlerle gerçekleşen dinamik bir süreçtir. Bu nedenle geliştirilen kişilik kuramları bünyelerinde tüm insanların kişiliklerini açıklamaya dönük genel geçer yaklaşımlar barındırdıkları için bireyin evrende biricik olmasını, özgürlüğünü ve kişiliğin dinamik yapısını dikkate almamaktadır. Varoluşçu psikologlar kişiliği etkilediği düşünülen faktörlerden daha fazla bir şey olduğunu kabul etmişlerdir.

May, varoluşçu psikolojiyi benimsedikten sonra kişiliği insanın doğasında var olduğunu ileri sürdüğü fenomenlerle ilişkilendirerek ele almıştır. Kişiliğin dinamik yapısı ve farkına varılamayan gizli yönlerinin olması nedeniyle sınırlandırılmasını uygun bulmamasına karşın insanın var oluşuyla ilgili gördüğü fenomenlerin sınırlı olduğunu düşünmektedir. Ona göre insan bilincinin kendisini bilmesiyle ortaya çıkan sınır bilinci

insanın varoluşunu fark etmesini sağlamakta, sınırlama ve genişleme birlikte gerçekleşmektedir (May, 1981). Örneğin, May psikolojisinde merkezi konuma sahip olan özgürlük genel anlamda kaderle sınırlanmış olmakla birlikte, kaderle genişleyip gerçekleşmektedir. Gündelik hayatta ise başkalarının özgürlükleriyle sınırlanmakta fakat kişi başkalarının özgürlüğünü fark ettikçe kendi özgürlüğü daha da genişleyip güçlenmektedir (May, 1981).

May kişilikle ilişkili gördüğü özgürlük, sorumluluk, sevgi, cesaret, suçluluk, ölüm vb. fenomenlerin analizini yaparken, kişilik üzerindeki etkilerine değinmekte ve bireyin bunlara karşı tutumuna bağlı olarak kişiliğinin sağlıklı olmasına veya nevrozlaşmasına neden olduğunu ileri sürmektedir. May'ın kişilik açısından önemli gördüğü fenomenlerin başında var olmak gelmektedir.

5. Var olmak

May, var olmak konusunda bağlı olduğu psikoloji akımının yaklaşımını benimsemekte ve insanı bir varlık olarak analiz ederek anlamaya çalışmaktadır. Varoluşçular insanın varoluşunu ayırt etmek için *dasein* terimini kullanmıştır. Orada olma anlamına gelen *dasein*; da (orada) ve *sein* (olmak) kelimelerinin bileşiminden oluşmaktadır. İnsan için kullanıldığında var olan ve gerçekle ilgili bir duruş sergileyen anlamına gelmektedir. Varoluşçulara göre insanı diğer varlıklardan ayıran en önemli özelliği kendi varlığının farkında olmasıdır (May, 1983). Varoluş birbirleriyle ilişkili ve eşzamanlı gerçekleşen üç boyuttan oluşmaktadır.

5.1. Umwelt: Doğum, ölüm gibi olguların yanında yaşam için gerekli olan açlık, susuzluk ve uyku gibi biyolojik dürtüleri içeren doğa yasalarının geçerli olduğu dünyadır (May, 1983). İnsanoğlu bu dünyadan bağımsız yaşayamaz ve onunla olan ilişkisi uyum üzerine kurulmuştur. Bu nedenle *umwelt*le uyumlu yaşamının yollarını aramalıdır (Feist-Feist, 2006). May, varo-

luşun umwelt boyutunda determenist kuralların geçerli olduğunu kabul etmektedir. İnsan hayatında umweltsi önemsemekle birlikte insanın varoluşunu açıklamada tek başına yetersiz bulmaktadırlar. Bu nedenle May, insanı güdü merkezli açıklayan psikanalizi, insanla hayvanı aynı kefeye koyan biyolojik yaklaşımı ve insanın davranışlarını anlamak için çevresel uyarcıları temel alan davranışçılığı eleştirmektedir (May, 1983).

5.2. Mitwelt: Bireyin ilişki kurma ihtiyacını karşılayan sosyal dünyasından oluşmaktadır. May'e göre hiç bir kimse diğer insanlardan uzak kalarak anlamlı bir hayat yaşayamaz. Mitwelt ve umwelt arasındaki fark aşkla seks arasındaki fark gibidir. Kişi karşısındakini yalnızca seks aracı olarak görüyorsa umwelt boyutunda, karşısındakine bağlılık gösterip ona koşulsuz sevgi ve saygı duyuyorsa mitwelt boyutunda yaşamaktadır (May, 1983; Feist-Feist, 2006).

Mitwelt insana özgü bir boyut olup onu hayvanlardan ayırmaktadır. İnsanların oluşturduğu grup ile hayvanların oluşturduğu sürü arasındaki fark mitwelten kaynaklanmaktadır. Bireyin varoluşun mitwelt boyutunda oluşturduğu karmaşık iletişim ağı onun anlam dünyasına yansımaktadır. Bu nedenle birçok konuda olduğu gibi insanın anlam dünyası için de varoluşun mitwelt boyutu gereklidir. İnsan bir başkası olmadan değerleri, sevgiyi, yardımlaşmayı ve kötülüğü anlayamaz. İnsanın mitwelte bağlı ilişki üzerine kurulmaktadır. İlişkinin özünde ise etkileşime bağlı değişim bulunmaktadır. İlişkiyle gerçekleşen etkileşim sonrası insanın bilincinde karşısındakinden etkilenmeye bağlı değişim gerçekleşmektedir (May, 1983).

5.3. Eigenwelt: Varoluşun eigenwelt boyutu bireyin iç dünyasından oluşmaktadır. Eigenwelt insanın kendine özgü potansiyellerinin farkında olması, varoluşunun merkezini bilmesi, doğal dünyaya uyum sağlayıp, sosyal dünya ile ilişki kurarken kendinin farkında olmasıdır. Eigenwelt insanın ilgi, istek ve ihtiyaçlarını doğru belirlemesini sağlamaktadır. İşlevini yerine getiremediğinde insanda boşluk duygusu ve kendine yabancılaşma ortaya çıkmaktadır (Feist-Feist, 2006). İnsan için gerçekliği oluşturan dünyanın temelinde eigenwelt

bulunmaktadır. İnsanın umwelte uyumu ve mitweltle olan ilişkisinin temelinde eigenwelt bulunmaktadır (May, 1983).

May'ın eigenwelte bakışı Erikson'un kimlik yaklaşımına benzer görünmesine karşılık farklılıklar göstermektedir. Çünkü Erikson'un kimlik anlayışında diğer insanların düşünce ve davranışları önemli olup toplumun onayıyla ilişkilidir. May ise eigenweltsi insanın kendi düşünceleri ve öz-saygısı ile ilişkili bulunmaktadır. Ona göre toplumsal onaya dayanan öz-saygı toplumsal uyumun gelişmiş hali olup gerçek öz-saygı değildir (Yazgan İnanç, Yerlikaya 2013).

May'e göre sağlıklı bireyler her biri diğerinin varlığını gerektiren, iç içe geçmiş bu üç boyutu bir bütün halinde eşzamanlı olarak yaşamaktadır. Aynı anda doğal dünyaya uyum sağlayıp, toplumla ilişki kurarken kendi iç dünyalarının farkındadırlar. Bu üç boyutun anlamlı bir bütün oluşturmadığı durumlarda dasein gerçekleşmez. Örneğin, kişi mitweltle sağlıklı ilişkiler kurmayıp eigenwelte yoğunlaştığında veya mitwete yoğunlaşıp eigenweltsi ihmal ettiğinde varoluş gerçekleşmez (May, 1983).

May, varoluşun keşfini dinin amacı olarak görmektedir. Ona göre insanın doğayla uyumu, toplumla ilişkisi ve kendinin farkında olmasıyla gerçekleşen var oluşun keşfi doğal olarak insanı dine özgü olan anlam arayışına yönlendirmektedir. May'ın eserlerine bakıldığında varoluşun keşfi ile dinin özü olan iman eş anlamlı kullanıldığı görülmektedir (May, 1953). Varoluşu gerçekleştirememek hayatı anlamsızlaştırıp bireyi kendine, topluma ve doğaya yabancılaştırmakta ve ona yalıtılmışlık duygusu yaşatmaktadır. Bu durum çağın sorunu olarak tüm çağdaş toplumlardaki insanları olumsuz etkilemektedir (Feist-Feist, 2006).

6. Var Olmamak

May, insanın gelecekte bir anda var olmayacağını bilen özel bir varlık olmasını onu diğer canlılardan ayıran önemli özelliklerinden birisi olarak görmekte ve insanın var olmanın

ne anlama geldiğini anlayabilmesi için var olmamanın farkına varıp yüzleşmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü varoluş, var olmama ile gerçekleşmekte ve var olmama ortadan kalktığında varoluş anlamsız hale gelmektedir. Bu nedenle, birey ne kadar var olmamayı olumlar ve var olmamanın kaygısına direnir hafifletirse var oluşunu o kadar desteklemiş olmaktadır (May, 1983).

May, var olmama biçimlerini nevrotik ve sağlıklı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ona göre alkol ve madde bağımlılığı, cinsel sapkınlık ya da diğer zararlı davranışlar var olmama ile cesaretle yüzleşmeyen kişilerde var olmama deneyiminin nevrotik tezahürleri olarak ortaya çıkmaktadır (May, 1983). Bunlara karşılık var olmama biçimlerinin en sağlıklıları ve gerçek olanı ise ölümdür. May sağlıklı bir kişilik için ölüm farkındalığını önemsemektedir. May'ın varoluşçu düşüncedeki insanın ölüm karşısında aktif bir tavır takınması gerektiği görüşünü benimsemesi, mitolojik kahramanların ölüm karşısındaki tutumlarını ve dinlerin ölüme yaklaşımları bilmesi, davranışlarından edindiği izlenimler, diyalektik düşünce tarzına sahip olup var olma ve var olmama arasında ilişki kurması ve tüberküloza yakalandığı dönemlerde ölümün soğuk nefesini hissetmesi onun ölüm farkındalığı konusundaki duyarlılığını artırmıştır.

May, ölüm karşısındaki tutumları nevrotik ve sağlıklı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

6.1. Ölüme karşı nevrotik tutumlar

6.1.1. Yadsıma: May'e göre nevrotik tutumların başında insanın ölümü inkâr edip ölümsüzlük düşüncesi geliştirmesi gelmektedir.

6.1.2. Bastırma: Verdiği rahatsızlıktan kurtulmak için ölüm düşüncesini bilinçdışına itmesidir.

6.1.3. Pasif tutum: Kişi ölümü fark etmesine karşılık "nasıl olsa öleceğim dolayısıyla yapacaklarımın anlamı yok" düşün-

cesi geliştirip hayata karşı pasif bir tutum takınıp anlamsızlaştırması ve üretkenliğini engellemesidir.

6.1.4. Konformist tutum: May, ölümle yüzleşmemenin bir diğer nevrotik türü olarak konformist tutumu göstermektedir. Ona göre konformist tutum kişinin bireysel sorumluluğunu kullanma yerine, kolektif tepki ve tavırlara kendini kaptırıp benliğini, potansiyellerini ve kendine özgülüğünü kaybetmesidir. May, insanın ölümle yüzleşme cesareti gösterme yerine diğer insanların kolektif tepkilerine sığınarak var olmama kaygısını gidermeye çalışmasını nevrotik bir yönelim olarak değerlendirmektedir (May, 1983).

May'e göre ölüm karşısındaki nevrotik yönelimler kişinin öz-farkındalığını azaltıp sorumsuzca seçimler yapmasına ve ölüm kaygısından kaçmasına neden olmaktadır. Ölüm kaygısından kaçma boşluk ve umutsuzluk duygularına neden olup bireyin varoluşunu kısıtlamakta ve kişiliğini olumsuz etkilemektedir (May, 1983).

6.2. Ölüme karşı sağlıklı tutum

May, ölüme karşı sağlıklı tutumu insanın ölümle yüzleşerek varoluşunun her an yok olabileceğini fark etmesi ve ölümün yıkıcılığından kurtulup yapıcılığından yararlanarak hayatını anlamlı kılma çabası olarak tanımlamaktadır. Ona göre sağlıklı tutum ölümü yapıcı hale dönüştürüp yaşadığı her anı değerlendirme, ölmeden önce yapılması gerekenlere odaklanma, üretken olma ve hayata anlam katma gibi olumlu sonuçlarla sağlıklı kişiliğe katkıda bulunmaktadır (May, 1983).

May, ölümlü olmanın insana yalnızlığı deneyimleme imkânı sunduğunu, insanın tutkuyla sevmesinin temelinde ölümlü olmasının bulunduğunu belirtip, ölümü ebediyete uzanıp tutunamamanın bıraktığı tatlı hüznün olarak değerlendirmektedir. Kahramanlığın ölümlü olmaktan geçtiğini savunup, bu tezini desteklemek için kahramanlarının kendilerine verilen ölümsüzlüğü reddedip ölümlü olmayı tercih ettiklerine dair mitolojik örnekler vermektedir. Ona göre büyü ve doku-

naklı bir yanı olan ölüm sanat ve edebiyatı beslemiş, uygarlığın gelişimine katkıda bulunmuş (May, 1989) insana canlılık ve dinamizm katmıştır (May, 1991).

7. Kaygı

May, kaygıyı ontolojik, normal ve nevrotik olarak üçe ayırmaktadır.

7.1. Ontolojik kaygı: May, insanda ontolojik bir kaygının bulunduğunu belirtmekte ve bu kaygıyı "potansiyellerini açığa çıkarmak isteyen insanın içinde bulunduğu durum" olarak tanımlamaktadır. Potansiyellerin kaygısız açığa çıkmayacağını belirtip kaygıyı "deneyimin kendisi" ve "yokluk tehlikesi altında yeni bir varlık ihtimalinin bulunması" olarak nitelendirmektedir. Özgürlük ve ontolojik kaygıyı paranın iki yüzü gibi gören May, kişinin potansiyellerini açığa çıkarma özgürlüğü olmasa ontolojik kaygı yaşamayacağını ileri sürmektedir (May, 1950/a; May, 1981). Kierkegaard'ın kaygıyı "özgürlüğün baş döndürücülüğü" olarak tanımlamasını "özgürlüğün gerçeğe dönüşmesi öncesinin gerçekliği" şeklinde yorumlayıp (May, 1983) ontolojik kaygının kökeninde var olmanın yanında var olmama tehdidinin de bulunduğunu ileri sürmektedir (May, 1950/a; May, 1953).

May, yüzleşip kabul etmesi halinde ontolojik kaygının insana katkı sağlayacağını belirtip, insanın vahşi yaşamda kendini güvende hissetmek için geliştirdiği her şeyin temelinde kaygının bulunduğunu ve uygarlığın kaygı sonucu geliştiğini savunmaktadır. Ona göre, insanın ontolojik kaygı ile yüzleşmeyip yadsıması veya kaçması nevrotik eğilimlerin güçlenmesine neden olmakta ve kişiliğini olumsuz etkilemektedir (May, 1981). Ontolojik kaygının dayanılmaz ağırlığı ile yüzleşmemenin insanı nevrotikleştirdiğini ileri süren May, bunun bir sonucu olarak kişinin dogmatizmden kolektif faşizme varan birtakım yanlış yollara sürüklendiğini belirtmektedir. Ona göre Nazilerin peşinden giden yüz binlerce kişinin nevrotik davranışla-

ının altında ontolojik kaygı ile yüzleşememeleri bulunmaktadır (May, 1983). May, yaşadığımız çağda konformist tutumun ontolojik kaygıyı baskılayıp özgürlüğü kısıtlaması nedeniyle kaygının yapıcı gücünden yararlanamayan insanın yeni fikirlerle yapacağı açılımın istenilir düzeyde gerçekleşmediğini ileri sürmektedir (May, 1981).

7.2. Normal kaygı: May, normal kaygıyı tehditle orantılı, bastırma içermeyen, bilinç düzeyinde yapıcı bir şekilde yüzleşilen kaygı olarak tanımlamaktadır. Normal kaygı herkes için tehlikeli olan yangın, kaza vb. ile varlığının ve küçük düşürülme, değersizleştirilme vb. ile değerlerinin doğrudan tehdit altında olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ona göre, herkeste reddedilme ve küçük düşürülmenin yarattığı psikolojik zedelenmeler normal kaygının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. İnsanlar geliştikçe değerleri de değişmekte, her gelişim basamağındaki değişim normal kaygıya neden olmaktadır. Bu nedenle normal kaygı kaçınılmaz olup, içtenlikle kabul edilmesi gereken bir kaygıdır (May, 1953).

May'e göre normal kaygı hem yapıcı hem de yıkıcı olabilir. Yapıcı yönü uyarıcı olması, kişiye enerji ve hayata tat vermesidir (May, 1981). Düzeyinin artmasıyla ortaya çıkan psikosomatik rahatsızlıklar ve insanın paniğe kapılıp kontrolü kaybetmesi gibi olumsuzluklar ise normal kaygının yıkıcı yönünü oluşturmaktadır (May, 1981).

7.3. Nevrotik kaygı: May, nevrotik kaygıyı bastırılmış bilinçaltı çatışmalardan beslenen ve insanın kendine dair farkındalığını azaltan tehditle orantısız kaygı olarak tanımlamaktadır (May, 1953). İnsanın nevrotik kaygıdan kurtulması için terapide farkındalığın artırılmasını önermekte ve farkındalık arttıkça nevrotik kaygının yıkıcılığının ortadan kalkacağını belirtmektedir (May, 1953).

May, bireyin kaygıya yaklaşımı ile kişilik arasında ilişki kurmaktadır. Ona göre ontolojik kaygı ile yüzleşme ve normal kaygının düzeyini ayarlama sağlıklı kişiliğe katkıda bulunurken, ontolojik kaygı ile yüzleşmeme, normal kaygının dozunu

ayarlayamama ve nevrotik kaygı kişiliğin nevrotikleşmesine neden olmaktadır (May, 1950/a; May, 1950/b).

8. Benlik Bilinci

May'e göre birey olmanın ilk koşulu ve insanı diğer varlıklardan ayıran temel özelliklerden birisi benlik bilincidir. Benlik bilincinin cennetten çıkışla başladığını savunan May, benlik bilincini bireyin kendini dışarıdan başkalarının gözüyle görebilme yetisi olarak (May, 1953) tanımlamakta ve insanın bu yetisi sayesinde diğerleriyle empati kurduğunu ileri sürmektedir (May, 1953). Ona göre insanın benlik bilincinin gelişimi şu evrelerden geçmektedir.

8.1. Masumiyet evresi: Benliğin oluşmadığı evredir.

8.2. İsyan evresi: İki-üç yaşlarında ortaya çıkan özgür olma çabalarının yoğunlaştığı evredir.

8.3. Sıradan benlik evresi: Kişinin doğru ve yanlışlarının farkına varıp bunlardan dersler çıkararak sorumlu kararlar aldığı evredir.

8.4. Yaratıcı benlik evresi: Daha çok yaratıcı kişilerde görülen bilinçdışı kaynaklı sezgi, rüya ve ilhamların ortaya çıktığı evredir. Normal insanlarda çok nadir yaşanan bu evre sıradışı yaratıcı kişiliklerde daha sık yaşanmaktadır (May, 1953).

May, benlik bilincinin aşırı şımartılıp şişirilmesini kişinin kendine dair kaygılarının bir belirtisi olarak görüp, bu durumu kişinin kaygılarını gizleme yöntemi olarak değerlendirmektedir. Bu yaklaşımın tam tersinin dini gelenekte sıkça rastlandığını belirtip "kendini daha çok aşağıla ki Tanrı seni sevsin" anlayışını da sakıncalı bulmaktadır. May ölçüyü kaçırmadan kişinin kendisini sevmesini önemsemektedir. Ona göre kendisini sevmeyen başkalarını sevmeye zorlanacak ve kendine dair sevginin farkına varmadan kardeşini sev, komşunu sev vb. sevgi temalı dini emirleri gerçekleştiremeyecektir (May, 1953).

Benlik bilincinin kişiyi içe değil dışa döndürmeye dönük olduğunu savunan May, bireyin dış dünyanın farkına varması, ilişkilerini geliştirmesi için gerekli olan empatiyi kazanması (May, 1953) ve diğer varlıkları sevmesi için benlik bilincini gerekli görmektedir (May, 1953). Görüldüğü gibi May, sağlıklı bir kişilik için benlik bilincinin dengeli bir şekilde farkında olunmasını gerekli görmektedir. Benlik bilincinin abartılması veya aşağılanması halinde dengenin bozulmasıyla kişiliğin zarar göreceğine dikkat çekmektedir.

9. Özgürlük

May, insana ait özellikleri anlama girişimlerinde Eski Ahit'te geçen Âdem ve Havva kıssasına sıklıkla atıflar yapmakta, benlik bilincinde olduğu gibi insanın özgürlüğünün başlangıcı olarak da cennetten çıkışı göstermektedir. İnsanın cennette kalması halinde Olimpos Dağındaki Yunan tanrıları gibi zevk peşinde koşan, atalet içinde yaşayıp kendini geliştirmeyen bir varlık olarak kalacağını ileri sürmektedir. Ona göre, gerçekleşen bu olay sonrası insanın kazanımlarının başında özgürlük gelmektedir (May, 1953).

May, düşünce dünyasındaki anahtar kavram olan özgürlüğü "insanın kendi gelişiminde rol oynaması ve kendi kendine şekil verme kapasitesi" olarak tanımlamakta ve benlik bilincinin bir diğer yüzü olarak değerlendirmektedir. Ona göre insan kendinin farkında olması sayesinde içgüdüleriyle otomatik davranışlar sergileyen hayvanlardan ayrılmakta, dün nasıl davrandığını hatırladığı gibi bugün nasıl davranacağını bilmektedir (May, 1953).

May, özgürlüğün bir bütün olup parçalara ayrılamayacağını, ekonomik gücün özgürlük için bir ön koşul olmadığını ve özgürlüğün dilediğini yapma anlamına gelmediğini belirtmektedir. Özgürlüğün temel özelliklerini açıklık, gelişmeye hazırlık, esneklik, daha üst seviyeye geçmek için değişim olarak sıralayan May, özgürlüğün kendiliğinden ortaya çıkmadığını, tek bir

hamle ile ulaşılamayacağını ve her gün yeni baştan kazanılması gerektiğini ileri sürmektedir (May, 1953).

May'ın özgürlük anlayışının temelinde benlik bilinci olmakla birlikte, benlik bilinci ve özgürlük arasında karşılıklı bir etkileşim bulunmaktadır. Benlik bilinci geliştikçe özgürlük güçlenirken, özgürlük geliştiğinde ise benlik bilinci güçlenmektedir

May, özgürlük kavramını benlik bilinci dışında isyan ve merhametle ilişkilendirmektedir. Ona göre isyan özgürlüğe giden ara bölge olmasına karşılık özgürlük değildir. Çünkü isyan aynı zamanda mevcut şartlara saldırı olabileceği için geliştirici özelliğinin bulunması zorunlu değildir. İsyen özgürlükten bağımsız olarak daha çok dış faktörlere bir saldırı iken, özgürlük arayışında ise geçilmesi gereken zorunlu bir ara alandır (May, 1953; May, 1975/a).

May'e göre özgürlük merhameti dikkate almayı gerektirmektedir. Merhametten yoksun bir özgürlük şeytani olup, hep kendini haklı gören bencil, gaddar ve gayri insani olabilir (May, 1981). Bu nedenle sevginin ilk basamağı olan merhamet özgürlüğü zalimliğe giden yoldan alıkoymaktadır (May, 1981).

May özgürlüğü yapma ve oluş özgürlüğü olarak ikiye ayırmaktadır. Yapma özgürlüğünün günlük hayat içinde karar ve seçimlerle örtüldüğünü, oluş özgürlüğünün yapma özgürlüğünün ardından geldiğini ve davranışın ortaya çıkmasıyla oluş özgürlüğünün devreye girdiğini belirtmektedir (May, 1981).

May, denge sağlanmadığında özgürlüğün nevrotikleşeceğini savunmaktadır. Kişinin güvenlik adına eve kapalı kalıp dış dünyayı ihmal etmesi özgürlükten kaçış iken, dışarıda çok zaman geçirip evi ihmal etmesi güvenliğin kaybı olup her ikisi de patolojik bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Terapinin temel amacı kişinin özgürlüğünü fark etmesinin yanında nasıl kullanacağı konusunda yardımcı olmaktır (May, 1981).

May varoluşçu psikoloji öncesi kişiliğin temel ilkelerinden gördüğü özgürlüğe yaklaşımını varoluşçu psikoloji sonrası geliştirmiştir. Daha önce insanın sorumluluğu için özgür seçim-

ler yapmasının gerektiğini savunurken varoluşçu psikolojiyi benimsemesi sonrası özgürlüğün özellikleri, çeşitleri, sınırları ve ilişkili olduğu kavramlar yanında özgürlükle ilgili bazı tehlikelere değinmektedir.

Görüldüğü gibi May, tüm yaklaşımlarında olduğu gibi özgürlüğü tek yönlü olarak değerlendirmemiştir. Özgürlüğü insanın en büyük kazanımı ve sağlıklı bir kişilik için temel koşulu olarak görmesine karşılık bazı nedenler dolayısıyla patolojik bir hal alıp kişiliği olumsuz etkileyeceğini ileri sürmektedir.

10. Kader

May, kaderi “insana verilmiş olanların tarzı ve sınırları” olarak tanımlamaktadır. Tanımdaki tarzdan kişinin kaderi olarak hayatı paylaştığı annesinin çocukluğunda kendisine yaklaşımı ve içinde doğduğu kültürün bireye bakışı gibi iradesi dışındaki faktörlerin etkileme biçimlerinin anlaşılması gerektiğini belirtmektedir (May, 1981).

May insanın iradesi dışında kendisine kader olarak verilenleri dört başlık atında ele almaktadır:

10.1. Kozmik düzeyde verilenler: Doğum, ölüm ve deprem gibi doğal afetler bu gruba girmektedir.

10.2. Genetik olarak verilenler: Göz rengi, cilt rengi, erkek veya dişi olmak, fiziksel vb. özellikler bu kapsama girmektedir.

10.3. Kültürel olarak verilenler: İnsanın içinde doğup büyüdüğü kültürel çevre, etnik yapı ve dil bu guruba girmektedir.

10.4. Durumsal olarak verilenler: İnsanın iradesi dışında gerçekleşen fakat onu ve diğer insanları etkileyen siyasi, ekonomik vb. olaylar bu guruba girmektedir. Savaş çıkması, borşanın düşmesi ve siyasi gelişmeler insanın iradesi dışında gerçekleşmesine karşılık onu etkilemektedir.

Özgürlük ve kaderin zıt iki kavram olarak değerlendirilmesine karşılık May, kendi diyalektik düşünce sistemine uygun olarak

bu kavramları tutarlı bir şekilde uzlaştırmakta ve özgürlüğün olması için kaderin gerekli olduğunu savunmakta, her ne kadar verilenler konusunda insanın tercih hakkı olmasa da onları kullanmada özgür ve sorumlu olduğunu belirtmektedir. May, kaderin insana sınırlar koymasının onun özgürlük ve sorumluluğuna engel olmadığını ve insanı pasifize etmediğini belirtip bilakis insanın aktifleşmesi için gerekli olduğunu ırmak metaforuyla açıklamaktadır. İrmağın yol bulup akması ve varlığını sürdürmesi için yatağa ihtiyacı bulunmaktadır. Aksi takdirde yatağı olmadığı için her yöne akan ırmak gücünün tükenmesiyle arkasında kum yığını bırakarak yok olacaktır. May, kaderin özgürlük için sınırlar çizmesini tıpkı yatağının ırmağa akma özelliği kazandırmasıyla eş değer görüp özgürlük için kaderin çizdiği sınırları şart koşmaktadır. Kaderin çizdiği alanda özgür seçimler yapan birey, sorumluluğuna bağlı olarak dinamik ve canlı kalmaktadır (May, 1981).

May'e göre kaderden kaçmak, pasif bir yöntemle kadere teslim olmak veya kaderi inkâr etmek insanın gelişimini engellemekte ve nevrotikleşmesine neden olmaktadır. İnsan gelişimi ve özgürlüğünü güçlendirmesi için kaderiyle yüzleşmeli, kaderin sunduğu imkânlarla yine kaderin sunduğu olumsuzlukları aşarak kendisini güçlendirmelidir. May konuyla ilgili olarak beş öneride bulunmaktadır:

- İnsan iradesi dışında gerçekleşen kalıtım, doğum, ölüm vb. olgular üzerinden kaderin farkına varmalıdır.
- İnsan kaderinin kendine özgü ve kendine uygun olduğunu bilip kabullenmelidir.
- İnsan kaderin kendisine sorumlu olduğu bazı yükler yüklediğini bilip bunları yerine getirmek için kendine söz vermeli ve bu yönde kararlar almalıdır.
- İnsan kaderin zorluklarıyla yüzleşip kendi potansiyelleriyle kaderin zorluklarını aşacağına inanmalıdır.
- İnsan kaderin zorluklarını aşmaya dönük davranışlar sergilemelidir.

May, kader ve özgürlüğün diyalektik bir ilişkisinin bulunduğunu belirtip kader olmadan özgürlükten söz edilemeyeceğini ileri sürmektedir. Ona göre ölüm, hastalık, bitkinlik gibi sınırlamalar olmadan insanda onlara karşı yetiler gelişemez. Kaderin tez, özgürlüğün antitez olup her ikisinin varlığından sentez doğduğunu belirten May, her birinin diğerine güç ve enerji vererek diğerini harekete geçirdiğini savunmaktadır (May, 1981).

May'e göre Spinoza, Goethe ve William James gibi alanlarında otorite olmuş başarılı kişiler kaderden kaçma, yok sayma veya teslim olup boyun eğme yerine kaderleriyle yüzleşerek kaderin sunduğu yetenekleri kullanıp potansiyellerini açığa çıkarmışlardır. Bu nedenle sağlıklı bir kişilik için kaderin farkına varıp yüzleşmeyi gerekli görmekte bunun gerçekleştirilememesi halinde ise kişinin nevrozlaşacağını ileri sürmektedir (May, 1981).

11. Suçluluk

May, suçluluk duygusunu nevrozik ve ontolojik olarak ikiye ayırıp daha çok ontolojik suçluluk duygusu üzerinde durmaktadır.

11.1. Nevrotik suçluluk: Bireyin ontolojik suçlulukla yüzleşmemesi, bastırması veya inkâr etmesi durumunda ortaya çıkan suçluluktur (May, 1983).

11.2. Ontolojik suçluluk duygusu: May, ontolojik suçluluk duygusunu "kişinin potansiyellerini gerçekleştirilememesine veya yadsımasına bağlı olarak iç dünyasında ortaya çıkan duygu" olarak tanımlamaktadır. Ona göre kişi potansiyellerini açığa çıkarmadığında yaşadığı suçluluk duygusu nevroza zemin hazırlamaktadır. Ontolojik suçluluk duygusu insanın doğasında olup kişinin yok edemeyeceği bir duygudur. Bu duygu ile yüzleşmesi insana doğaya uyum sağlama, diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler kurma ve kendine dair olan farkındalığını güçlendirme gibi yapıcı katkılar sunarak gelişmesi-

ni sağlamaktadır. May'e göre insan kendisini geliştirdikçe bir üst seviyede olamamanın suçluluğunu yaşayıp, kendini geliştirmek için yeni girişimlerde bulunacaktır fakat geldiği yerde suçluluk duygusu kaybolmayıp yine var olacaktır (May, 1983).

May psikolojisinde ontolojik suçluluk kişinin kendi davranışları ya da hatalarına bağlı olarak ortaya çıkmak zorunda değildir. Bu suçluluk türü daha çok kişinin varoluşuna ilişkin farkındalık eksikliğinden ve potansiyellerini açığa çıkaramamaktan kaynaklanacağı unutulmamalıdır. May'e göre hiçbir insan var oluşun boyutlarını mükemmel olarak yaşayamadığı için insanda ontolojik suçluluk duygusu üç boyutta ortaya çıkmaktadır (May, 1983;Feist-Feist, 2006).

11.2.1. Umweltle uyumda yaşanan suçluluk

İnsanın doğaya uyumda gösterdiği yetersizlikler ve teknolojinin gelişmesiyle doğadan uzaklaşmasına bağlı olarak ortaya çıkan suçluluktur. Teknoloji geliştikçe insanın doğadan uzaklaşıp yabancılaşmasına bağlı olarak umwelte uyumda yaşanan suçluluk duygusu giderek güçlenmekte ve alanı genişlemektedir. Bu durum özellikle gelişmiş toplumlarda yaşayan bireylerde daha yaygın görülmektedir. Bunların yanında insan sağlığını ihmal etmesinden ve doğal çevresine karşı ilgisinin yetersizliğinden dolayı umwelte uyuma bağlı suçluluk duygusu yaşamaktadır.

11.2.2. Mitweltle ilişkide yaşanan suçluluk ve nedenleri

May'e göre kişinin diğer insanlarla ilişkilerini gözden geçirip ilişkilerinde yetersizlikler hissetmesine bağlı ortaya çıkan suçluluktur. Temelinde kişinin diğer insanların dünyasını çok açık bir şekilde anlayamaması vardır. İnsan ne kadar gayret gösterse de diğerlerini anlamada yetersizlikler yaşaması kaçınılmazdır. Bu nedenle başkalarını ancak kendi gözüyle görmekte, hiçbir zaman onların beklentilerini ve düşüncelerini tam olarak anlayamamaktadır. Bu durum her insanda farklı

düzeyde yaşanmakta ve insanda suçluluk duygusuna neden olmaktadır (May, 1983;Feist-Feist, 2006; Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013).

11.2.3. Eigenwelt düzeyinde yaşanan suçluluk ve nedenleri

May'e göre bu düzeydeki suçluluğun temel nedeni kişinin kendi potansiyellerini yeterli biçimde ortaya çıkarıp kullanamamasından kaynaklanmaktadır. Kişi potansiyellerini açığa çıkarıp kullanma ve kendini geliştirme konusunda yaptığı değerlendirme sonucunda gördüğü yetersizliklerden dolayı suçluluk duymaktadır. Kişi her ne kadar kendisini geliştirmiş olsa da bununla yetinmeyip daha iyi bir düzeyde olabileceğini düşünmesi suçluluk duymasına neden olmaktadır.

May'e göre ontolojik suçluluk duygusu insanın doğayla olan uyumunu, diğer insanlarla olan ilişkilerini ve kendisiyle olan bağını güçlendirmeye dönük olduğunda yapıcı bir duygudur. Çünkü insanın yaşadığı suçluluk duygusu onu daha iyi olmaya sevk etmektedir. Eğer suçluluk duygusunu yadsınır, yok sayılır ve farkında olunmazsa yıkıcı bir yapıya dönüşerek cinsel yetersizlik, çökkünlük, kararsızlık, başkalarına karşı kötü davranma gibi nevrotik davranışlara neden olmaktadır (May, 1983;Feist-Feist, 2006;Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013).

May'e göre insandaki ontolojik ve nevrotik suçluluk duygularından her biri diğerine dönüşebilmektedir. Ontolojik suçluluk duygusu fark edilmediğinde nevrotik suçluluğa dönüştüğü gibi, nevrotik suçluluk fark edilip yüzleşildiğinde ontolojik suçluluğa dönüşmektedir (May, 1953).

Görüldüğü gibi May, varoluşçu psikoloji öncesi insanın gelişimi açısından önemli bulduğu suçluluk duygusu konusundaki yaklaşımlarını varoluşçu psikoloji sonrası sürdürmekle birlikte bu duyguyu varoluşla ilişkilendirerek daha geniş bir şekilde ele almış ve sağlıklı bir kişilik için gerekli görmüştür.

12. Amaçlılık

May'ın amaçlılığı "deneyime anlam kazandıran ve insanların geleceğe dair kararlar almasını sağlayan yapı" olarak tanımlamakta ve bilincin esasını oluşturduğunu ileri sürmektedir (May, 1969). Ona göre amaçlar dünyayı algılamayı etkilemektedir. İnsan bir dağ evine amacına göre farklı anlamlar yüklemektedir. Sürekli yaşama veya tatil amaçlı kullanım tek olan dağ evine farklı anlamlar yüklemesine neden olmaktadır. Bu durum nesnenin insan amacına göre anlamlar kazandığını göstermektedir. Amaçlılığı özne ile nesne arasında köprü olarak gören May, nesnesiz ve öznesiz amaçlılıktan söz edilemeyeceğini ileri sürmektedir (May, 1969).

May'e göre amaçlılık olmaksızın bilinç anlamlı bir içerik kazanamaz. Amaçlılık sayesinde bilinç nesnelerden kendisine anlamlı bir içerik oluşturmaktadır. Bilinç öznel bir boşlukta var olmayıp, daima bir şeyin bilinci olarak var olmakta ve amaçlılığının yönlendirmesiyle nesnel dünyasını oluşturmaktadır (May, 1969).

May, hiçbir eylemin özgürlük, ontolojik kaygı ve niyetten bağımsız olamayacağını belirtip niyetin bilinci yönlendirerek amaçlılığın önemli bir yönünü oluşturduğunu ileri sürmektedir. Ona göre amaçlılık; anlam, eylem ve bir şeye doğru hareketi kapsamaktadır. Anlam amaçlı olduğunda değer kazanmakta ve bilinci bir nesneye doğru yönlendirmektedir. Bu nedenle biliş, gayret, kararlılık ve istem hep birlikte hareket etmektedir. Kararlılık yoksa istemin bir anlamı olmaz. Buna karşılık biliş yoksa istemin bir içeriği olmaz. May, doğrudan kendi anlamını oluşturma girişiminde olmayan kişinin asla gerçekliği öğrenemeyeceğini ileri sürmektedir (May, 1969).

May, insanı seçtiği hedeflere ulaşmak için çabalayan, özgür ve sorumlu bir varlık olarak görmekte ve sağlıklı kişiliklerin zihinlerinde canlandırdıkları geleceğe dair arzularına ulaşmak için gerekli davranışlar sergilediklerini belirtmektedir. Ona göre amaçlılık geleceğe dair tasarımlarda irade ile işbirliği oluşturmaktadır (May, 1969).

May, amaçlılığın bilinci ve algıyı yönlendirmesinin yanında bedensel davranışlara yansıdığını, bir yerde beden amaçlılığın dili olduğunu savunmaktadır (May, 1969). Amaçlılığın kaygı ile ilişkili olduğunu savunan May, kaygının dozu uyarıcı düzeyde olduğunda amaçlılığın farkındalığını artırdığını buna karşılık şiddeti arttıkça amaçlılığı yok ettiğini belirtmektedir (May, 1969).

May, psikanalizin amaçlılığın anlaşılmasına ve sınırlarının genişlemesine katkıda bulunduğunu belirtip amaçlılıkta bilinç yanında bilinçdışının da etkili olduğunu ileri sürmektedir. Ona göre kişinin yaşantısı veya gelecekte olmayı arzuladığı şey geçmişe dayanabilir. Kişinin kendini mesleğine adanması çocukluk yıllarındaki arzularına bağlı olarak bilinçdışı amaçlılıktan kaynaklanabilir (May, 1969; Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013; Feist-Feist, 2006). May amaçlılığın insan hayatında önemli bir yere sahip olduğunu, hayatı biçimlendirme, değiştirme, yeniden inşa etme gibi faaliyetlerin amaçlılıkla gerçekleştirdiğini belirtip sağlıklı bir kişilik için gerekli görmektedir (May, 1969).

13. Cesaret

May, cesareti “umutsuzluğa rağmen ilerleme yetisi” olarak tanımlayıp, cesaret olmadığında içine düşülen boşluğun korkaklığı doğurduğunu ileri sürmektedir. Ona göre varoluş için cesaret bir ön koşul olup dörde ayrılmaktadır:

13.1. Fiziksel cesaret: Kas gücüne dayanan cesarettir. May, fiziksel cesaretin tarihteki kullanımının günümüzde “duyarlılığın yayılmasında beden kullanılması” şekline dönüştürülmesini insan açısından daha geliştirici bulmaktadır.

13.2. Ahlaki cesaret: Ahlaki cesareti doğruluk yolunda gösterilen cesaret olarak tanımlayan May, kişinin gerektiğinde doğru bildikleri uğruna canını feda etmesini ahlâkî cesaretin en üst seviyesi olarak görmektedir.

13.3. Toplumsal cesaret: May, bu cesaret türünü "toplumda diğer insanlarla ilişkiye açık olma" şeklinde tanımlamaktadır.

13.4. Yaratıcı cesaret: May, yaratıcı cesareti "yeni bir toplum inşası, yeni sembollerin üretimi, yeni sanat eserleri oluşturma ve her alanda yeniyi arama" olarak tanımlamaktadır.

May, cesaretin gözü peklik ve inatçılıkla karıştırılmaması gerektiğini belirtip cesaretin bir erdem olmadığını fakat tüm erdemlere gerçeklik kazandırılıp onlara temel oluşturduğunu ileri sürmektedir (May, 1975/a). Ona göre cesaret insanın benliğini inşa ederken verdiği tüm kararlarda ve özellikle kendini ortaya koymasında gereklidir. Fakat konformist yaklaşım, kendini beğenmişlik ve övülme beklentisi insanın kendini ortaya koyma cesaretini engellemektedir. May, modern insanın benliğini ortaya koyma cesaretini guruptan dışlanma korkusu, gurubun gücünden yararlanma arzusu, çevresini memnun etme, diğerlerince onaylanma, övülme ve başkalarının beklentilerini gerçekleştirme gibi bir takım nedenlerle gösteremediğini ileri sürmektedir (May, 1953). Görüldüğü gibi sağlıklı bir kişilik için potansiyellerin açığa çıkarılmasını vurgulayan May, bu süreçte insanın iç ve dış tüm engelleri aşip kendini ortaya koyması için cesareti gerekli görmektedir.

14. Yaratıcılık

May, yaratıcılığı "bir şeye yeni bir varlık kazandırma süreci" olarak tanımlayıp ontolojik ve sahte (nevrotik) yaratıcılık olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Ontolojik yaratıcılığı potansiyellerin dışavurumu, sahte yaratıcılığı ise bazı ortamlarda bulunmak amacıyla belli zaman dilimlerinde yüzeysel girişimlerde bulunan kişilere özgü nevrotik bir girişim olarak değerlendirmektedir. Ona göre ontolojik yaratıcılık hayatın her aşamasında kendiliğinden ortaya çıkarken, sahte yaratıcılık ise belli zaman dilimlerinde yüzeysel bir girişim olarak kendini göstermektedir.

May, ontolojik yaratıcılığı birikimli kişinin çalışıp bir miktar yorulup geri çekildiği çalışma ve gevşeme arası bir durumda iken bilincin bilinçdışıyla bütünleşmesi sonucu spontane olarak kısa bir zaman dilimi içinde potansiyellerin açığa çıkıp daha önceki düşüncelerden farklı, yeni, açık ve öz fikirlerin doğmasıyla zihinsel bir sıçramanın gerçekleştiği vecd halini yaşaması olarak tasvir etmektedir. Görüldüğü gibi May, ontolojik yaratıcılık için birikimli olmayı, bilinçle bilinçdışının bütünleşmesini, potansiyellerin açığa çıktığı coşkun bir vecd halini ve kişinin çalışma ve gevşeme arası bulunmasını gerekli görmektedir. May'e göre şartlar oluşmadan yaratıcılık gerçekleşmez fakat şartların oluşması yaratıcılığın ortaya çıkışının garantisini de vermez. Yaratıcılık için belli koşullar gerekse de spontane gerçekleştiği için ne zaman yaşanacağı kestirilemez. May, yaratıcılığı yalnızca sanatçılara özgü görmeyip herkesin yaşayabileceği bir durum olarak değerlendirmekte ve yaratıcılık tecrübe düzeyindeki sıklıkla sağlıklı kişilik arasında karşılıklı bir ilişki olduğunu belirtmektedir (May, 1975/a).

15. Sevgi

May'e göre, olgun bir şekilde sevme ve sevilme kapasitesine sahip olup sevmeye hazır bulunmak sağlıklı kişiliğin en sağlam ölçütlerinden birisidir. Ona göre, günümüz toplumunda göreceli olmakla birlikte sevgi ender görülmektedir. Herkes sevgi adı verilen çok sayıda ilişki türü yaşamakta, filmlerde, romanlarda ve şarkılarda sevgi karşılığı kullanılan sözcükler bulunmaktadır. Bu nedenle hiçbir sözcük sevgi kadar değişik anlamlara gelecek şekilde kullanılmamaktadır. Sevgi karşılığı kullanılan çok sayıdaki sözcüğün gerçek sevgiyi yansıtmadığını savunan May, sevginin farklı anlamlarda kullanılmasının altında yatan temel nedenin gerçekleri gizlemek olduğunu ileri sürmektedir (May, 1983).

May, tüm bu olumsuzluklara rağmen karmaşık ilişki ağı içinde sevgi ifadesi olarak kullanılan sözcüklerin içeriğinde az

da olsa sevgi bulunduğunu belirtmektedir. Çünkü insan ilişkilerinin yapısında değişik duygular bir arada bulunmaktadır. Örneğin bir erkekle kadın arasında, belli bir olgunluğa ulaşmış cinsellik cinsel istek, eros ve onaydan oluşmaktadır. May, insan ilişkilerinin yapısında bulunan duyguları tespit edip sevgiyi analiz etmek için "onay" dan yola çıkarak işe başlamaktadır (May, 1983).

May, sevgiyi "başka insanların varlığından duyulan sevinç ve insanın kendisi kadar başkasının da değerini ve gelişimini onaylaması" olarak tanımlamaktadır. Ona göre, ergenlik yıllarına kadar çocukta başkalarını onaylama bilinci gelişmediği için sevmek kapasitesi sevebilecek kadar olgunlaşmamaktadır. Bir bebek ve çocuk ebeveynlerine normal bir bağıllık hisseder, onlardan çok hoşlanıp onlarla zaman geçirmekten zevk alabilir fakat çocuğun ayıncığına veya bebeğine gösterdiği sevgi daha içtendir. Çünkü oyuncak ayı veya bebek çocukta hiçbir şey talep etmemektedir. Aynı zamanda çocuk onlara istediği duyguyu sergilemekte ve onların ihtiyaçlarına karşı anlayışlı olmak için kendini içinde bulunduğu olgunluk düzeyinden daha fazlasına zorlaması gerekmemektedir (May, 1983).

May, insanın sevmek kapasitesi için öz-bilince sahip olmasını ve özgürlüğü ön koşul olarak görmektedir. Çünkü sevmek kapasitesi diğer insanlara anlayış gösterme, onların potansiyellerini takdir etme ve onaylamak için öz-bilinç gerekmektedir. Bunun yanında özgür iradenin seçiminden geçmeyen bir sevgiden söz edilemeyeceğini ve özgürlük güçlendikçe sevmek kapasitesinin artacağını ileri sürmektedir. Ona göre, özgürlüğün olmadığı ve bağımlılık sonucu gelişen ilişkilerin sevgiyle karıştırılması söz konusudur. Zorunda kalarak sevmek, diğeri olmadığında yapamayacağını düşünerek sevmek gibi durumlarda kişinin sevmemeyi tercih etme hakkı olmadığı için özgürce sevmek gerçekleşmemektedir. Bu tip ilişkilerde ne seven ne de sevilen insana yakışır şekilde davranmamaktadır. Sevenin sevmek özgürlüğü olmadığında, sevilen sadece tutunulacak bir nesne olduğu için önem kazanmaktadır (May, 1983).

May'e göre birçok kişi sevgi maskesi altında gizlenerek yaşamakta, bağımlılık temelli ilişkiler geniş bir yelpazede sevgi sözcüğüyle kendilerine yer bulmaktadır. May, kendilerini yalnız ve boşlukta hisseden iki insanın bir şekilde yakınlaşıp yalnızlıklarını gidermeye dönük çabalarının anlaşılır bir durum olarak görmesine karşılık, bu tür davranışların sevgi sanılarak yalnızlığı alt etme amacıyla kullanılması durumunda sanılanın tersine bir etki ile her iki insanın boşluğunu daha fazla arttırabileceğini ileri sürmektedir (May, 1953).

May, dört yüzyıllık rekabetçi geleneğin mirasçısı olan modern toplum bireylerinin nevrotik kaygı, yalnızlık ve boşluk içinde sevmeye hazır olmalarının oldukça zor olduğunu belirtmektedir. "Sevgi her şeyi halleder" gibi yüzeysel yaklaşımlarla, toplumsal ilişkilerde yapmacık ve ikiyüzlülüğün sevgiyi engellediğini savunmaktadır. Ona göre yapmacık ve ikiyüzlülük sevgiyi aşikâr olan düşmanlıktan daha çok engellemektedir. Bunların yanında sevgiyi engelleyen bir diğer neden olarak sevginin herkesçe kabul edilen ortak bir tanımının olmamasını göstermektedir (May, 1953).

May'e göre sevmeyi öğrenmekten alıkoyan şeylerden biri de kapitalist sistemdeki pazar anlayışıdır. Bu pazarda sevgi bir meta gibi işlem görmektedir. Bunun bir uzantısı olarak birçok anne-baba çocuklarına bakmalarına karşılığı olarak onlardan sevgi beklemektedir. Anne-babanın bu konudaki ısrarı karşısında çocuk yalandan bazı sevgi gösterilerinde bulunmayı öğrenmektedir. Bu tür sevgi kumdan yapılmış bir kale olup genellikle çocuklar genç yetişkinliğe geçtikleri zaman büyük bir gürültüyle çökmektedir. Çünkü ebeveynin bir çocuğa destek olması ya da onu korumasının o çocuğun anne-babasını sevmesiyle ne gibi bir ilgisi olabilir ki? Bu mantıkla çocuğun, köşede duran ve onu kamyonlardan koruyan trafik polisini ya da orduya girdiğinde ona yemeğini getiren yemekhane görevlisini de sevmesi beklenmelidir. Bu isteğin daha derin bir şekli çocuktan yaptıkları fedakârlıklar yüzünden anne-babasını sevmesinin beklenmesidir. Ama fedakârlık pazarlığın değişik

bir şekli olduğunda çocuk için karşısındakinin değerlerinin ve gelişiminin onaylanması söz konusu olmaz. Ebeveynler, çocuklarından onların ihtiyaçlarını karşılamaktan veya onlara yaptıkları fedakârlıktan değil daha çok çocuklarının sevme kapasiteleriyle orantılı olarak sevgi görmektedir. Çünkü insanın sevme kapasitesi öncelikle kendi başına bir insan olması-na bağlıdır (May, 1953).

May'e göre dört tür sevgi bulunmakta ve bu dört tür sev-giden her birinin kendine özgü özellikleri olmakla birlikte hiç biri yalın halde olmayıp bünyelerinde diğerlerinden bir mik-tar barındırmaktadır.

15.1. Seks: May'e göre biyolojik olarak cinsel gerilimin gi-derilmesi yalnızca kadın ve erkeğin cinsel birlikteliği ile sıvrılı olmamakla birlikte en yaygın ve geçerli yöntemi sekstir. May, eski çağlarda yeme-içme gibi sıradan görünen seksin viktoryen dönemde yadsınıp bastırılması gibi modern dönemde aşırı ilgi gösterilmesinin de problemlere neden olduğunu düşünmek-tedir. Freud, viktoryen dönemde sekse karşı takınılmış katı olumsuz tutumun nelere yol açabileceğini keşfetmiştir. Fakat viktoryen dönemin sona ermesiyle onun sekse yaklaşımı da önemini yitirmiştir. Cinselliğin bastırılmasının olumsuz sonuç-ları Freud'u doğrularken, cinsel özgürlüğün yeni problemler doğurması Freud'un yanıldığını göstermektedir (May, 1969).

May, viktoryen dönemde seks olmaksızın aşka ulaşma ça-basının yerini günümüzde aşksız seks aldığını; piyasadaki sek-se dair çeşitli yayınların, filmlerin ve seks tekniklerini konu edinen çalışmaların seksi anlamadan uzak olduklarını savun-maktadır. Ona göre seksi bedenselleştirip diğer sevgi türle-rinden ayırarak ele almak seksi anlaşılabilir bir hale sokmak-tadır (May, 1969).

15.2.Eros: May, erosu kişinin kendisi için önemli gördüğü kimselerle birlikte olma arzusu, o kimseleri düşününce veya özleyince hissettiği hoş bir gerilim duygusu olarak tanımla-maktadır. Seksi biyolojik erosu psikolojik bir ihtiyaç olarak görüp, erosun şefkat, özen ve uzun süreli birlikteliği arzula-

diğını belirtmektedir (Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013). Erosun cinsel heyecanın eşanlamlısı olarak kullanılmasının yanlış anlaşılmasına neden olduğunu, erosun seksten ayrı fakat seksi bedensellikten ruhsallığa taşıyan kendine özgü bir yapıya sahip olduğunu ileri sürmektedir (May, 1969;Feist-Feist, 2006).

May, seksi fizyolojik olan bedensel gerilimin birikimi ve salınımıyla ilgili; erosu ise bedensel olmayıp kişisel niyetlerin ve anlamların yaşanması olarak değerlendirmektedir. Ona göre seks bir uyarım ve tepki iken, eros bir varlık durumudur. Sekste gerilimin giderilmesiyle alınan zevkin azalması, erosta ise heyecana tutunma ve heyecanı artırma vardır. Seksin sonunda tatmin ve rahatlama varken, erosta arzulama, özlem, sürekli arayış ve gelişmek için çaba vardır (May, 1969;Feist-Feist, 2006).

May'e göre seks, organların şişmesi ve erbezlerinin dolmasıyla gerçekleşen bir ilişki kurma biçimi iken, eros dünyayı geliştirmek, yaratmak ve biçimlendirmek için çabalayan bir ilişki kurma şeklidir. Seks bir gereksinim iken, eros bir arzudur. Seks eyleminin amacı orgazm iken, erosun amacı diğer insanla hazda ve tutkuda birleşmeyi ve iki insanın varlıklarını genişletip derinleştirecek yeni deneyim boyutları üretmektir (May, 1969; Feist-Feist, 2006).

May'e göre erosun devreye girdiği sekste özlem duyan iki insan, o an için iki ayrı bireysel deneyim yerine gerçek bir birleşme olan ilişki yaşamaktadır. Bu nedenle günümüzde sekse dair yaşanan problemlerin temelinde erosun seksten uzaklaşmasına bağlı olarak seksin bireysel ve bedensel bir deneyim olarak yaşanmasının bulunduğu ileri sürmektedir (May, 1969).

15.3.Philia: Arkadaşça sevgi anlamına gelen philia, May'e göre iki insan arasındaki cinsel içerik taşımayan hoşlanma duygusudur. Kardeşler ya da uzun yıllar dostlar arasındaki ilişkilerde olduğu gibi zamana bağlı olarak gelişmektedir. Karşımızdaki kişiyi olduğu gibi kabul edip, onunla birlikte olmaktan hoşlanmak philia için yeterlidir. Philia kişinin sevdiği birin yanında olmaktan, onunla zaman geçirmekten, yürüyüş ritminden, sesinden vb. kısaca tüm benliğinden hoşlanmaktır. Philia

erosa bir genişlik kazandırmakta, onun büyümesi ve köklerini daha derine salması için zaman vermektedir. Philia sevdiğini kabul etmek, onunla olmak ve ondan keyif almak dışında hiçbir şey gerektirmeyen arkadaşlık biçimidir (May, 1969).

May, modern insanın yaşamın değerinin birlikte olmayla ortaya çıkacağının farkına varamadığı belirtmektedir. Modern insan işten toplantıya, oradan gece bir akşam yemeğine, gecenin sonunda yatağına girmekte ve ertesi gün tekrar işe devam etmektedir. Bu nedenle yoğun bir koşuşturma içinde uzun süreli birliktelikler sonucu gelişen derin arkadaşlıklara imkân bulamamakta ve philianın yaşama olan katkısından yararlanamamaktadır (May, 1969).

15.4.Agape: May, agapeyi ötekine duyulan saygı, hiçbir çıkar gözetmeksizin ötekinin iyiliğini isteme ve Tanrı sevgisini kapsayan sevgi türü olarak tanımlamaktadır (May, 1969). May'e göre agape erosun yüceltilmiş hali olmayıp ondan bağımsız aşkın bir boyuta sahiptir (May, 1983). Agape içinde bencil olmayan verme ögesini barındırmaktadır. Anne kediye köpeğe karşı yavrularını savunduran, insana bebeği için karşılık beklemeden her şeyi yaptırıp bebeğini karşılıksız sevdiren agapedir (May, 1969).

May'e göre, sağlıklı bir sevgi bu dört tür sevginin karışımından oluşmaktadır. İnsan yalnızca bedeni için sevmek istemediği gibi, bedenine ilgi göstermeyen, kadın ya da erkek olmasıyla ilgilenmeyen birisinin kendisini tamamen ruhsal temelli olarak sevmesini istemez (May, 1969). May, dört tür sevginin karışımından oluşan sağlıklı bir sevginin kolayca geliştirilemeyeceğini düşünmektedir. Dört sevgi türünü içeren sağlıklı sevgi tüm dasein boyutlarını kapsayan zengin bir yaşantıdır. Ancak sevgi her zaman hoş yaşantılara neden olmayıp bazen bir annenin çok sevdiği çocuklarının başına gelebilecek olumsuzlukları düşünüp kaygılanması gibi hoş olmayan yaşantılara da neden olmaktadır (Yazgan İnanç-Yerlikaya, 2013; Feist-Feist, 2006).

16. Güç

May, gücü "değişikliğe yol açma veya önleme yetisi" olarak tanımlamakta ve gücü potansiyel ve eylemsel güç olarak ikiye ayırmaktadır. Potansiyel gücün varlığının gizli olduğunu ve gelecekteki bir zamanda ortaya çıkabileceğini belirtip, eylemsel gücü ise potansiyel gücün açığa çıkması olarak tanımlamaktadır (May, 1972).

May eylemsel gücü kendi içinde beşe ayırmaktadır.

16.1. İstismarcı güç: İktidar sahiplerinin kendi çıkarları uğruna insanları buyruk altında tutmak için kullandıkları güçtür. Kendi çıkarları uğruna gerekli gördüğünde tehdit ve şiddeti kullanmak istismarcı gücün yapısında bulunmaktadır. İstismarcı güç basit fakat en yıkıcı olan güçtür.

16.2. Manipülatif güç: Bir başkası üzerinde oluşturulan güçtür. İstismarcı güçten farkı bu gücü kullananın sahtekâr olmasıdır. İstismarcı güç sahibi silaha kadar varan her türlü boyun eğdirici aracı kullanan bir zorba iken, manipülatif güç sahibi bu yola çaresizlik veya nevrotik kaygı sonucu girmiştir.

16.3. Rekabetçi güç: Rakip olarak görülen kişiyi engellemek, önüne geçip onu geride bırakmak için kullanılan güçtür.

16.4. Destekleyici güç: Karşılık beklemeden başkalarının iyiliğini istemenin ve destek olmanın verdiği hazzı tatmak için kullanılan güçtür. Sosyal hayatta akraba, dost ve arkadaş çevrelerinde bu güç kullanılmaktadır. Anne-babanın çocukları için yaptıkları fedakârlıklar ve devlet adamlarının ülkelerinin gelişimi için sergiledikleri çabalar bu güçle ilgili en iyi örnekleri teşkil etmektedir

16.5. Bütünleyici güç: İnsanların güçlerinin işbirliğiyle oluşan güçtür. Bu güçte insanın gücü diğer insanların güçleriyle girdiği etkileşimden yararlanarak kendini geliştirmektedir. Bu gücü kullanan insan bir yerde tezlerine karşı geliştirilen anti tezleri dikkate alarak kendini geliştirip senteze ulaşmaktadır (May, 1972).

May'e göre her canlı için güç gereklidir. İnsan hayatta kalma, kendi hemcinsleri ve diğer varlıklarla mücadelesinde gücünü kullanmayı keşfetmelidir. Medeniyet insanın gücünü keşfedip kullanmayı öğrenmesi sonucu gelişmiştir. İnsanın doğuştan getirdiği kendi varoluşu için gerekli olan güç yaşam mücadelesinin özünü oluşturmaktadır. Ona göre bebeğin doğum sonrası varlığını sürdürmek için başvurduğu güç, ilerleyen yıllarda potansiyellerini açığa çıkarmaya dönüşmekte ve bu durum gücün kullanımında öncelikli hale gelmektedir. Gücün kullanılması kaçınılmaz bir zorunluluk olup günlük hayat içerisinde çoğu kez savunma amaçlı olarak farkına varmadan gerçekleşmektedir. May, gücün kullanılması konusuna tek yönlü olarak olumlu yaklaşmayıp yıkıcı yanlarının da olduğuna dikkat çekmektedir (May, 1972).

İnsan yaşamını güç ve güçsüzlük arasında çatışma olarak gören May, güçsüzlüğün insan için ağır bir yük olduğunu ve kişiyi şiddete yönlendirdiğini düşünmektedir. Ona göre güçsüzlük, yok edici özellikte olduğu için psikozla ilişkidir. Madde bağımlılığında olduğu gibi tüm bağımlılıkların temelini güçsüzlük, bir başka ifadeyle gücün engelleri aşmada yetersiz kalması oluşturmaktadır. Bunun yanında güç saygın olma duygusuyla iç içe olup, insanlar arası ilişkilerde saygı görmek için kullanılmaktadır. Bu nedenle güç kavramı anlaşılmadan şiddet ve saldırganlık yeterince anlaşılamaz (May, 1972).

May, her ne kadar sevgi ve gücün birbirlerinin zıddı gibi değerlendirilse de her ikisinin bir bütünü oluşturduğunu savunmaktadır. Ona göre sevgi ve güç birbirinden ayrı ya da birbirini tamamlayan iki öge olmaktan ziyade iç içe girip kaynaşmışlardır. Sevgi için güç, güç için sevgi lazımdır. Sevgi için kişi öncelikle kendini sevmeli ve bunun için de kendini sevecek gücünün olması gerekir. May'e göre ebeveynin çocuğuna olan sevgisinde güç bulunmaktadır. Eşler arası sevgide bir tarafın gücünü kullanamaması durumunda diğer tarafa teslimiyetinin ortaya çıktığını, bu durumun teslim olunan gücü hükmetmeye yönlendirdiğini ve ilişkinin nevrotikleştiğini be-

lirtmektedir. Benzer durumun dini alan için de geçerli olduğunu belirten May, Tanrı'yla olan ilişkisinde Tanrı'yı yalnızca sevgi kaynağı olarak görüp teslim olan dindarın kötülöklere karşı gücünü kullanamadığını ve bu durumu anlamlandırma-da yaşadığı zorlukların Tanrı'ya karşı olumsuz duygular yaşamasına neden olduğunu savunmaktadır (May, 1972).

May insan yaşamında potansiyel olarak beş güç aşaması olduğunu belirtip bunları söyle sıralamaktadır:

a. Olma gücü: Yeni doğmuş çocuklarda görölen güç aşamasıdır. May, çocuğun ihtiyaç halinde ağlamasından, kollarını sağa sola şiddetle sallamasına kadar uzanan hareketlerini olma gücünü kullanması olarak görmektedir. Tüm güçlerden önce ortaya çıkan olma gücünü ne iyi ne de kötü olarak nitelendirmeyip sonuna kadar yaşanması gerektiğini savunan May, aksi takdirde nevroz, psikoz ve şiddetle sonuçlanacağı-nı savunmaktadır.

b. Öz-olumlama aşaması: Doğumdan birkaç hafta sonra ortaya çıkmaya başlayan bu aşamada, bebekte kendini olumlama ihtiyacı başlamaktadır. Bunun nedeni bebeğin kendisinin farkına varılması isteğidir. Bu isteği ailesi tarafından karşılandığında çocuk dikkatini diğer şeylere yönlendirmeye başlar. Eğer öz-olumlama engellenirse hayatı boyu güdüleyen zorlayıcı bir ihtiyaca dönüşebilir.

c. Kendini ortaya koyma aşaması: Bu aşama öz-olumlama aşamasının daha güçlü davranışlara dönüştüğü ve alenileştiği bir aşama olup saldırıya karşı konulan ve kendisinin fark edilmesi için varlığını başkalarına ilan ettiği aşamadır. Kişinin kendisini ortaya koyması sağlıklı olarak giderildiğinde neza-keti ve diğer insanlara saygıyı öğrenmekte aksi takdirde ise kabalık ve kibir ortaya çıkmaktadır.

d. Saldırganlık aşaması: İnsanın kendisini ortaya koyması bir süre engellendiğinde görölen aşamadır. Eğer insanın kendini ortaya koyma hakkı elinden alınırsa bilincinde körelme,

nevroz, psikoz ve zarar verici şiddete başvurma ortaya çıkmaktadır.

e. Şiddet aşaması: insanın kendini savunma amaçlı ortaya koyduğu tüm çabalar etkisiz kaldığında şiddet olarak tanımlanan patlamanın yaşandığı aşamadır. Şiddet çoğunlukla fizikseldir, çünkü ikna ve mantıklı davranma gibi yöntemler yok sayılmıştır (May, 1972).

May, bu aşamaların insanın doğasında ontolojik olarak var olduğu ve insanın içinde bulunduğu durumu değerlendirmesi sonrası ortaya çıktıklarını ileri sürmektedir (May, 1972).

17. Saldırganlık

May, saldırganlık konusunda güdü, engellenme ve biyolojik kuramları yetersiz bulmaktadır. Freud yaşasaydı saldırganlığın güdüseldiği yönündeki kuramını gözden geçireceğini ileri sürmektedir. Engellenme kuramının saldırganlığı yeterince açıklamadığını çünkü hiç bir engellenmenin olmadığı ortamlarda bile insanların saldırganlaştığını belirtmektedir. İnsanın saldırganlığını anlamak için hayvanlar üzerinde deney yapan biyolojik yaklaşımı insan davranışlarıyla hayvan davranışlarını aynı kategoride ele aldığı için yetersiz bulup eleştirmektedir. Ona göre insan davranışları hayvan davranışlarından farklı olduğu için, aynı kategoride değerlendirilemez (May, 1972).

May, saldırganlığı dışa dönük olarak ele alıp "kendini ortaya koyma, düşman görülen kişi veya nesneye doğru yapılan hamle" olarak tanımlamaktadır. Saldırganlığın amacını ise insanın kendi yararına bulduğu ve önemseydiği bir şey için güçte değişiklik yapma isteği olarak görmektedir. May'e göre güç dengesizliği oluştuğunda insan kendi lehine gücü kullanmak ve olayların yönünü çevirmek için saldırganlığa başvurmaktadır. Bu durumda çıkar çatışması söz konusu olup, insan çözüm için çaba sarf etmektedir. May, saldırganlıkla şiddet arasında bir ayrım yaparak saldırganlığı fiziksel şiddet öncesi aşama olarak değerlendirmektedir.

May'e göre saldırganlığın tam karşıtı müşfik olma, arkadaşlık, barış ve sevgi değil insanlarla iletişimi koparmaktır. Çünkü iletişimsizlik insanın ruh sağlığını bozmakta ve akıl hastalarının temel özelliğini oluşturmaktadır (May, 1972).

May, saldırganlığı yapıcı ve yıkıcı olarak ikiye ayırmaktadır:

17.1. Yapıcı saldırganlık: May, bir ilişkiyi başlatmak için engelleri aşmak, karşıdaki kişiye zarar verme gayesi olmaksızın onun düşüncelerini olumluya çevirmek için çabalamak, kendi benliğini ve fikirlerini karşıtlarına kabul ettirmek, başka birisine veya kendisine yönelik tehditleri ortadan kaldırmak ve iyiliğin önündeki engelleri yok etmek için başvurulmuş saldırganlıkların tümünü yapıcı saldırganlık kapsamında değerlendirmektedir (May, 1972).

17.2. Yıkıcı saldırganlık: May, karşısındakine zarar verme amacıyla olan ve kendi çıkarları için diğer insanlar üzerinde gücünü artırmaya dönük sergilenen tüm davranışları yıkıcı saldırganlık kapsamında değerlendirmektedir (May, 1972).

18. Şiddet

May, şiddeti "normal veya basit formdaki bastırılmış tutkunun patlaması" olarak tanımlamaktadır. Kişide meşru haklarından mahrum bırakıldığına dair gelişen algının öz-saygıyı yıpratıcı acizlik duygusunu uyarmasıyla oluşan rahatsızlığın şiddeti ortaya çıkardığını ileri sürmektedir. Ona göre şiddet psikolojik bağlamda ortaya çıkan fakat fiziksel yönü ağır basan bir olgudur. Saldırganlık bünyesinde gerilim barındırmakla birlikte henüz şiddet evresine geçmemiştir. Şiddet evresinde kişinin zihni bulanıp algı ve kontrol kaybı olduğu için cinnete varan davranışlar ortaya çıkmaktadır.

May şiddetin beş türü olduğunu belirtip şöyle sıralamaktadır:

18.1. Basit şiddet: Kişinin zayıf konuma düşürülmesi veya değersizleştirilmesinin verdiği rahatsızlığa bağlı olarak sergilediği protesto türü davranışlardır. Bu tür şiddetin genellikle ahlâkî talepleri vardır.

18.2. Tasarlanmış şiddet: Tasarlanarak devreye sokulan şiddettir. May, bazı durumlarda basit şiddet türündeki protestoların başka guruplarca tasarlanmış şiddete dönüştürüldüğünü belirtip, örnek olarak öğrencilerin hak talepleri için giriştiği protestoların karanlık ellerce tasarlanmış şiddete dönüştürülmesini göstermektedir.

18.3. Kışkırtıcı şiddet: Farklı siyasi, dini veya etnik guruplardaki şiddet yanlılarının karşılıklı kışkırtmaları sonucu ortaya çıkan şiddet türüdür.

18.4. Gizli şiddet: May, toplumun şiddet konusundaki duyarsızlığını gizli şiddet olarak değerlendirmektedir. Ona göre toplumdaki bireylerin şiddet konusunda duyarsız kalıp ses çıkarmamaları şiddeti onayladıkları anlamına gelmektedir.

18.5. Yukarıdan gelen şiddet: İktidar sahiplerinin kendilerine dönük tehdit algıladıklarında statükoyu koruma amaçlı başvurdukları şiddet türüdür (May, 1972).

May, şiddetin tamamıyla yıkıcı olduğu görüşüne katılmaz. Şiddetin yapıcı ve yıkıcı olabileceğini savunup basit şiddeti, statükoya karşı çıkan şiddeti, her türlü baskı ve sömürüye karşı duran şiddeti yapıcı bulurken; özgürlükleri kısıtlayan, ayrımcılığı ve statükoyu koruyan şiddeti yıkıcı şiddet kapsamında değerlendirmekte ve savaşı ise yıkıcı şiddetin en uç noktası olarak görmektedir (May, 1972).

19. Diamonic

May, insan doğasında hem olumlu hem de olumsuz eğilimler olduğunu belirtip (May, 1981; Diamond, 2010/b) kötü eğilimlerin kaynağı olarak diamonici göstermektedir. Ona göre diamonicin insan yaşamında cinsellik, eros ve tutku gibi yapıcı işlevlerine karşılık kabalık, düşmanlık, öfke ve güç peşinde koşma gibi yıkıcı işlevleri de bulunmaktadır. May, diamonici hem öznel hem de nesnel olarak değerlendirmektedir. Diamonic tam olarak nesnelleştirilirse insanın dış güçlerin esiri durumuna düşeceğini, buna karşılık öznel bir konuma yerleş-

tililmesi halinde ölüm ve hastalık gibi dışsal olan doğal koşulların yok sayılması anlamına geleceğini düşünmektedir (May, 1969; May, 1968).

May, yüzyıllardır bazı dindarların Tanrı'nın neden kötülüğe izin verdiğini anlayamamalarına bağlı olarak gelişimlerinin engellediğini ileri sürmektedir. Ona göre Tanrı insanın özgürlüğünü artırmak, iradesini ve ahlâkî yönünü ispat edip güçlendirmesi için dünyanın dokusuna kötülüğü işlemiştir (May, 1981). Özgür irade için iyinin yanında kötünün de olması ve bunlardan birisinin seçimi gereklidir. Kötü olmadan iyi bilinemeyecek ve kötülüğün olmadığı dünyada iyiyi tercih etmenin bir değeri olmayacaktır (May, 1969; May, 1968). May, diamoniciin yokluğu durumunda insanın yaratıcılığını ve dinamizmini kaybedeceğini savunmaktadır (May, 1981; May, 1968). Bu nedenle şeytan, güç ve şehvet gibi diamonic temsilleri (May, 1969) insan psikolojisi için gerekli görmektedir. İnsan bilincinin ortaya çıkış sürecinde Âdem ve Havva'nın Tanrı'ya isyanlarına değinen May, insanın varoluşunda kötülüğün rolüne dikkat çekmektedir (May, 1969). Ona göre en büyük kötülük diamonici yok saymaktır. Çünkü diamoniciin inkârı özgürlüğün inkârı anlamına gelmektedir (May, 1981).

May'e göre diamonici yok etmek için bastırmaya çalışmak insanın ruh sağlığı açısından risk oluşturmaktadır. Bu nedenle diamonicle baş etmenin tek yolu onu kabul edip yüzleşerek kontrol altına almaktır. Bu süreç dışlanmış bütüne ekleme, benliği güçlendirme, parçalanmışlığın oluşturduğu benlikteki felç edici kararsızlığın üstesinden gelme, enerji düzeyinin artmasına bağlı olarak canlılık kazanma gibi önemli katkılar sağlamaktadır. Bunların yanında diamoniciin kabulü kişilikte bölünmeye neden olan insanın kendini olduğundan daha üstün görme arzusunu frenleyerek sağlıklı kişiliğe katkıda bulunmaktadır (May, 1981). Çünkü insanın kötü eğilimlerinin olduğunu bilmesi kendinin mükemmel olmadığını farkına varması anlamına gelmektedir.

May diamoninin kontrol altına alınmasını savunmasına karşılık bunun kolay olmadığını kabul etmekte ve buna neden olarak insanın iyi yönlerini öne çıkarıp kişiliğinin karanlık yönlerini bastırmayı tercih etmesini göstermektedir. Bastırma durumunda diamoninic insanı kontrol altına almakta ya da diğer insanlara, etnik guruplara veya farklı inanç mensuplarına yansıtılarak savaşa kadar varan şiddete yol açmaktadır. May suikast, cinayet, işkence ve soykırım gibi dehşet verici olaylara neden olarak bastırılmış diamonini göstermektedir (May, 1969).

May, bilimin ilerlemesine paralel olarak kötülüğün azalacağı yönündeki görüşe katılmayıp tam tersi bilim ve teknoloji geliştikçe insanın zulüm ve kötülük yapma eğiliminin artacağını savunmaktadır. Bu konudaki görüşünü desteklemek için 2. dünya savaşı öncesi gelişen bilim ve teknolojiye karşılık Hitler'in zulmünü örnek göstermektedir (May, 1981). Ona göre kötülük geceleri yok olmayıp gece ve gündüz varlığını sürdürmektedir. Kimse uyandığında kötülük olmayan bir dünya hayaline kapılmamalıdır. Bu realiteye bağlı olarak insan yeryüzünde kaderin karşısına çıkardığı kötülüklerle mücadele etmesi gerekmektedir (May, 1981).

May'e göre diamoninin yaratıcılığı ve yıkıcılığı arasında denge kurulamayıp diamoninin kişiliğinin denetimini ele geçirmesi durumunda "diamoninic cinnet" olarak tanımladığı psikopatlık ortaya çıkmaktadır (May, 1981; Diamond, 2010/a). Bu nedenle sağlıklı bir kişilik için diamoninin yıkıcılığı ile yapıcılığı arasında denge kurulmasını şart koşmaktadır (May, 1981).

May'in diamoninic yaklaşımıyla Jung'un gölge arketipi arasında benzerlikler olduğu görülmektedir. Jung'a göre gölge arketipi vahşi yönümüzü yansıtmakta olup, ego tarafından kontrol edilmediğinde, kişiyi şiddete yönlendirmektedir. Madde bağımlılıkları ve şiddet gibi olumsuz davranışlar gölgenin egonun kontrolünden çıkmasıyla oluşmaktadır. Fakat bunun yanında gölge canlı, dinamik bir yapıya sahiptir. Kontrol edildiğinde yaratıcı özellikler sergilemektedir (Less-Grosmann, 2010). May, Jung'un gölge arketipi ve Freud'un id yaklaşımı (Diamond, 2010/a) ya-

nunda Paul Tillich'ten yararlanarak (Diamond, 2010/b) kendine özgü bir diamonic yaklaşımı geliştirmiştir.

Kötülük konusunda Carl Rogers ve Rollo May arasında oldukça yankı uyandıran bir tartışma gerçekleşmiştir. Rogers Hümanist Psikoloji Dergisi'nde May hakkında hümanist psikolojiye katkıları için teşekkür edip çalışmalarını öven fakat kötülük konusunda farklı düşündüğünü belirten bir makale yayınlamıştır. Rogers bu makalesinde insana fırsat verildiğinde kendini gerçekleştirme adına sağlıklı karar alacağını belirtip insanın doğal yapısının kötülükten uzak olduğunu fakat toplum, çevre ve kültürün insana kötülüğü öğrettiklerini ileri sürmüştür (Rogers, 1982).

May, aynı dergide Rogers'a cevap olarak kaleme aldığı "Carl Rogers'a açık bir mektup" başlıklı makalesinde kötülüğün insanın bir parçası olduğunu ve kültüre yüklemenin insanın özgür iradesini göz ardı etmek anlamına geldiğini belirtmiştir. İnsanların iç dünyasında kötülük ve iyilik arasında bir denge bulunduğunu ve terapide insanların bu yönünü ortaya koymaları için fırsat verilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Bu makalesinde insanı dinamik kılan şeyin iyi ve kötülük arasındaki diyalektik etkileşim olduğu görüşünü tekrar etmiş ve insanın iyi veya kötünden birini tercihte özgür olduğunu belirtip hümanist psikologlara kötülükten kaçma yerine yüzleşmelerini önermiştir (May, 1982/b).

20. May'in Varoluşçu Psikoloji Öncesi Ve Sonrası Kişilik Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi

May'in henüz varoluşçu psikolojiyi benimsemediği dönemlerdeki kişiliğe dair psikolojik yaklaşımlarının varoluşçu psikolojiye yakın olduğu görülmektedir. Bunun en büyük nedeni May'in varoluşçu felsefe akımını tanıyor olmasıdır. Onun varoluşçu psikoloji öncesi varoluşçu felsefe akımını özellikle hocası P. Tillich aracılığıyla çok iyi biliyor olması varoluşçu psikolojiye yakın yaklaşımlarda bulunmasına neden olmuştur. Bu durum bir hazırlık evresi olarak onun varoluşçu psikolojiyi benimsemesini kolaylaştırmıştır.

Varoluşçu psikoloji öncesi ve sonrası kişiliğe dair yaklaşımları karşılaştırıldığında, May'ın fikirlerini tutarlı bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Her iki dönemde özgürlük, sorumluluk, suçluluk vb. insanda ontolojik olarak var olduğunu düşündüğü fenomenlerin kişilik açısından önemine değinmiş ve bunların analizinde din, felsefe ve mitolojiden yararlanmışır.

May'ın her iki dönem kişiliğe dair yaklaşımlarında tutarlılık olmakla birlikte varoluşçu psikolojiyi benimsedikten sonra kişiliğe dair düşüncelerini varoluşçu terminoloji ifade ettiği görülmektedir. Örneğin varoluşçu psikoloji öncesi suçluluğu ele alırken insanda ontolojik olarak bulunduğunu, insanı geliştirdiğini ve özgür iradeye bağlı olarak yapılan tercihlerin suçluluk duygusu uyandırdığını ileri sürerken varoluşçu psikoloji sonrası suçluluk duygusunun ontolojik olduğu görüşünü sürdürmekle birlikte insanın potansiyellerini açığa çıkaramadığı ve varoluşun boyutlarını istenilir düzeyde gerçekleştirmediği için suçluluk duygusu yaşadığını belirtip varoluşla ilişkilendirmektedir.

May'ın varoluşçu psikolojiyi benimseme öncesi ve sonrası kişilik psikolojisi için analiz ettiği fenomenler açısından kıyaslandığında varoluşçu psikoloji sonrası daha çok fenomen kullandığı görülmektedir. Varoluşçu psikoloji öncesi kişiliği özgür irade, sorumluluk, anlam, suçluluk, amaçlılık gibi az sayıda fenomenle ilişkilendiren May, varoluşçu psikoloji sonrası bu fenomenler yanında var olma, var olmama, kaygı, benlik bilinci, yaratıcılık, ölüm, kader, diabolic, cesaret, güç, sevgi, saldırganlık, şiddet gibi yenilerini ekleyerek kişiliği anlama girişiminde bulunmuştur.

May, varoluşçu psikolojiyi benimsedikten sonra yaklaşımlarının merkezine varoluşu koymuş ve daha önceki fikirlerini varoluşçu bakış açısıyla yeniden yapılandırmıştır. Bu nedenle yaklaşımındaki değişimin özsel olmayıp daha çok yapısal olduğu söylenebilir. Her ne kadar kişiliği varoluşun boyutlarını yaşama aktarmayla ilişkilendirse de varoluşun boyutlarına yüklediği anlamlar varoluşçu psikoloji öncesi dönemdeki fikirleriyle çelişmemektedir.

Sonuç

Rollo May'in psikoloji çalışmaları incelendiğinde kariyerinin ilk dönemlerinde kaleme aldığı eserlerinde dönemin popüler psikologlarından etkilendiği, psikolojik yaklaşımlarında ve psikoterapide dinden yararlandığı, din, dindarlık ve kişilik konularını müstakil başlıklar altında ele aldığı görülmektedir. May'in çalışmalarında 1940'lı yılların ortalarından itibaren varoluşçu psikolojik yaklaşım giderek ağır basmaya başlamış, 1949 yılında tamamladığı doktora tezinde kaygıyı varoluşçu bir yaklaşımla ele almıştır. 1953 yılında yayınladığı "*Man's Search for Himself*" başlıklı kitabında din, dindarlık, dini gelenek, Tanrı ve Tanrı tasavvuru konulara dair bazı yaklaşımlarda bulunmuş olmasına karşılık 1939 ve 1940 yılındaki çalışmalarına göre daha az yer vermiş ve ele aldığı konuları ağırlıklı olarak varoluşçu psikoloji perspektifinden değerlendirmeye başlamıştır. Bu durum May'in kariyerinin ilk dönemlerinde din, dindarlık, Tanrı tasavvuru, dinî danışmanlık, kişilik, din ve psikoloji ilişkileri gibi araştırma konularına daha çok ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır.

May'in tüm psikolojik hayatı varoluşçu psikoloji öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılıp din ve kişilik açısından ele alındığında varoluşçu psikolojiyi benimsemeden önce din ve kişiliğe dair yaklaşımlarının dini bakış açısına daha yakın olduğu söylenebilir. Amerika'da önemli temsilcilerinden birisi olma-

sına bağlı olarak varoluşçu terapinin tanıtımı, farklı alanlara uygulanması ve yöneltilen eleştirilere karşı savunulması gibi çalışmalara daha çok zaman ayırması May'in varoluşçu terapiye yoğunlaşmasına neden olmuştur. Bu gelişmelere rağmen ilk dönem kadar olmasa da din ve kişiliğe olan ilgisini sürdürmüştür.

Rollo May, tek yanlı olarak dine faydalı veya zararlı olarak yaklaşmayı yanlış bulmaktadır. Bu yaklaşımına bağlı olarak dini sağlıklı ve sağlıklı olarak ikiye ayırmıştır. Ayrıca sağlıklı dinin daha iyi anlaşılması ve sağlıklı dine yöneltilen olumsuz eleştirilerden etkilenmemesi için bu ayrımı gerekli görmüştür. Ona göre sağlıklı din, insana güç verip gelişimine katkı sağlarken; sağlıklı din ise insanı zayıflatıp gelişimi engellemektedir. Sağlıklı dinin başlıca özelliklerini insanın özgürlük ve sorumluluk bilincini güçlendirme, değerini artırma, özgürce sorgulayıp varoluşu keşfetmesine destek olma, potansiyellerini açığa çıkarıp kullanması ve gelişimini teşvik etme, insanın güçlü yönlerini öne çıkarma, insanı aktif kılma, vicdan gelişimine katkıda bulunma ve insanı bencillikten uzaklaştırıp evrensel kurallara yönlendirme olarak sıralamaktadır. Sağlıklı dini insanın anlam ihtiyacının karşılanması, ruh sağlığının korunması, sağlıklı bir kişilik kazanımı ve varoluşun keşfi için gerekli görmektedir.

Sağlıklı dinin özelliklerini ise insanın özgürlüğünü ve sorumluluğunu sınırlama, gelişimini engelleme, insanı bağımlı kılma, pasifize etme, vicdan gelişimini zayıflatma, insanın bencilliğini güçlendirme ve zayıf yönlerini öne çıkarıp değersizleştirme olarak sıralamaktadır. May, sağlıklı ve sağlıklı dinin özellikleri kadar insanın dine yaklaşımını da önemsemektedir. Ona göre, insanın sosyal bir yatırım aracı veya psikolojik problemlerinin telafi mekanizması gibi bencil amaçlar uğruna dini kullanması olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

May, Freud'u ayırt etmeksizin tüm dinlere olumsuz yaklaşmasını ve Jung'un dine genel olarak olumlu yaklaşmasını eleştirmektedir. May'in dine yaklaşımı, olumlu ve olumsuz

olarak ikiye ayırıp olumlu dinin gerekli olduğunu savunan varoluşçularla, dini otoriter ve humaniter olarak ikiye ayıran E. Fromm'a benzerlik göstermektedir. Fakat dine olan olumlu yaklaşımlarının olumsuzluklardan daha fazla olması nedeniyle varoluşçulardan ve dini insani bir olgu olarak görmeyip aşkın bir boyuta sahip olduğunu savunması nedeniyle Fromm'dan ayrılmaktadır.

May, insanın ruh sağlığı için hayatın anlam kazanmasını şart koşmakta ve hayatın anlamını ise dine özgü bulmaktadır. Ona göre, anlam yalnızca insanın hayatını değil tüm evreni kapsamalıdır. Eğer evren anlamsızsa onun parçası olan kişinin hayatı da anlamsız demektir. Bu nedenle insan varoluşun keşfi için kendini, toplumu ve evreni bir bütün olarak onaylaması gerekir. May, bu üçünün bir bütün olarak onayının dinle gerçekleştiğini belirtmektedir. Çünkü din tüm yaşam süreçlerinin bir anlamı ve amacı olduğuna inanmaktır. Dinin özü olan imanın yapısında hayatın bir anlamı olduğu varsayımını barındırması ve evrensel düzeni onaylama anlamına gelmesi sağlıklı bir kişilik için gerekli olan temeli oluşturmaktadır. Ona göre, insanın iman etmesi demek varoluşun boyutlarını onaylaması demektir.

May, psikolojinin dinden yararlanmasını önermiş ve bu yöntemi kendi çalışmalarında uygulamıştır. İnsanın doğasında var olduğunu savunduğu ve önemli bulduğu özgürlük, sorumluluk, benlik bilinci, cesaret, isyan vb. olguları Eski Ahit'teki Âdem ve Havva Kıssasını referans alarak açıklamıştır. Âdem ve Havva'nın cennetteki yasak meyveyi yemesiyle insanın serüvenini başlatan May, insanın cennetten çıkışına olumlu yaklaşmıştır. Ona göre cennetten çıkış insanın gelişim sürecinin başlangıcıdır. İnsanın cennette kalması halinde bir gelişim sergileyemeyeceğini, sahip olduğu birçok özelliği kazanamayacağını ileri sürmekte ve cennetten çıkışı bir düşüş değil yükseliş olarak görmektedir. May'e göre insan elde ettiği kazanımların bedelini cennetten çıkışla ödemiştir. Bu nedenle

insan zorluklara karşı pasif bir tutum yerine yüzleşmeyi esas alan aktif bir tutum sergilemelidir.

May, kurumsal dine karşı mistik temelli bireysel dini tercih etmiştir. Kilisenin kurumsallaştıkça İsa'nın öğretisinden uzaklaştığını ileri sürüp din özgürlüğünü savunan mistiklerin kilise tarafından tehlikeli bulunup ölüme varan cezalara çarptırıldıklarını belirtmektedir. Dinin statüko yanlısı olduğu fikrine karşı çıkıp, dinin değişim ve gelişim yanlısı olduğunu savunmaktadır. Ona göre, önemli dini liderler büyük değişimlere öncülük etmiştir. Fakat din kurumsallaştıkça güç kazanıp insanları kontrol etme arzusuna bağlı olarak otoriterleşmiştir.

Tanrı, May psikolojisinin merkezinde yer almaktadır. Tanrı'nın varlığını ve yokluğunu tartışmayı yersiz bulan May, Tanrı'yı insanın geliştirdiği bir düşünce olarak görmemektedir. Ona göre, Tanrı yaratıcı olarak hem aşkın hem de içkin olarak vardır ve insanın gelişimi için gereklidir. Fakat Tanrı'ya dair yanlış inançlar ve geliştirilen sağlıksız Tanrı tasavvurları insanın Tanrı'dan esinlenmesini engellemektedir.

May, insanın temel motivasyonunu Tanrı'ya benzetmek olarak görüp, Tanrı tasavvurlarının insan davranışlarını yönlendirdiğini ileri sürmektedir. Bunların yanında insanın ruh sağlığını, gelişimini, kişilik ve dindarlığını etkilediği için sağlıklı olup olmadığını kontrol amacıyla Tanrı tasavvurunun sürekli sorgulamasını şart koşmaktadır. May, Tanrı'yı yalnızca sevgi kaynağı olarak tasavvur etmeyi, tek boyutlu bulduğu için insanın gelişimi açısından yetersiz görmektedir. Ona göre Tanrı tasavvuru sevgi yanında Tanrı'dan çekinmeyi de kapsamalıdır. Her zaman iyilerin yanında olacağı ve onları koruyacağı yönünde geliştirilen Tanrı tasavvurunu ise Tanrı tarafından korunma garantisi gibi bir beklentiye neden olduğu için sakıncalı bulmaktadır. Çünkü bu beklenti gerçekleşmediğinde insanın yaşadığı hayal kırıklıkları Tanrı'ya dair olumsuz duygu ve düşüncelere dönüşmektedir. İnsana hizmet eden Tanrı tasavvurunu insanın potansiyellerini engelleyip pasifize ettiği, otoriter Tanrı tasavvurunu ise insanın ahlâkî gelişimini ve

iç mekanizmalarını kullanarak kendi kazanımlarını üretmesini engellediği için sağlıklı bulmaktadır.

May'ın Tanrı tasavvuruna dair olumlu yaklaşımlarının başında insanın gelişiminin temelinde Tanrı tasavvurunun bulunduğunu ileri sürmesi gelmektedir. May'ın bir diğer olumlu yaklaşımı ise Tanrı tasavvuruyla insan psikolojisi arasında ilişki kurmasıdır. Bunların yanında Tanrı tasavvurunun gelişiminde ailenin önemine değinip, aile ortamındaki yanlış uygulamalarla çocukların ebeveyne itaate zorlanmasının Tanrı tasavvuruna olumsuz yansımalarına dikkat çekmesi Tanrı tasavvuru konusundaki bir başka olumlu yaklaşımı olarak değerlendirilebilir.

May, ateizmi hayatın anlamını yitirme olarak tanımlamakta ve esas itibariyle psikolojik kaynaklı bir problem olarak ele almaktadır. Ona göre, ateizm dini bir maske taktığı için din görünümlü bir problem olarak algılanmaktadır. May, ateist danışanlarından edindiği izlenimler ve mesleki tecrübelerine dayanarak ateistlerin nevrotik eğilimlere sahip olduğunu ileri sürmekte ve ateizmle mücadele konusunda din ve psikoterapinin birlikte hareket etmesini önermektedir.

May'e göre psikoterapi bireyin yaşadığı problemlerle ilgilenirken dinin alanına girmektedir. Çünkü psikoterapist danışanına anlam kazandırma sürecinde yöntemlerinin yetersiz kaldığını ve bazı soruların yalnızca din tarafından cevaplandırıldığını görüp dine ihtiyaç duymaktadır. Bu durum psikoterapi ve dinin birlikte hareket etmesini gerekli kılmaktadır. May, psikoterapiyi kısmen bilim kısmen de din olarak görmektedir. Ona göre, terapi tarihinde rahiplerin dini bir görevi iken Rönesans sonrası doktorlar ve terapistler üstlenmeye başlamıştır. Ayrıca terapistler kendilerine başvuran insanların psikolojik problemleri yanında dini ve ahlâkî problemleriyle de ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Bunların yanında terapi seanslarındaki psikoterapistlerin konumlarıyla günah çıkarma uygulamasındaki rahiplerin konumu arasında benzerlikler bulunduğunu ileri sürmektedir.

May, dini anlam arayışı olarak değerlendirmekte ve insanların bu arayışta başarısız olmaları durumunda yaşadıkları rahatsızlıkların giderilmesini psikoterapinin görevi olarak belirlemektedir. Ona göre, psikoterapi Tanrı'nın modern yargı aracı görevini üstlenmektedir. Çünkü psikoterapi insanın Tanrı'nın yargısı karşısında ruh sağlığını yitirip gerçekleri göremediği yönünde mazeret uydurmasını ortadan kaldırmaktadır. May, psikolojik problemlerin bazen maske takarak dini bir görünüm kazanmasına karşılık, dini problemlerin de aynı yöntemi kullanarak psikolojik problem görüntüsüyle ortaya çıktıklarını belirtmektedir. Bu nedenle psikoterapistlerin dinden yararlanması ve din görevlilerinin psikolojik becerilerini artırması yanında her ikisinin işbirliği yapmasını önermektedir.

May, dindarlığı sağlıklı ve sağlıklı olarak ikiye ayırmıştır. Onun eserlerinde sağlıklı dindarlık için özgür irade, hayatın anlamını keşfetmek, varoluşu gerçekleştirmek, inançlarını sorgulamak, sınırlı bir yapıya sahip olduğunu bilmek, bencillikten uzak durmak, aktif dini başa çıkma yöntemini kullanmak, kötülük bilincine sahip olmak, bastırma mekanizmasını kullanmamak, dini geleneklerden yararlanmak, kendine özgürlüğü korumak, statükoya karşı çıkmak, dini inançlarını öncelik aracı olarak görmemek ve toplumla uyumlu yaşamak gibi kriterler belirlediği görülmektedir.

May, insanların çoğunun zayıflıklarını ve bencilliklerini korumak için dinden yararlandığını savunan modern dönem düşünürlerinin yaklaşımlarına katıldığını belirtip, dindarların büyük bir kısmının sağlıklı dindarlık geliştiremediğini ileri sürmektedir. Ona göre, sağlıklı dindarlar otoriteye boyun eğme, dini özgürce içselleştirememe, dini kendi bencilliği doğrultusunda araçsallaştırma, anlam arayışını gerçekleştirememe, varoluşu keşfedememe, sorumluluk bilincinden ve yaratıcılıktan uzak kalma, kötülük bilinci geliştirememe ve statüko yanlısı olma gibi olumsuz özellikler taşımaktadır.

May dindarlığı daha çok ruh sağlığı ve bireyin çabasıyla ilişkilendirmiştir. Günümüzde ise din psikolojisi alanında yapılan

çalışmalar dindarlığın yalnızca bireyin çabasıyla sınırlı olmayıp birçok etkenle ilişkili olduğunu ve dindarlığın ruh sağlığı dışında çok sayıda etkilerinin bulunduğunu göstermektedir. Bu durum May'ın dindarlık konusuna oldukça dar bir açıdan baktığını göstermektedir.

May, dindarlık konusunda yapmış olduğu sağlıklı ve sağlıklı (nevrotik) dindarlık yaklaşımına paralel şekilde kişiliği de sağlıklı ve sağlıklı (nevrotik) olarak ikiye ayırmıştır. Yaratıcı kişiliklerin hayatında sevgi, kardeşlik, doğruluk ve hayatın anlamı gibi dini değerlerin önemli bir yer tuttuğuna değinen May, sağlıklı kişilik ve sağlıklı dindarlığın aynı anlama geldiğini ve aynı şeyler olduklarını ileri sürmüştür.

May, kişiliğe dair yaklaşımlarının ilk yıllarında kişiliğin dört temel ilkesi olduğunu belirtip bunları; özgür irade, bireyin evrende biricik olması (kendine özgü olmak), sosyal bütünleşme ve dini gerilim olarak sıralamakta ve sağlıklı bir kişilik için bu dört ilkenin istenilir şekilde işlevsel olmasını zorunlu görmektedir. İlerleyen yıllarda May'ın yaklaşımında varoluşçu psikoloji daha belirleyici olmuş ve kişiliği varoluşla ilişkilendirerek ele almaya başlamıştır.

May, varoluşçu psikolojiyi benimsedikten sonra bağlı olduğu psikolojik akım doğrultusunda görüşler geliştirmiş ve kişiliği bireyin tercihleriyle sürekli gerçekleşen dinamik bir süreç olarak değerlendirmiştir. Kişiliğe yalnızca bir açıdan bakıp onu gördüklerinden ibaret sayan indirgemeci yaklaşımları yetersiz bulmuştur. May, kişilik konusunda anlaşılması zor soyut kavramlar yerine, ontolojik olduğunu savunduğu ve bireyin hayatında deneyimlediği anlaşılabilir kavramlar kullanmıştır.

May, kişiliği insanın ruhsal yapısında var olduğunu ileri sürdüğü fenomenlerle ilişkilendirerek analiz etmekte ve onlara karşı yaklaşımın kişiliğinin sağlıklı veya nevrotik olmasına neden olduğunu savunmaktadır. İnsanın bu fenomenlerle yüzleşmesi ve dengeli bir şekilde kullanması kişiliğine olumlu yansırken yadsıması, pasif veya konformist tutum gibi nedenlerle yüzleşme cesareti gösterememesi kişiliğine olumsuz yan-

sırmaktadır. Kişilik özgürlük, benlik bilinci, sorumluluk, suçluluk, cesaret vb. birçok fenomenle yakından ilişkilidir. Bunlardan herhangi birisinin eksikliği veya dengeli kullanılamaması insanın kişiliğinde problemlere neden olmaktadır. Çünkü bu fenomenler kendi aralarında ilişkili olup anlamlı bir bütünlük oluşturmaktadır. Örneğin özgürlük, benlik bilinci, cesaret, isyan, sevgi, kader ve merhametle yakından ilişkilidir. Bunlardan birisinin işlevsiz kalması özgürlüğe olumsuz yansımaktadır.

May'e göre insan ontolojik olarak hem iyi (cesaret, özgürlük vb) hem de kötü (diamonic) eğilimleri bünyesinde barındıran bir varlıktır. İnsan, doğuştan ne iyi ne de kötü olarak dünyaya gelmektedir. May, bu konuda insanın doğuştan kötü olduğunu savunan Freud'dan ve iyi olduğunu savunan hümanist psikologlardan ayrılmaktadır.

May, kişiliğin gelişiminde anne-baba tutumlarının olumlu veya olumsuz olmasının varoluşun keşfini etkilediğini kabul etmekle birlikte kişinin bu olumsuzlukları aşacak potansiyele sahip olduğunu düşünmektedir. Örneğin çocuğun ebeveynlerince reddedilmesi mitwelti yadsıyıp diğer insanlardan uzaklaşmasına, özgür iradesi baskılandığında ise sorumluluk bilincinin gelişmemesine neden olabilir. Fakat insan anne-babanın olumsuz tutumlarını aşabilecek güce sahip olduğu için olumsuz aile ve çevre şartlarını bahane olarak gösteremez.

May, kişiliği etkileyen çok sayıda faktör olmasına karşılık bunları fazla önemsemeyip daha çok bireyin kendi çabaları ve sorumluluğu üzerine yoğunlaşmıştır. Onun bu yaklaşımı kişinin çabasını öne çıkarması açısından önemli olmakla birlikte kişiliği etkileyen diğer faktörlere gereken değeri vermemesi nedeniyle bilimsel açıdan bazı sakıncalar ve kendi yaklaşımında çelişkiler barındırmaktadır. Bir taraftan çevrenin önemini kabul edip modern insanın çevresel faktörler nedeniyle varoluşunu keşfedemediğini belirtirken, diğer taraftan kişinin varoluşu gerçekleştirmesinde kendi çabası dışındaki faktörleri değersizleştirmesi çelişki olarak karşımıza çıkmaktadır.

May, insanın karşılaştığı güçlükler karşısında aktif bir tutum takınmasını savunmuş ve savunduğu düşüncelerini kendi yaşamında hayata geçirmiştir. Onun insanın karşılaştığı zorlukları aşabileceği yönündeki görüşlerinde varoluşçu düşünce akımı yanında Selanik'te yaşamış olduğu rahatsızlığı yenmesi, tüberküloz hastalığıyla mücadelesi ve hayatının ilk dönemlerinde olumsuz aile koşullarında yetişmesine rağmen hayat mücadelesinde başarılı olması etkili olmuştur. Aktif insan tasavvuruna bağlı olarak ileri sürdüğü şartlar insanın kendini geliştirip potansiyellerini açığa çıkarmasında motivasyon açısından önemli olmakla birlikte herkesten bunu gerçekleştirip başarmasını beklemek ütöpik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

May, diğer varoluşçu psikologlar gibi kuramsal bir yaklaşım sergilemekten uzak durmuştur. Onun yaklaşımı insan davranışlarının yordanması ve kontrolünden çok, anlamaya ve diğer psikolojik yaklaşımların yetersizlikleri üzerine yoğunlaştığı için somut öneriler içermemektedir. Mevcut psikolojik yaklaşımların olumsuzluklarına işaret etmesi ve çağdaş insanın yaşadığı rahatsızlıkları dile getirmesi ilgi çekmiş olmasına karşın yeni çalışmalara fazla imkân sunmamıştır. Bu duruma bağlı olarak yaklaşımı bilimsel olarak denenebilir hipotezler içermediği yönünde eleştiriler almıştır. İnsanı anlamaya çalışmış olmasına karşılık psikolojinin önemli konuları olan öğrenme, biliş, gelişim vb. konularla ilgilenmemiş olması onun yaklaşımının farklı alanlarda kullanılmasını engelleyip sınırlı bir alanda kalmasına neden olmuştur.

Tüm eleştirilere ve yaklaşımının sınırlı olmasına rağmen May'in insanın özgürlüğüne ve sorumluluğuna odaklanıp determinist ve indirgemeci yaklaşımları eleştirmesi, felsefe, din ve mitoloji gibi kaynaklardan yararlanması insanın anlaşılmasında tek geçerli yolun pozitivist bilimsel yaklaşım olmadığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

May'in kişilik psikolojisi açısından en önemli yaklaşımlarının başında sağlıklı kişilikle sağlıklı dindarlığın aynı anlama geldiğini savunması ve kişilikle ilişkili bulduğu fenomenlerin

analizinde dinden yararlanmış olması gelmektedir. Örneğin; kötülük konusundaki yaklaşımını "Tanrı insanın özgürlüğünü artırmak, iradesini ve ahlâkî yönünü ispat edip güçlendirmesi için dünyanın dokusuna kötülüğü işlemiştir" cümlesiyle, insanın kendine özgü olmasının farkına varmasını "Tanrı'nın parmak uçlarına koyduğu izleri hatırlaması" şeklinde ifade etmekte ve insanda var olduğu savunduğu fenomenlerin çoğunu Âdem kıssasıyla ilişkilendirerek açıklamaktadır. Bunların yanında, May'in ölüme yaklaşımı, kader ve özgürlük ilişkisini ele alması, agapeyi Tanrı sevgisi olarak görmesi vb. çok sayıdaki yaklaşımı dini söylemlerle benzerlik arz etmektedir.

Kaynaklar

- Abzug, R. H. "The Deconversion of Rollo May". *Review of Existential Psychology and Psychiatry*. XXIV, Nos. 1, 2, & 3, (1999): 59-70.
- Abzug, R. H. "Rollo May: Philosopher as Therapist". *Association for Humanistic Psychology Perspective*, (2003): 1.-4.
- Adler, Alfred. *Yaşamın Anlamı ve Amacı*. Trc. K. Şipal. İstanbul: Say Yayınları, 2011.
- Akbay, Yunus Emre. *Rollo May'in Birey Ve Din Anlayışı*. Isparta: SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2011.
- Allport, G. W. *Birey ve Dini*. Trc. B. Sambur. İstanbul: Elis Yayınları, 2004.
- Atsız, Hasan. *Erich Fromm'un Hümaniter Din Anlayışının Günümüz Toplulukları Açısından Değerlendirilmesi*. Samsun: 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi, 2006.
- Ayten, Ali. *Psikoloji ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.
- Bilgin, Mustafa Saydam. *Deli Dumrul'un Bilinci*, İstanbul: Metis Yayınları, 1997.
- Bitter, J. R. *Contributions to Adlerian Psychology*. Xlibris, USA, 2011.
- Boeree, C. G. *Personality Theories*. <http://www.ship.edu/Ecboeree/personalities.html>. Erişim tarihi 12. 12. 2018.
- Bugental, James F. T. "Rollo May". *American Psychologist*. 51/4, (1996): 418-419.
- Cervone, Daniel-Pervin, Lawrence A. *Kişilik Kuramları*. Trc. Ed. Mustafa Baloğlu. Ankara: Nobel Yayınları, 2016.
- Cunningham, R. J. "The Courage To Create Rollo May: The Courage To Be Paul Tillich". *Journal of Humanistic Psychology*, 47/73, (2007): 73-90.

- Çetin, Özer. "Erich Fromm'da Tanrı Tasavvuru". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18/3, (2018): 75-98.
- Çetin, Özer. "İmgelem Yetisi ve Bazı Dini Olgularla İlişkisi". *UÜİF Dergisi*, 20/1, (2011): 157-190.
- De Castro, Alberto. " Rollo May's Critical Position in Psychology, The Concept of Comprehension Applied to Dysfunctional Experiences, Health and Psychotherapy". *Journal of Humanistic Psychology*, 49/4, (2009): 462-483.
- Diamond, Stephen A. "Diamonic". *Encyclopedia of Psychology and Religion*. Editors David A. Leeming and at all. Springer, USA, (2010/a):197-199.
- Diamond, Stephen A. "Existential Psychotherapy". *Encyclopedia of Psychology and Religion*, Editors David A. Leeming at all. Springer, USA, (2010/b): 304-307.
- Ellis, Albert-Abrams, Mike-Abrams, Lidia D. *Personality Theories: Critical Perspectives*. California: Sage Publications, 2009.
- Engler, Barbara. *Personality Theories: An Introduction*. Ninth Edition, Belmont: WADSWORTH CENCAGE Learning, 2014.
- Feist, Jess-Feist, J. Gregory. *Theories of Personality*. Sixth Edition. New York: McgrowHill, 2006.
- Ferah, Nimet. "Bireysel Psikoloji ve Din". *İnsan ve Toplum Bilimleri*, 8/15, 2014:195-208
- Forsyty, James. *Psikolojik Din Kuramları*. Trc. Editörü Mustafa Ulu. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2017.
- Freud, Sigmund. *Bir Yanılsamanın Geleceği*. Trc. Elif Yıldırım. İstanbul: Oda Yayınları, 2016.
- Freud, Sigmund. *Totem ve Tabu*. Trc. K. Sahir Sel. İstanbul: Sosyal Yayınları, 1984.
- Fromm, Erich. *Psikanaliz ve Din*. Trc. Aydın Arıtan. İstanbul: Arıtan Yayınları, 1991.
- Fromm, Erich. *Tanrılar Gibi Olacaksınız*. Trc. Bozkurt Leblecioğlu. İstanbul: Say Yayınları, 2016.
- Gençtan, Engin. *Psikanaliz ve Sonrası*. 9. Baskı. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Grosman, Lorna Less. "Evil". *Encyclopedia of Psychology and Religion*. Editors David A. Leeming and at all. USA: Springer, (2010): 303-304.
- Gürses, İbrahim. *Kölelik ve özgürlük Arasında Din*. Bursa: Arasta Yayınları, 2001.

- Hannush, Mufid James. "An Interview with Rollo May". *Review of Existential Psychology and Psychiatry*, XXIV, Nos. 1, 2, & 3, (1999): 129-141.
- Hannush, Mufid James. "Playing with Polarities of Existence: Toward Understanding a Pivotal Passage in the Life & Work of May". *Les Collectifs du Cirp*, 1 (édition spéciale), (2010): 145-173.
- Hayta, Akif. "Anneden Allah'a: Bağlanma Teorisi ve İslâm'da Allah Tasavvuru". *DED*, 4/12, 2016: 29-63.
- Hayta, Akif. "Nesne İlişkileri Kuramı ve Eleştirel Bir Değerlendirme". *DEM*, 8/20, 2010: 39-79.
- Hergenhahn, B. R. *An Introduction to the History of Psychology*. Sixth Edition, Belmont: WADSWORTH CENCAGE Learning, 2009.
- Hoffman, Edward. "Rollo May on Maslow and Rogers: No Theory of Evil". *Journal of Humanistic Psychology*, 49/4, (2009): 484-485.
- Hökelekli, Hayati. *Din Psikolojisine Giriş*. II. Baskı, İstanbul: Dem Yayınları, 2000.
- James, William. *The Varieties of Religious Experiences*. New York: Penguin Books, 1985.
- Jung, C. G. *Din ve Psikoloji*. Trc. Cengiz Şişman. II. Baskı, İstanbul: İnsan Yayınları, 1997.
- Klein, Melanie. *Çocuk Psikanalizi*, trc. Ayşegül Demir. İstanbul: Pinhan Yay., 2015.
- Klein, Melanie. *Haset ve Şükran*. Trc. Orhan Koçak-Yavuz Erten. İstanbul: Metis Yay., 2008.
- Kula, Tahsin-Eren Müslime, "Varoluşsal Kaygı ve Din". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 17/2, (2017): 21-41.
- Köse, Ali. *Freud ve Din*. 3. Baskı. İstanbul: İz Yay., 2011.
- Lawrence, William W. "Rollo and His Uncle George". *New England Quarterly* 18/3, (1945): 291-302.
- Maslow, Abrahams. *Religions, Values and Peak-Experiences*. New York: Penguin Company, 1994.
- May, Rollo- Remen, N.-Young, D.-Berland. W. "The Wounded Healer". *Saybrook Review*, 5/1, (1985): 84-93.
- May, Rollo. "Religion, psychotherapy and the achievement of selfhood". *Pastoral Psychology*, New York: 2/1, (1952): 26-33.
- May, Rollo. "'Otto Rank". Editör R. Kramer. *A psychology of difference: The American lectures/Otto Rank*. Princeton, NJ, US: Princeton University Press, 1996.

- May, Rollo. "Contributions of existential psychotherapy". In Rollo May. Edts. Ernest Angel ve Henri F. Ellenberger . *Existence: A new dimension in psychiatry and psychology*, 37-91, Basic Books New York, 1958/b.
- May, Rollo. "Dangers in the relation of existentialism to psychotherapy". Ed. H. M. Ruitenbeek *Psychoanalysis and existential philosophy*, New York, Dutton: 1962.
- May, Rollo. "Reflections and commentary". Editör C. Reeves. *The Psychology of Rollo May*, San Fransisco: 1977.
- May, Rollo. "The Art of Student Counseling". *Christian Education*, 20/4, (1937): 263-268.
- May, Rollo. "The meaning of the Oedipus myth". *Review of Existential Psychology & Psychiatry*, Special Issue 20/1-3, (1986-1987): 169-177.
- May, Rollo. "The origins and significance of existential movement in psychology". Editörs Ernest Angel ve Henri F. Ellenberger. *Existence: A new dimension in psychiatry and psychology*, New York: Basic Books, 1958/a.
- May, Rollo. "Anxiety and Values". *Series in Clinical and Community Psychology: Stress and Anxiety*, 8, (1982/a): 13-21.
- May, Rollo. "Existential Biases of Psychotherapy". *American Journal of Orthopsychiatry*, 30, (1960):685-695.
- May, Rollo. "On the Phenomenological Basis of Psychotherapy". *Review of Existential Psychology and Psychiatry*, 4/1, (1964): 22-36.
- May, Rollo. "Psychology and Legislation". *American Psychologist*, 9, (1954/a): 585-586.
- May, Rollo. "A Psychologist Looks at Mental Health in Today's World", *Mental Hygiene*, 38 , (1954/b):1-11.
- May, Rollo. "Response to Morell's Love and Will: A Feminist Critique". *Journal of Humanistic Psychology*, 13/2, (1973): 47-50.
- May, Rollo. "The Diamonic: Love and Death". *Psychology Today*, 1/9, (1968):16-25.
- May, Rollo. "The Present Function of Counseling". *Teachers College Journal*, 3/46, (1944): 9-16.
- May, Rollo. "The Problem of Evil; An open letter to Carl Rogers". *Journal of Humanistic Psychology*, 22/3, (1982/b): 10-21.
- May, Rollo. "The Problem of Will and Intentionality in Psychoanalysis". *Contemporary Psychoanalysis*, 3/1, (1966): 55-70.
- May, Rollo. "Transpersonal or Transcendental ?". *The Humanistic Psychologist*, 14/2, (1986): 87-90.
- May, Rollo. "Will, Decision, and Responsibility: Summary Remarks".

Review of Existential Psychology and Psychiatry, 61/1, (1961): 249-259.

May, Rollo. *Freedom and Destiny*. New York; Norton, 1981.

May, Rollo. *Love and Will*. New York: W.W. Norton, 1969.

May, Rollo. *Man's Search for Himself*. New York: Dell Publishing, 1953.

May, Rollo. *My Quest for Beauty*. New York: Norton, 1985.

May, Rollo. *Paulus: Reminiscences of a Friendship*. New York: Harper and Row, 1973.

May, Rollo. *Power and Innocence: A Search for The Sources of Violence*. New York: Norton, 1972.

May, Rollo. *Psychology and The Human Dilemma*. New York: W.W. Norton, 1967.

May, Rollo. *The Art of Counselling*. New York: Abingdon-Cokesbury Press, 1939.

May, Rollo. *The Courage to Create*. New York: Norton, 1975/a.

May, Rollo. *The Cry for Myth*. New York: Dell Book, 1991.

May, Rollo. *The Discovery of Being: Writings in existential Psychology*. New York: Norton, 1983.

May, Rollo. *The Meaning of Anxiety*. New York: Ronald, 1950/a.

May, Rollo. The signifiacnce of Symbols. Ed. In Rollo May. *Symbolism in Religion and Literature*. New York: G. Brazillien, 1960.

May, Rollo. *The Springs of Creative Living: A study of human nature and God*. Abingdon-Cokesbury Press, 1940.

May, Rollo.-Yalom, I. "Current Psycoterapies". Edts. R. J. Corsini & D. Wedding. *Existential Psycoterapy*. Itasca, IL Peacock, 1989.

May, Rollo. "Recent Developments in Psychology and Their Significance for Religious Education". *Child Development*, 38/ 2, (1943): 142-152.

May, Rollo. "Gregory Bateson and Humanistic Psychology". *Journal of Humanistic Psychology*, 16/4. (1976): 33-51.

May, Rollo. "Toward an Understanding of Anxiety". *Pastoral Psychology*, New York, 1/2, (1950/b): 25-31.

May, Rollo. "Values, Myths, and Symbols". *American Journal of Psychiatry*, 132/7, (1975/b): 703-706.

May, Rollo. "Creavity and Encounter". *American Journal of Psychoanlysis*, 24/1, (1964): 39-45.

Mehmedoğlu, Ali Ulvi. "Tanrı Tasavvurları". Ed. H. Hökelekli. *Din Psikolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2000.

Mendelowitz, E. "Reminiscences". *Journal of Humanistic Psychology*, 49/ 4 (2009): 435-440.

Özyurt, Cevat. *Erich Fromm'un İnsan ve Toplum Anlayışı*. Kırıkkale: Kırıkkale Üniv. Sos. Bil. Enst. Y. L. Tezi, 1998.

- Pargament, Kenneth and at all. "Religion Psychology the problem solving process, Three style of coping". *Journal for The Scientific Study of Religion*, 27/1, (1988): 90-104.
- Pargament, Kenneth. *The Psychology of Religion and Coping, Theory, Research, Practice*. New York: Guildford Press, 1997.
- Rabinowitz, F. E.- Good, Glen.-Cozad, Liza."Rollo May: A Man of Meaning and Myth", *Journal of Counseling and Development*, 67, (1989): 436-441.
- Rizzuto, Ana-Maria. *The Birth of the Living God*. Chicago and London: The University of Chicago Press, 1979.
- Rogers, Carl. "Notes on Rollo May". *Journal of Humanistic Psychology*, 22, (1982): 8-9.
- Schneider, Kirk J. – May, Rollo. *The psychology of existence: An integrative, clinical perspective*. McGraw-Hill Humanities/Social Sciences/Languages, 1994.
- Schneider, Kirk J. and at all."Rollo May on Existential Psychotherapy". *Journal of Humanistic Psychology*, 49/ 4 (2009): 419-434.
- Serlin, Ilene. "A Tribute to Rollo May and the Arts". *Journal of Humanistic Psychology*, 49/ 4, (2009): 486-489.
- Schultz, Duanne P.-Schultz, S. Ellen, *Modern Psikoloji Tarihi*. trc. Yasemin Aslay, İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007.
- Talu, Ertuğrul. "Varoluşçu Kuram: Rollo May". Editör. Dilek Gençturanm Kurt-Evrin Çetinkaya Yıldız. *Kişilik Kuramları*. Ankara: Pegem Yayınları, 2017.
- Tiliopoulus, Niko. "In Search of a Scientific Definition of Religion". Ed. Herman Westerink. *Constructs of Meaning of Religious Transformation*. Vianna University Press. (2013):23-39.
- Tillich, Paul. *Systematic Theology*. Chicago University Press, 1951.
- Trippett, Daniel. "May, Rollo Reese". Ed. John R. Shook. *The Dictionary of American Philosophers*. Thoemmes Continuum, England, 1/4 (2005): 1642-1643.
- Wentz, Richard E. *The Culture Of Religious Pluralism*. Routledge, New York: 2018.
- William Breitbart and at all. "Psychotherapeutic Interventions at the End of Life: Focus on Meaning and Spirituality". *Can J. Psychiatry*, 49/6, (2004): 366-372.
- Yazgan İnanç, Banu-Yerlikaya, Eşef Ercüment. *Kişilik Kuramları*. 7. Baskı. Ankara: Pegem Yayınları, 2013.

Dizin

A

- Âdem ve Havva Kıssası 52,
99, 143
Adler, Alfred 9, 24, 43, 100
Agape 130
Ahd-i Atik 15
Ahit 46
Ahlaki cesaret 123
Allan W. Vakası 85
Amaçlılık 122
A. Maslow 11, 81
Amerikan Psikoloji Derneği
28
Angel, Ernest 30
anlam arayışı 15
Aşağılık duygusu 101
ateist 59, 74
ateizm 15, 59, 74

B

- baba imgesi 91
baba kompleksi 12
Bandura, A. 11
Basit şiddet 135
bastırılmış arzular 87
Bastırma 76, 110
bastırma mekanizması 87
bencil hayat tarzı 93
bencillik 104

- Benedict, Ruth 26
benlik bilinci 16, 114
biliş 18, 149
Biswangwer, Ludwig 47
Boss, Meddard 47
Bowlby, J. 11
Buda 77
Bütünleyici güç 131

C

- çatışma 17
cesaret 17, 107
Cesaret 123
Costa, P. T. 11

D

- Destekleyici güç 131
Diamonic 136
din 9
dindarlık 10, 16
dinin kökeni 82
Din psikolojisi 15
Diyalektik düşünce 17
doğum sarsıntısı 12
Dostoyevski 42

E

- edimsel koşullanma 13
ego 12, 75

Eigenwelt 108
 Ellenberger, Henri F. 30
 Engizisyon 57
 ensest duygular 82
 Erikson, E. H. 11
 Eros 128
 Eski Ahit 40, 52, 63, 64, 67, 143
 Eski Yunan 15
 Evangelist Hristiyanlar
 Topluluğu 30
 Eysenck, H. 11

F

Fiziksel cesaret 123
 Frankl, Viktor 47
 Frankl, W. 11
 Freud, Sigmund 11, 14, 43,
 82, 142
 Fromm, Erich 9, 11, 26, 43,
 45, 81

G

gelişim 18, 149
 Gizli şiddet 136
 Goethe 57
 Güç 131
 güçsüzlük 132
 G. W. Allport 11, 81

H

Harold K. Vakası 91
 haset 13
 Horney 12
 Horney, K. 11
 Hristiyanlık 40
 hümanist psikologlar 49
 hümanist psikoloji 38
 Hz. Musa 67

I

iç çatışma 87
 id 12
 ideal benlik 12
 İncil 15, 40, 41
 Irvin D. Yalom 9
 İsa 77
 işlevsel otonom 13
 İstismarcı güç 131
 İsyan evresi 114

J

James, William 9, 11, 81
 Jaspers, Karl 47
 Jung 20, 142
 Jung, Carl Gustav 11, 14, 43,
 45

K

kader 16, 33
 Kader 117
 Katarsis 103
 Katolik mezhebi 83
 kaygı 104
 Kaygı 112
 Kelly, G. 11
 Kendini ortaya koyma
 aşaması 133
 Kierkegaard 112
 Kierkegaard, Soren 27, 46, 47
 kilise 14
 kişilik 95
 Kışkırtıcı şiddet 136
 klasik koşullanma 13
 Klein, M. 11
 Kohut, H. 11
 kök bilinci 13
 kolektif bilinçdışı 12
 kolektif faşizm 112
 Konformist tutum 111, 147

korku 104
 koşullu tepki 13
 koşullu uyarıcı 13
 kötülük 37
 Kötülük bilinci 76
 Krishna 77

M

Manipülatif güç 131
 Marksizm 25
 Maslow, Abraham 9
 masumiyet 32
 Masumiyet evresi 114
 McCrea, R. 11
 mitoloji 9, 17, 64
 Mitwelt 108, 120
 motivasyon 18

N

narsist 12
 Naziler 25, 57, 112
 nevrotik eğilimler 12, 88, 104, 112
 nevrotik gurur 12
 Nevrotik kaygı 113, 127
 Nevrotik suçluluk 119
 nevrotik talepler 12
 nevrotizm 13
 New York Psikoloji Derneği 25
 Normal kaygı 113

O

obsessif nevroz 12
 öğrenme 18, 149
 Olma gücü 133
 ölüm 37, 107
 Ontolojik kaygı 112
 Ontolojik suçluluk 119
 özgür irade 12, 76, 96

özgürlük 16, 33, 107, 115
 öz-nefret 12
 Öz-olumlama aşaması 133
 öz-yıkım 13

P

pagan dinleri 40
 Pasif tutum 110
 Pastoral Psikoloji 35
 Pavlov, I. 11
 Philia 129
 Platon 61
 Prometheus 64
 proprium 13
 Protestan Evangelistler 23
 psikoterapi 19, 68, 69, 73, 88, 145

R

rahim özlemi 12
 Rank, Otto 11, 43, 44
 Rekabetçi güç 131
 Rogers, Carl 9, 11, 25, 139
 Rönesans 69
 ruh sağlığı 15

S

sağlıklı din 54
 sağlıklı dindarlık 74, 146
 sağlıklı kişilik 74, 125
 sağlıklı din 54
 Sağlıksız dindarlık 78
 saldırganlık 32
 Saldırganlık 134
 Saldırganlık aşaması 133
 Schechtel, Ernest 26
 Scholl, Ingrid Kepler 27
 Seks 128
 Selanik 24
 Seligman, M. 11

sembol 31
 sevgi 37, 107, 126
 Sevgi 125
 Seward Hiltner 26
 şiddet 32
 Şiddet aşaması 134
 Sıradan benlik evresi 114
 Skinner, B. F. 11
 Sokrates 77
 sorumluluk 16, 107
 sorumluluk bilinci 80, 142
 sosyal ilgi 104
 Sosyal Uyum 100
 suçluluk 80, 86, 107
 Suçluluk 103, 119
 suçluluk duygusu 101
 Sullivan, Harry Stack 9
 Sullivan, H. S. 11
 süperego 12, 87

T
 Tanrı 19
 Tanrı tasavvuru 10, 16, 19, 36, 62, 144
 Tasarlanmış şiddet 136
 Terapi 48
 Tillich, Paul 9, 25, 32, 46, 61, 95, 139
 Toplumsal cesaret 124
 tutucu kişilik modeller 12

U

Umwelt 107, 120

V

Varoluşçuluk 46
 varoluşçu psikoloji 19, 95, 101, 116, 139
 varoluşçu yaklaşım 12
 vicdan 57, 77, 142

W

Watson, J. B. 11
 Wundt, W. 11

Y

Yadsıma 110
 Yahudi 83
 Yahudilik 40
 yanılsama 12
 Yapıcı saldırganlık 135
 Yaratıcı benlik evresi 114
 Yaratıcı cesaret 124
 Yaratıcılık 124
 Yıkıcı saldırganlık 135
 Yukandan gelen şiddet 136

Z

Zeus 64

ROLLO MAY PSIKOLOJİSİNDE

DİN KİŞİLİK VE ÖZER ÇETİN

Rollo May, dünya çapında geniş bir okuyucu kitlesine sahip popüler bir psikolog olmasına karşılık dinî yönü ve dine yaklaşımını çeşitli nedenlerden dolayı yeterince bilinmemektedir. Dindar bir ailede büyümüş ve teoloji alanında yüksek lisans eğitimi almış olan May, bir süre kilisede görev yapmıştır. Kilise çevrelerinin psikolojiye karşı olumsuz yaklaşımlarından rahatsız olması üzerine görevinden ayrılıp psikolojiye yoğunlaşmış fakat dine olan ilgisini sürdürmüştür. Rollo May, dini sağlıklı ve sağlıklı olarak ikiye ayırıp, sağlıklı dini insan için gerekli görmüştür. Psikolojik yaklaşımlarında merkezi konuma sahip özgürlük, benlik bilinci, sorumluluk, suçluluk, sevgi ve diamanic gibi olguları Hz. Âdem Kıssasıyla ilişkilendirerek analiz etmiş ve bunların başlangıcı olarak cennetten çıkışı göstermiştir. İnsanın gelişimi açısından Tanrı'yı ön koşul olarak kabul etmiştir. İnsanın temel motivasyonunun Tanrı'ya benzemek olduğunu ileri sürmüş ve Tanrı tasavvuruyla ruh sağlığı arasında ilişki kurmuştur. Sağlıklı kişilik ve sağlıklı dindarlığın aynı anlama geldiğini belirtip eş anlamlı kullanmıştır. Dini anlam arayışı olarak değerlendirmiş, anlam arayışından uzaklaşmaya bağlı yaşanan ruhsal problemlerin çözümü için zorunlu gördüğü psikoterapiyi dinle ilişkilendirip konumunu yarı dinsel yarı bilimsel olarak belirlemiştir. Ona göre, psikoterapi Tanrı'nın modern yargı aracı olma görevini üstlenmiştir. Çünkü psikoterapi Tanrı karşısındaki insanın ruh sağlığını yitirip gerçekleri göremediği yönünde mazeret uydurmasını ortadan kaldırmıştır. Özer Çetin, elinizdeki bu eserde Rollo May'ın psikoloji yaklaşımı ve din ile olan ilişkisini vukufiyetle ortaya koymuş, konuya ilgi duyanlar için literatüre önemli bir katkı sağlamıştır.

ISBN: 978-605-326-402-6

İZ YAYINCILIK 1166
İNCELEME ARAŞTIRMA DİZİSİ